

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

PŘÍRODOVĚDECKÁ FAKULTA

KATEDRA ROZVOJOVÝCH STUDIÍ

Štěpán BOJKO

ASEAN: bezpečnostní a ekonomické efekty integrace

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Miroslav SYROVÁTKA

Olomouc 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které uvádím v seznamu použitých zdrojů.

V Olomouci, 2. srpna 2009

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji panu Mgr. Miroslavu Syrovátkovi za velmi vstřícný přístup a poskytnutí cenných rad, námětů a připomínek. Dále bych chtěl poděkovat své rodině za trpělivost a oporu při psaní této diplomové práce.

Vysoká škola: Univerzita Palackého

Fakulta: Přírodovědecká

Katedra: Rozvojových studií

Školní rok: 2007/08

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

student

Štěpán BOJKO

obor

Mezinárodní rozvojová studia

Název práce:

ASEAN: bezpečnostní a ekonomické efekty integrace

ASEAN: Security and Economic Effects of Integration

Zásady pro vypracování:

Cílem diplomové práce je analýza integračního procesu v jihovýchodní Asii a jeho vlivu na komplexní rozvoj zemí v tomto regionu. Po stručném představení ASEAN bude v rámci této práce diskutována role tohoto regionálního uskupení jako možného nástroje k rozvoji členských zemí, potažmo celého regionu. Analýza bude zaměřena zejména na mimoekonomické efekty v bezpečnostní oblasti, ale také na ekonomické efekty integrace. Zmíněny budou rovněž limity vzájemné spolupráce v rámci tohoto regionálního uskupení, vztahy se strategickými vnějšími partnery a perspektivy možného vývoje.

Struktura práce:

Abstrakt, klíčová slova (v češtině a angličtině)

1. Úvod
2. Integrační proces v jihovýchodní Asii
3. Bezpečnostní iniciativy
4. AFTA a ekonomické efekty integrace
5. Perspektivy dalšího vývoje
6. Závěr

Seznam zdrojů

Diplomová práce bude zpracována v těchto kontrolovaných etapách:

Konkretizace osnovy (listopad 2007)
Rešerše dostupné literatury (listopad 2007)
Vlastní práce (prosinec 2007 – červenec 2009)

Rozsah grafických prací: dle potřeby

Rozsah průvodní zprávy: cca 20 000 – 25 000 slov základního textu práce včetně všech příloh v elektronické podobě

Seznam odborné literatury:

Dent, C. M. 2008. *East Asian regionalism*. Routledge, London and New York.

Dewitt, D. B., Hernandez, C. G. (eds.) 2003 *Development and security in Southeast Asia*. Ashgate Publishing, Aldershot.

Schiff, M., Winters, A. L. 2003. *Regional integration and development*. World Bank, Washington, DC.

Elektronické internetové databáze.

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Miroslav Syrovátka

Datum zadání diplomové práce: 15. 11. 2007

Termín odevzdání diplomové práce: 12. 8. 2009

vedoucí katedry

vedoucí diplomové práce

ASEAN: bezpečnostní a ekonomické efekty integrace

Abstrakt

Práce se zabývá bezpečnostními a ekonomickými efekty integrace v jihovýchodní Asii. V návaznosti na uvedenou charakteristiku integračního procesu v regionu jsou analyzovány vybrané bezpečnostní iniciativy ASEANu, jejich výsledky a hlavní příčiny neschopnosti sdružení řešit některé zásadní politické a bezpečnostní problémy zemí jihovýchodní Asie. Za úspěch sdružení je považováno zejména zlepšení vztahů mezi členskými zeměmi, vytvoření transregionálního fóra, společného krizového managementu nebo omezení případů pirátství. Naopak neúspěšně jsou hodnoceny snahy o urovnání územních sporů nebo omezení rozsáhlého znečištění ovzduší. Práce se zabývá také ekonomickou dimenzí integrace, včetně vlivu na regionální a mezinárodní obchod. Provedeno je srovnání relevantních makroekonomických údajů a analýza empirických studií. Zásadním zjištěním je, že liberalizace v rámci AFTA sice vede k vytváření obchodu mezi zeměmi a přílivu zahraničních investic, ale rozsah tohoto pozitivního dopadu není příliš významný. Důvodem jsou vysoké administrativní náklady spojené s preferenčním režimem a orientace členských zemí AFTA na vnější obchodní partnery. Závěrečná část se věnuje perspektivám vývoje sdružení.

Klíčová slova: jihovýchodní Asie, integrace, regionální bezpečnost, Sdružení národů jihovýchodní Asie, Zóna volného obchodu ASEAN

ASEAN: Security and Economic Effects of Integration

Abstract

This thesis deals with the security and economic effects of the integration in Southeast Asia. In response to the characteristics of the process in Southeast Asia are analyzed selected ASEAN security initiatives, their results and main causes of the association inability to address some essential political and security problems of Southeast Asian countries. The enhancement of relations between member countries, creating a transregional forum, joint disaster management and limitation the cases of the piracy are considered as the main success of the association. On the contrary as the failures were evaluated all attempts to settle land disputes or adress the problem of massive air pollution. This thesis also focuses on the economic dimension of integration, including its impact on regional and international trade. A comparison with the relevant macroeconomic data and the analysis of selected empirical studies is carried out. The crucial finding is that the liberalization under AFTA has a trade creation effect among the member states and leads to the influx of the foreign investments, but the extent of this positive impact is not very significant. The reasons are high administrative costs associated with the preferential arrangements and orientation of most AFTA member countries on external business partners. The final part is devoted to the future perspectives of the association.

Keywords: Southeast Asia, integration, regional security, Association of Southeast Asian Nations, ASEAN Free Trade Area

Obsah

Seznam zkratk	8
1. Úvod	9
2. Cíl práce	11
3. Metody zpracování	12
4. Integrovaný proces v jihovýchodní Asii	13
4.1 Vznik, vývoj a cíle ASEAN.....	14
4.2 Institucionální struktura ASEAN.....	15
5. Bezpečnostní iniciativy ASEAN	17
5.1 Stabilizace bezpečnostní situace v regionu.....	17
5.2 ASEAN jako diplomatický nástroj	19
5.2.1 Deklarace o zóně míru, svobody a neutrality	20
5.2.2 Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii	20
5.2.3 Smlouva o vytvoření zóny jihovýchodní Asie bez jaderných zbraní	24
5.2.4 Regionální fórum ASEAN.....	25
5.3 Iniciativy ASEAN v zajišťování regionální bezpečnosti.....	30
5.3.1 Teritoriální spory	30
5.3.2 Přírodní rizika – společný krizový management	34
5.3.3 Vojenská spolupráce	39
5.3.4 Regionální bezpečnost v post-bipolární éře: nové výzvy	42
5.5 Shrnutí.....	50
6. AFTA a ekonomické efekty integrace	52
6.1 Motivy k vytvoření AFTA.....	53
6.2 AFTA a liberalizace regionálního obchodu.....	53
6.3 Ekonomické efekty AFTA.....	56
6.3.1 Vzájemný obchod a jeho struktura	57
6.3.2 Přímé zahraniční investice	59
6.3.3 Analýza studií využívající gravitační model	61
6.4 Shrnutí.....	67
7. Perspektivy dalšího vývoje	69
7.1 Bezpečnostní spolupráce.....	70
7.2 Ekonomická spolupráce	71
7.3 Sociokulturní spolupráce	73
8. Závěr	74
9. Seznam zdrojů	77

Seznam zkratek

AEC	ASEAN Economic Community Hospodářské společenství ASEAN
AFTA	ASEAN Free Trade Area Zóna volného obchodu ASEAN
ARF	ASEAN Regional Forum Regionální fórum ASEAN
ASC	ASEAN Security Community Bezpečnostní společenství ASEAN
ASCC	ASEAN Socio-Cultural Community Sociokulturní společenství ASEAN
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations Sdružení národů jihovýchodní Asie
CEPT	Common Effective Preferential Tariff Společné efektivní preferenční clo
FDI	Foreign Direct Investment Přímé zahraniční investice
SEANWFZ	South East Asian Nuclear Weapon-Free Zone Smlouva o vytvoření zóny jihovýchodní Asie bez jaderných zbraní
TAC	Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii
ZOPFAN	Zone of Peace, Freedom and Neutrality Deklarace o zóně míru, svobody a neutrality

1. Úvod

Jihovýchodní Asie se odlišuje od ostatních asijských regionů v mnoha ohledech a je rovněž vnitřně velice heterogenním regionem. Tato různorodost se neprojevuje pouze tím, že v regionu jsou zastoupeny takřka všechna hlavní světová náboženství či formy vlády, ale také obrovskými rozdíly v ekonomickém a sociálním rozvoji jednotlivých států. Všechny tyto rozdíly, které mnohdy vyústily v nejrůznější ideologické střety, nevyřešené územní spory a rovněž geopolitické faktory způsobené logikou studené války komplikovaly veškeré integrační snahy v tomto regionu. Navíc hrozilo, že by se nově vzniklé státy, které s výjimkou Filipín získávaly postupně svou nezávislost na koloniálních mocnostech až po 2. světové válce (Thajsko nebylo nikdy kolonií), mohly ponořit ještě více do vzájemných sporů a destabilizovat tak celý region.

Podpisem Bangkotské deklarace v srpnu 1967 došlo k založení ASEANu. Souvislostem vzniku tohoto sdružení, jeho rozšiřování a institucionální struktury bude věnován prostor v první kapitole, ale částečně také na začátku druhé kapitoly, neboť vznik ASEANu nebyl vnímán pouze jako začátek nové éry vzájemných vztahů zemí jihovýchodní Asie, ale také jako určitá garance bezpečnostní stability v celé oblasti. V druhé kapitole budou rovněž uvedeny významné diplomatické iniciativy v bezpečnostní oblasti včetně přijetí klíčových dokumentů, které s drobnými úpravami představují dodnes rámec pro vzájemnou kooperaci současných deseti členských států sdružení. Jestliže v počátcích existence sdružení šlo výhradně o diplomatické iniciativy, v pozdějších letech a hlavně po konci studené války se začaly objevovat nové formy bezpečnostní spolupráce, přirozeně reflektující změny v povaze bezpečnostních hrozeb.

V důsledku vleklých se multilaterálních jednání o liberalizaci mezinárodního obchodu a přetrvávající protekcionistické obchodní politiky vypukla na přelomu osmdesátých a devadesátých let dvacátého století vlna regionální liberalizace, coby určitý protipól globálního integračního procesu. Dynamicky se vyvíjející region jihovýchodní Asie nezůstal pochopitelně stranou. S tím jak narůstal počet regionálních uskupení ve světě a jak se vytvářely těsnější ekonomické vazby mezi zeměmi v regionu, rostl postupně význam spolupráce v ekonomické oblasti na úkor bezpečnostně-politické. Vyústěním tohoto trendu bylo podepsání Dohody o vytvoření zóny volného obchodu ASEAN v roce 1992. Ve třetí kapitole proto budou zkoumány hlavní motivy

k vytvoření této zóny, ale především možné efekty na regionální obchod a příliv zahraničních investic, které zejména pro některé chudší země regionu představují významný zdroj kapitálu.

Fakt, že ASEAN vznikl na základě podpisu deklarace nikoli smlouvy již naznačuje možná úskalí vzájemné spolupráce. Země ASEAN vyvinuly řadu více či méně formálních principů a norem, jakožto základů pro vzájemnou spolupráci, často souhrnně označovaných jako „ASEAN Way“. Typické pro tento přístup je zásadní předpoklad, že regionální problémy si vyžadují také řešení na regionální úrovni, ke kterým musí státy dospět takřka výhradně konsensuálně. Během více než čtyřicetileté historie sdružení tak ASEAN fungoval vesměs na základě různých deklarací a dokumentů, které mnohdy neměly závazný charakter pro ratifikující země. O to více paradoxní je pak skutečnost, že ASEAN patří mezi nejdéle, a v rámci rozvojového světa dokonce nejlépe fungující regionální uskupení.

2. Cíl práce

Cílem diplomové práce je provést analýzu integračního procesu v jihovýchodní Asii. Na příkladu Sdružení národů jihovýchodní Asie, coby nejdéle fungujícího a zároveň nejúspěšnějšího integračního uskupení v regionu, budou zkoumány bezpečnostní a ekonomické efekty integrace.

Autor si vytyčil následující dílčí cíle:

- stručně charakterizovat integrační proces a uvést jeho specifika v regionu jihovýchodní Asie.
- kriticky zhodnotit diplomatické, ale také významné přímé iniciativy ASEAN v bezpečnostní oblasti
- krátce představit motivy zemí ASEAN k vytvoření zóny volného obchodu, proces postupné liberalizace a uvést jeho ekonomické efekty pomocí vybraných makroekonomických ukazatelů a výsledků dostupných studií
- identifikovat limity spolupráce v rámci ASEAN
- na základě dlouhodobé koncepce rozvoje ASEAN nastítnit perspektivy dalšího vývoje tohoto integračního uskupení v jednotlivých oblastech spolupráce.

3. Metody zpracování

Zpracování diplomové práce je založeno výhradně na kompilaci a analýze získaných informací, které byly následně zpracovávány. Vzhledem k aktuálnosti a charakteru většiny informací (zejména těch, které jsou obsaženy v oficiálních smlouvách, deklarácích a prohlášeních) se práce opírá především o internetové zdroje.

Zdroje ze kterých byly čerpány informace lze rozdělit do tří základních skupin. První skupinu tvoří informace dostupné na oficiálních internetových stránkách ústředního sekretariátu ASEAN (www.aseansec.org). Do druhé skupiny patří informace z mezinárodních organizací, jako například Světová banka nebo výroční zprávy, studie a statistická data, které poskytují jednotlivé národní úřady typu Národního institutu pro obranná studia v Japonsku apod. Poslední skupiny informací reprezentují studie odborné veřejnosti dostupné přes online databáze v rámci univerzitní sítě UPONET a uvedené knižní zdroje.

Výběr zdrojů byl víceméně náhodný nicméně v důsledku obav z možné jednostrannosti informací poskytovaných sekretariátem ASEAN a snahy o větší objektivnost byla mnohdy prováděna komparace těchto informačních zdrojů s ostatními, neoficiálními zdroji informací.

V kapitole o ekonomických efektech integrace se pracuje s výsledky na internetu dostupných studií, aplikujících gravitační model mezinárodního obchodu na obchod v rámci zóny volného obchodu ASEAN. Vlastnímu výzkumu a modelování obchodu s použitím gravitačního modelu není věnován prostor. Jak již bylo uvedeno v cílech práce, hlavním cílem je provést analýzu integračního procesu s důrazem na bezpečnostní a ekonomické efekty integrace. Z tohoto důvodu je gravitační model pouze krátce představen a následně jsou použity pouze výsledky empirických studií pracujících s tímto analytickým nástrojem.

4. Integrační proces v jihovýchodní Asii

Na počátku integračního procesu stojí rozhodnutí dvou nebo více států o prohlubování vzájemné spolupráce, nejčastěji v hospodářské, politické, sociální nebo bezpečnostní oblasti. Integrující se státy si bývají zpravidla geograficky blízké, proto se ve většině případů hovoří o regionální integraci, jejímž výsledkem jsou regionální integrační uskupení. Hnací silou integrace především snaha o usnadnění přístupu na trhy partnerských zemí v důsledku odbourávání překážek vzájemnému obchodu, posilování regionální soudržnosti nebo zajištění lepší vyjednávací pozice na mezinárodní politické scéně za účelem prosazování společných ekonomických a politických zájmů.

Jihovýchodní Asii tvoří velmi heterogenní skupina zemí s naprosto odlišnou etnickou, náboženskou a jazykovou strukturou obyvatel. Výrazné rozdíly mezi zeměmi panují také v jejich státním zřízení nebo v úrovni ekonomického rozvoje. Najdeme zde konstituční monarchii v čele s králem, absolutistickou monarchii v čele se sultánem, království s voleným panovníkem, republiky hlásící se stále ke komunistické ideologii, republiky s výrazně autoritativními rysy nebo zemi ovládanou vojenskou juntou. Singapur patří mezi nejvyspělejší státy světa, zatímco Laos, Kambodža a Barma patří do skupiny tzv. Nejméně rozvinutých zemí světa (LDCs). Přestože podle Cihelkové (2002: 208) je jedním ze základních předpokladů fungování integračních uskupení právě relativní stejnorodost členských států, (alespoň co se úrovně ekonomického rozvoje a role státu v ekonomice týče) integrační proces v jihovýchodní Asii je důkazem toho, že integrace může relativně úspěšně probíhat i za daleko složitějších podmínek.

Nejstarším dodnes fungujícím regionálním uskupením v jihovýchodní Asii je Sdružení národů jihovýchodní Asie, známé pod zkratkou ASEAN. Vyjádřeno Baldwinovou typologií regionalizmu (in Jeníček, 2001: 3) je ASEAN příkladem tzv. „mělké integrace“ založené na mezivládní spolupráci v nejrůznějších oblastech. Jde tedy o mezinárodní organizaci svého druhu, která má renomé nejúspěšnější regionální organizace v rozvojovém světě (Narine, 1998: 195). Z čistě ekonomického hlediska je ASEAN zónou volného obchodu a se svými zhruba 591 miliony obyvatel¹ představuje jeden z největších regionálních trhů na světě.

¹ Součet údajů o počtu obyvatel členských zemí ASEAN z července 2009 (The World Factbook).

4.1 Vznik, vývoj a cíle ASEAN

Sdružení národů jihovýchodní Asie (ASEAN) vzniklo 8. srpna 1967 podpisem Bangkokské deklarace, kterou podepsali ministři zahraničních věcí Indonésie, Malajsie, Filipín, Singapuru a Thajska. ASEAN jako nově vzniklé integrační uskupení nepřímo navázalo na svého neúspěšného předchůdce – Sdružení jihovýchodní Asie (ASA), které existovalo v letech 1961–1962 a sdružovalo pouze Malajsii, Thajsko a Filipíny.

Založení ASEAN bylo vyvrcholením několikaletého úsilí o vytvoření skutečně fungující regionální organizace, ale především snah o stabilizaci bezpečnostní situace v regionu, zejména zlepšení velmi napjatých vztahů mezi Indonésií a Malajsií (viz kapitola 5.1). Dalším důvodem byla nestabilní ekonomická situace v oblasti v průběhu 60. let 20. století. Rolí hlavního propagátora integrace sehrála po změně domácí politické situace Indonésie, jakožto největší a zároveň nejlidnatější stát v oblasti.² Kromě snahy o nápravu vztahů se sousedními zeměmi představovalo vytvoření ASEAN pro Indonésii způsob jak omezit stále silný vliv bývalých koloniálních mocností v jihovýchodní Asii v čele s Velkou Británií. Zbylé čtyři zakladatelské země podporovaly vznik ASEANu z jiných pragmatických důvodů. Podle Emmerse (2003 in Beukel 2008: 13) tyto země vnímaly ASEAN mimo jiné jako prostředek k začlenění Indonésie, coby regionální mocnosti, do multilaterální struktury, od čehož očekávaly, že by to mohlo mírnit jakékoliv hegemonické ambice, které by jinak tato země mohla mít. Společně se pak zakládající státy prostřednictvím nově vznikajícího uskupení pokoušely vytvořit společnou politickou organizaci proti šířícímu se komunismu v oblasti jihovýchodní Asie.

Rozšiřování ASEAN probíhalo ve dvou vlnách. V první vlně rozšíření se k němu v roce 1984 připojil stát Brunej. Druhá vlna rozšiřování nastala až po skončení studené války, kdy se k ASEAN postupně připojily další čtyři státy, které původně stály v jednoznačné opozici vůči tomuto sdružení. V roce 1995 přistoupil Vietnam, o dva roky později Barma a Laos a doposud jako poslední rozšířila členské státy ASEAN v roce 1999 Kambodža. S výjimkou Východního Timoru, který se o členství uchází od roku 2006, jsou tak v současné době všechny státy jihovýchodní Asie členy ASEAN.

² Patrně z tohoto důvodu je sídlo organizace ASEAN umístěno v indonéské Jakartě.

Podle Bangkokske deklarace patřĩ mezi hlavní cíle ASEAN urychlení ekonomického rŮstu, podpora míru a stability v regionu, spolupráce při zvyšování efektivity zemědělské a průmyslové výroby, udržování těsných vazeb s mezinárodními organizacemi a podpora aktivní spolupráce v oblastech společného zájmu, čili ekonomické, sociální, kulturní, vědecké, technické, a administrativní.³ V roce 1976 byl v Deklaraci o shodě ASEAN (Declaration of ASEAN Concord) vytyčen mimo jiné ještě jeden velmi důležitý cíl. Tím bylo vymýcení chudoby, hladu, nemocí a negramotnosti mezi obyvateli členských států.⁴ Z výše uvedeného vyplývá, že ASEAN se již od počátku své existence neměl stát jen politicko-hospodářským sdružením. Regionálně významné jsou tak například iniciativy sdružení na ochranu přírodního bohatství jakým je od roku 1984 zřizování přírodně cenných parků a rezervací (ASEAN Heritage Parks nad Reserves) nebo pořádání v regionu velice populárních her jihovýchodní Asie, tzv. SEA Games, či fotbalového mistrovství ASEANu. Jedním z cílů takových iniciativ je nepochybně snaha utvářet společnou regionální identitu a posilovat pocit sounáležitosti.

4.2 Institucionální struktura ASEAN

ASEAN je integračním uskupením s nízkým stupněm institucionalizace. Členské státy prosazují své zájmy prostřednictvím vnitrostátních institucí a na regionální úrovni se mezi státy následně hledá kompromis. Vůdčí role při utváření regionálních politik a jejich konsolidace patří dle Acharya (2003 in Beukel, 2008: 14) politickým elitám.

Nejvyšším rozhodovacím orgánem ASEAN je setkání hlav států a vlád ASEAN. Summit ASEAN se svolává každý rok a rozhoduje se na něm o hlavních otázkách dalšího vývoje sdružení. Pokud nastane výjimečná situace vyžadující okamžité řešení, může být v období mezi oficiálními summity svolán tzv. neformální summit. Každoročně je svoláváno také ministerské zasedání na úrovni ministrů zahraničních věcí, ale nepravidelně také jiných resortů, dle aktuální potřeby.

Významnou roli v organizační struktuře zaujímá ústřední sekretariát se sídlem v Jakartě a jednotlivé národní sekretariáty nacházející se v každé z členských zemí. Ústřední

³The Asean Declaration (Bangkok Declaration), Bangkok, 8 August 1967.

⁴Declaration of ASEAN Concord, Indonesia, 24 February 1976.

sekretariát plní administrativní a technickou funkci. Pozoruhodné na něm je, že byl ustanoven až v roce 1976, tedy až deset let po vzniku samotného sdružení. Pozorovatelé toto načasování dávají do souvislosti s výsledky války ve Vietnamu a dalšímu růstu vlivu komunismu v regionu. Sekretariát má na starosti veškerou agendu organizace včetně přípravy summitů a uvádění rozhodnutí, která vychází ze summitů a setkání ministrů do praxe. V čele stojí Generální tajemník ASEAN volen na pětileté období. Současným generálním tajemníkem je od ledna 2008 někdejší thajský ministr zahraničních věcí Surin Pitsuwan.

Nejnižšími institucionálními orgány ASEAN jsou odborné komise, které se starají o úzce vymezené oblasti své působnosti, jakými jsou životní prostředí, turismus, technická pravidla a regulace, péče o zdraví, vzdělání, zemědělství, obchod aj. Tyto komise jsou dále složeny z různých expertních výborů a specializovaných pracovišť, jakými jsou například Monitorovací centrum ASEAN pro zemětřesení, Meteorologické centrum ASEAN, Regionální centrum pro zachování biodiverzity, Nadační fond ASEAN apod. (ASEAN Structures and Mechanism).

5. Bezpečnostní iniciativy ASEAN

Obecně lze sice říci, že regionální uskupení se vytváří zejména na hospodářské bázi za účelem urychlení ekonomického růstu, nicméně motivy a důsledky regionalizmu mimo ekonomickou dimenzi by neměly být marginalizovány. Na širší souvislosti vytváření regionálních uskupení poukázal již v roce 1889 známý italský ekonom, sociolog a politolog Vilfredo Pareto, který se vyjádřil ve smyslu, že *„ekonomická integrace je prostředkem k lepším politickým vztahům mezi integrujícími se celky a dokonce i k případné pacifikaci“* (Pareto, 1889 in Schiff, Winters, 1998: 275). S odstupem více jak sta let a ze zkušeností s existencí několika úspěšných integračních uskupení, lze i v současné době považovat tato uskupení za jakési katalyzátory dobrých sousedských vztahů a intenzivnější politické spolupráce mezi integrujícími se státy.

Nahlížeť tedy na možné efekty členství v ASEANu na jednotlivé členské země, potažmo na celý region jihovýchodní Asie, výhradně ekonomickou optikou by bylo příliš zjednodušující a neúplné, poněvadž v případě ASEANu hrají velmi důležitou roli také politické a bezpečnostní aspekty integrace. K lepšímu a komplexnějšímu pochopení funkcí ASEANu mimo ekonomickou sféru, je nicméně nutné ohlédnout se zpět do minulosti, konkrétně do doby, kdy ASEAN vznikl a postupně se rozšiřoval o další země regionu jihovýchodní Asie.

5.1 Stabilizace bezpečnostní situace v regionu

„Podporovat mír a stabilitu v regionu prostřednictvím dodržování práva a právního řádu ve vztahu mezi zeměmi v regionu a dodržování zásad Charty Organizace spojených národů.“
[II. cíl Bangkocké deklarace, srpen 1967]

Přestože Bangkocká deklarace, jakožto dokument ustanovující vznik sdružení, nemá ve svém úvodním prohlášení explicitně uvedenou snahu o vytvoření „alianční organizace“ ve smyslu Severoatlantického paktu (NATO), je zřejmé, že vytvoření ASEANu bylo motivováno také politickými a bezpečnostními faktory. Prvním urgentním úkolem nově vzniklého sdružení států tedy nebylo vytvoření reálné vojenské aliance reflektující hrozby útoku ze strany vnějšího nepřítele, ale eliminace zdrojů

potenciálního napětí mezi členskými státy. V historickém kontextu lze ASEAN vnímat jako prostředek k normalizaci vztahů mezi Indonésií, Malajsií a Singapurem, tedy třemi z pěti zakládajících členů, které utrpěly v důsledku vzájemného konfliktu.⁵ Vedle oprávněných obav z možného zhoršování bezpečnostní situace uvnitř regionu jihovýchodní Asie, podnítila k zahájení aktivní regionální spolupráce také nejistota ohledně vývoje mimo region, či v zemích nacházejících se stále ještě mimo ASEAN. Jedná se o bezpečnostně politické hrozby, které představovaly především probíhající válka ve Vietnamu, hrozba jejího přesahu do dalších zemí v regionu jihovýchodní Asie, Velká kulturní revoluce v Číně, národnostní separatistické tendence (zejména v Thajsku, Indonésii a na Filipínách), občanská válka v Kambodži nebo obecně legitimní strach ze šíření komunismu.⁶ Je tedy evidentní, že podpora míru, celkové bezpečnostní stability v regionu a zintenzivnění vzájemné spolupráce patřilo k prioritám nově vzniklého uskupení v počátečních letech jeho existence. Dokladem těchto ambicí může být také prohlášení tehdejšího singapurského ministra zahraničních věcí Sinnathamby Rajaratnama, jednoho ze signatářů Bangkotské deklarace, který v nově vzniklém uskupení viděl, mimo jiné, preventivní nástroj proti potenciální hrozbě celkové „balkanizace“ regionu jihovýchodní Asie.⁷

V počátcích své existence představoval ASEAN a smlouvy uzavřené v rámci tohoto sdružení skutečně jakousi záruku zachování míru mezi členskými zeměmi a nutno uznat, že i v tak neklidném období, jakým byla 60. léta a první polovina let sedmdesátých se mu to skutečně dařilo. Přes veškerá stinná období v bilaterálních vztazích členských států, odlišná stanoviska a občasné diplomatické roztržky, nebyl

⁵ V letech 1963-1966, v rámci politiky „Konfrontasi“ napadala Indonésie politicky (příležitostně ovšem také vojensky) legitimitu státu Malajsie, jejíž federace se v roce 1963 rozšířila o státy Sabah a Sarawak (dříve britské kolonie) na severu Bornea, a také o Singapur, který nakonec v roce 1965 z této federace vystoupil. Bangkotská deklarace formálně ukončila vzájemné konfrontace. Indonésie se stavěla proti připojení původně britských kolonií k malajské federaci částečně kvůli obavám z renesance vlivu Britů v oblasti. Pádem vlády prezidenta Sukarna byla politika Konfrontasi ukončena (Narine, 1998: 196).

⁶ Jelikož všech pět zakládajících členů sdružení nepatřilo mezi komunistické státy, založení ASEANu bylo nejprve vnímáno jako vytvoření jakési formální opozice vůči komunistickým zemím v jihovýchodní Asii. Ve skutečnosti nechával ASEAN otevřené dveře všem zemím v regionu, nehledě na jejich politický systém. Tento princip je zakotven již v samotné Bangkotské deklaraci a důkazem budiž přistoupení Vietnamu v roce 1995 nebo Laosu v roce 1997.

⁷ Rajaratnam v roce 1967 doslova prohlásil: „*Chceme zajistit bezpečnostně stabilní, nikoliv „balkanizovanou“ jihovýchodní Asii*“ (in Mukim 2005: 5). Termínem „balkanizace“ jsou vyjádřeny reálné obavy z roztržčení oblasti na menší, zneprátené a navzájem nespolutracující územní celky.

žádný z členských států ASEAN za posledních 30 let ve válečném stavu s jiným členským státem (Chee 2004: 2).

5.2 ASEAN jako diplomatický nástroj

Význam ASEANu v souvislosti s redukcí skrytého napětí mezi státy jihovýchodní Asie, či k vytváření politicky stabilního prostředí, které by eliminovalo růst komunistických ambicí a hrozeb převratů v regionu, byl částečně diskutován již v předcházející podkapitole. Vedle expanze komunismu, která byla v době vzniku ASEAN skutečně považována za největší zdroj potenciálního ohrožení, měly zakládající státy (a zvláště pak Indonésie) své představy o vnitřní bezpečnosti rovněž úzce spojeny se snahou o zmírnění vlivu vnějších mocností v regionu.

Jihovýchodní Asie, podobně jako například střední a východní Evropa, patří mezi strategicky velmi důležité geopolitické regiony, na níž byla vždy upřena pozornost světových mocností, a to z důvodů, které se v průběhu let přirozeně měnily. Zájem o tento region se ještě zvýšil v polovině 20. století, tedy v době, kdy většina současných států získávala nezávislost na koloniálních mocnostech. *Dekolonizací a vznikem Hnutí nezúčastněných*⁸ se region jihovýchodní Asie stal místem, kde se střetávaly geopolitické a ekonomické zájmy zemí „prvního“, „druhého“ i „třetího“ světa (Cabada, Waisová, 2006: 26). V té době si již politické elity nově vzniklých, nezávislých států plně uvědomovaly, že nemohou dosáhnout stabilní bezpečnostní situace a nastartovat ekonomický rozvoj, pokud bude region jihovýchodní Asie neustále oslabován vnitřními spory a soupeřením velmocí na pozadí probíhající studené války. V tomto ohledu panovala mezi státy vzácná shoda.⁹ Zahraniční intervence byly všeobecně považovány za hlavní zdroj konfliktů v oblasti. Členské státy proto usilovaly o zvýšení vnější

⁸ V době „studené války“ byla jihovýchodní Asie místem intenzivní ideologické a vojenské penetrace USA a SSSR. Smyslem Hnutí nezúčastněných, jakožto mezinárodní organizace, bylo sdružit země, které by de iure nebyly přímo začleněny do žádného z mocenských bloků, a vytvořit tak jakýsi „třetí světový proud“. S odstupem času lze konstatovat, že tato politika „aktivní neutrality“ nebyla příliš úspěšná. Jedním ze zakladatelských států a propagátorem hnutí byla Indonésie.

⁹ Jak uvádí Narine (1998: 197) ve své práci *ASEAN and the Management of Regional Security*, tento všeobecný konsenzus se nepromítal do reálné zahraniční politiky všech států stejným způsobem. Patrně největší rozpor v přístupu k otázce zahraničních intervencí panoval mezi Indonésii na jedné straně a Filipínami a Thajskem na straně druhé. Indonésie byla nejhrošlivějším zastáncem eliminace vlivu mocností v regionu, zatímco Thajsko nebo Filipíny byly stále ještě ve značné míře závislé na těchto mocnostech v oblasti zajišťování vlastní bezpečnosti. Thajsko mělo s USA uzavřeny bilaterální bezpečnostní dohody, Filipíny měly na svém území dokonce vybudované vojenské základny USA a Malajsie a Singapur se naopak stále spoléhaly na ochranu Britů.

nezávislosti na světových mocnostech, a to jak jednotlivých států, tak také kolektivně jako regionu. ASEAN se měl stát institucionálním nástrojem, jehož prostřednictvím by byly spravovány záležitosti v oblasti bezpečnosti na národní úrovni, ale také na úrovni organizace, bez přímého zasahování mocností do těchto záležitostí.

5.2.1 Deklarace o zóně míru, svobody a neutrality

Praktickým vyústěním tohoto přístupu a vítězstvím indonéské diplomacie, které se podařilo přesvědčit ostatní státy sdružení k zamítnutí malajského návrhu na vyhlášení nezávislosti garantované právě velmocemi, se stalo mimořádné setkání ministrů zahraničních věcí států ASEAN v Kuala Lumpur v listopadu 1971. Na tomto setkání byla přijata *Deklarace o zóně míru, svobody a neutrality (The Zone of Peace, Freedom and Neutrality – ZOPFAN)* v jihovýchodní Asii. V preambuli této deklarace je explicitně uvedeno, že signatářské státy (mezi nimi Indonésie, Malajsie, Filipíny, Singapur a Thajsko) jsou odhodlány vynaložit úsilí k zajištění uznání jihovýchodní Asie jako zóny míru, svobody a neutrality, bez zásahů mimoregionálních mocností s tím, že ostatní státy v regionu by měly aktivně participovat na rozšiřování této zóny, která přispívá k posilování solidarity a vylepšování vztahů mezi státy. Je třeba si uvědomit, že cílem deklarace nebylo region naprosto izolovat, ale zajistit politickou neutralitu ve smyslu respektování suverenity a nezávislosti signatářských států.

5.2.2 Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii

Dalším nástrojem, vytvářející určité normy v oblasti tvorby stabilního bezpečnostního prostředí a sloužící tak částečně k prevenci konfliktů byl přijat o pět let později. V únoru 1976 se na indonéském ostrově Bali konala první vrcholná schůzka představitelů států ASEAN, na níž byla podepsána *Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii (The Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia – TAC)*, která představovala rámec pro koordinaci vztahů na mezivládní a regionální úrovni mezi členskými státy ASEAN, tedy signatáři této smlouvy. Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii měla povahu jakéhosi paktu o neútočení a navazuje tím na předchozí deklaraci ZOPFAN s tím rozdílem, že v této smlouvě již byly definovány základní principy, kterými by se měla vzájemná spolupráce řídit.

Mezi tyto principy zvláště patří:

- *Vzájemné respektování suverenity, územní integrity, rovnosti a národní identity všech členských států*
- *Princip vzájemného nezasahování do vnitřních záležitostí státu (politika „noninterference“)*
- *Zřeknutí se agrese a použití síly vůči další členské zemi*
- *Řešení případných sporů mírovou cestou*
- *Podpora efektivní spolupráce na regionální úrovni*

Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii
Indonésie, 24. února 1976

Podobně jako *Deklarace o zóně míru, svobody a neutrality (ZOPFAN)*, také *Smlouva o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii (TAC)* představuje konkrétní nástroj k prosazování dlouhodobého míru a podpoře dobrých vztahů mezi zeměmi. Kromě již zmíněných vytyčených principů vzájemné spolupráce se TAC od ZOPFAN podstatně lišil ještě ve dvou zásadních bodech. TAC mělo povahu smlouvy, nikoliv deklarace, smluvní body z ní vyplývající byly tedy právně závazné. Druhým a neméně významným rozdílem je rozsah tohoto dokumentu, neboť přijetí závazku z TAC nebylo určeno výhradně členským zemím ASEAN. Díky tomu tuto smlouvu přijaly i další země mimo sdružení, mezi nimi i některé velmi významné země z regionu jižní, jihovýchodní a východní Asie. Již v roce 1989 přistoupila na smlouvu Papua Nová Guinea, v roce 2003 Čína a Indie a o rok později další čtyři státy mimo ASEAN: Pákistán, Jižní Korea, Japonsko a Rusko. Umožnění ratifikovat smlouvu i státům mimo sdružení bylo důkazem toho, že státy ASEAN si uvědomovaly, že jak o své vnitřní, ale zejména o vnější bezpečnosti musí přemýšlet v širších regionálních souvislostech. Ze států mimo sdružení šlo především o dobré vztahy s Čínou, Japonskem a Ruskem. Na druhou stranu zájem „vnějších“ států o ratifikaci smlouvy byl důkazem politické podpory iniciativám sdružení v politicko bezpečnostních záležitostech, jakými jsou právě již zmiňovaný princip mírové koexistence a mírového řešení sporů.

Poté, co se ukázalo, že v důsledku dlouhodobě nedostatečné politické vůle není příliš reálné vytvoření opravdové multilaterální vojenské aliance v rámci ASEAN¹⁰, byla agenda regionální bezpečnosti odkázána právě na deklaraci ZOPFAN, respektive závaznější smlouvu TAC. Oprávněnost existence těchto smluv se projevila záhy, kdy byly principy z nich vyplývající přímo konfrontovány s realitou. V roce 1978 uzavřel SSSR alianci s Vietnamem, jakožto vojensky nejvlivnější zemí jihovýchodní Asie. Následovala vietnamská invaze do Kambodže. Thajsko čelilo hrozbě v podobě několik desítek tisíc vietnamských vojáků rozmístěných podél jeho hranice s Kambodžou a v neposlední řadě Čína, v důsledku prohlubujícího se sporu se SSSR a podpory Rudých Khmérů v Kambodži, se nepřímo stala součástí opozice ASEANu vůči vietnamské okupaci. Paradoxně tak došlo k tomu, že přes veškeré proklamované snahy o vytvoření jihovýchodní Asie jako regionu bez nadměrných zásahů vnějších mocností a regionu stojícího mimo oficiální velmocenskou politiku, byl sovětsko-čínský konflikt do tohoto regionu přímo zatažen.

Tyto mezinárodně politické události na pozadí probíhající studené války nemohly státy ASEAN s největší pravděpodobností příliš ovlivnit a nelze je tedy považovat za neúspěch či neschopnost sdružení dosáhnout vytýčených cílů. Na druhou stranu výrazným limitujícím prvkem efektivní spolupráce v bezpečnostně politické oblasti, za který byly státy přímo zodpovědné, se stalo vlastní nastavení fungování sdružení v počátcích jeho existence a pozdějších ratifikovaných dokumentů. Jde zejména o kontroverzní princip nezasahování do vnitřních záležitostí států (tzv. „noninterference“ policy). Čelní představitelé států ASEAN zachovávají tradiční respekt k tomuto principu takřka ve všech vnitropolitických záležitostech států, navzdory proklamacím, že například problematika dodržování lidských práv bude v popředí politických témat států jihovýchodní Asie. Charakter tohoto principu ovšem

¹⁰ Na překážky při vyjednávání o podobě spolupráce ve vojenskopolitické oblasti mezi státy ASEAN poukazuje ve své práci *The Association of Southeast Asian Nations: „Security Community“ or „Defence Community?“* Acharya (1991: 160–164). Autor rekapituluje návrhy zemí na podobu spolupráce od vytvoření „společné rady pro obranu“, provádění společných cvičení ozbrojených sil, či výzvy k vytvoření „společného velení“ a analyzuje důvody proč žádný z těchto návrhů nezískal širokou politickou podporu. Za hlavní příčiny nezdaru jednání považuje názor, že jakékoliv vojenské dohody byly považovány za nadbytečné a kontraproduktivní, neboť státy stále ještě nahlížely na svou bezpečnost pohledem zevnitř („inward-looking policy“). Bezpečnostní politiky států byly zaměřené na cíle jako hrozby povstání, státní převraty, etnicko-separatistické tendence aj. a proto existence organizace s nadnárodními pravomocemi nebyla považována za efektivní způsob řešení bezpečnostních problémů. Ve skutečnosti byla jakákoliv institucionalizovaná aliance nežádoucí. Beukel (2008: 26) toto ještě doplňuje o možné obavy z Číny (a v minulosti také z Vietnamu), tedy vojensky velmi vyznané země, které by mohla případná aliance příliš provokovat.

přirozeně znemožňuje podnikat jakákoliv konkrétní opatření vůči členské zemi, které by vedly k nápravě eventuální „nepřípustné“ situace. Přes veškeré výzvy k uplatňování zodpovědnější politiky vůči těmto citlivým tématům, a to jak ze strany mezinárodního společenství, ale také ze zemí v rámci sdružení a s plným vědomím, že v zemích jako je Barma dochází evidentně k systematickému a závažnému porušování lidských práv, nejsou čelní představitelé států ASEAN ochotni přistoupit k revizi tohoto kontroverzního principu.

▪ **Kritika politiky nezasahování do vnitřních záležitostí**

Doktrína „noninterference“, uplatňována v politice členských států ASEAN, je přímým důsledkem dodržování fundamentální zásady respektování suverenity států a byla zdůrazňována prakticky ve všech hlavních politických prohlášeních představitelů ASEAN již od přijetí Bangkotské deklarace. V praxi měla tato politika různé podoby. V případě ASEANu zdůrazňuje *Acharya a Collins* (Acharya, 2001: 57-60, Collins, 2003: 137 – 140 in Beukel, 2008: 22) tyto čtyři důležité aspekty mezivládní politiky: 1) charakter politického systému státu by neměl být směrodatný při rozhodování o jeho případném členství v ASEAN.¹¹ 2) členské státy by se měly zdržet veřejné kritiky postupu jednotlivých vlád, zejména těch, které jsou namířené proti vlastním občanům.¹² 3) postupy vlád, které by byly v rozporu se zásadou nezasahovat do vnitropolitických záležitostí států by měly být naopak kritizovány, a to i v případě, že by tyto zásahy byly namířeny proti obzvláště despotickým režimům.¹³ 4) vlády by se měly stavět odmítavě k veškerým žádostem o oficiální uznání, poskytnutí útočiště, politického azylu či jakýchkoliv jiných forem podpory etnických nebo komunistických povstaleckých skupin, které se snaží svrhnout úřadující vládu nebo jinak destabilizovat politickou situaci sousedního státu. V tomto případě jsou zásahy této povahy ze strany cizího státu přípustné, pokud s nimi další zainteresovaný stát souhlasí.

¹¹ Dokladem této „loajálnosti“ může být přistoupení komunistického Vietnamu ke sdružení v roce 1995, či Barmy, kde dodnes pro změnu vládne vojenská diktatura, o dva roky později.

¹² ASEAN se například vůbec oficiálně nevyjádřil k masakrům, kterých se dopouštěly indonéské vládní síly na svém obyvatelstvu po jednostranném vyhlášení nezávislosti Východního Timoru v roce 1975 a k následné anexi východní části ostrova Timor. Podle oficiálních údajů republiky Východní Timor zemřelo během celé éry indonéské nadvlády až 200 000 tamních obyvatel (TimorLeste.GOV, 2004).

¹³ Přestože Vietnam a Kambodža ještě nebyly tou dobou členskými státy, ASEAN kritizoval invazi Vietnamu do Kambodže v roce 1978, která ve skutečnosti vedla ke svržení tyranského Pol Potova režimu.

Ačkoliv v průběhu 90. let došlo k opakovaným zpochybněním legitimacy této politiky a výzvám k jejímu přehodnocení ze strany politiků států ASEAN, ukázalo se, že je velmi obtížné najít vhodnou alternativu pro řízení vnitřních záležitostí států. Hnacím motorem iniciativ volajících po revizi desetiletí staré politiky byla její neschopnost reagovat na neustále se prohlubující globalizaci a větší provázanost zemí v regionu. Výsledkem těchto iniciativ bylo přijetí zcela nekonkrétního kompromisního návrhu v podobě dohody o údajné „zvýšené interakci“, což v praxi neznamenovalo nic jiného, než jen potvrzení stávajícího stavu (Beukel 2008: 24).

Ukazuje se, že ASEAN ještě nedospěl do takové fáze integrace, aby členské státy byly ochotny delegovat větší část svých národních pravomocí na nadstátní úroveň nebo vytvořit skutečné normy a pravidla fungování, které by neměly pouze kvazikonstituční charakter bez reálné možnosti vymáhat dodržování smluvních zásad a pravidel fungování integrujícího se celku. V tomto ohledu je úroveň integračního procesu v jihovýchodní Asii stále na velmi nízké úrovni v porovnání se západními zeměmi a zvláště pak s Evropskou unií (EU). ASEAN je v důsledku smluveného principu „noninterference“ značně omezeným diplomatickým nástrojem. O tom, že se nejedná pouze o oblast lidských práv či podporu demokracie, v jejichž souvislostech se tento princip nejčastěji kritizuje, se ještě krátce zmíním v kapitole o krizovém managementu.

5.2.3 Smlouva o vytvoření zóny jihovýchodní Asie bez jaderných zbraní

Třetí důležitý politický nástroj, který zastával významnou úlohu v oblasti preventivní diplomacie, budování vzájemné důvěry a zlepšování celkové úrovně bezpečnostního prostředí v rámci ASEAN, ale také celého regionu, byl přijat na summitu ASEAN v Bangkoku v roce 1995. Na tomto summitu byla členskými, ale také v té době doposud nečlenskými státy v regionu (celkově šlo o všechny současné členské státy ASEAN), podepsána *Smlouva o vytvoření zóny jihovýchodní Asie bez jaderných zbraní (South East Asian Nuclear Weapon-Free Zone, SEANWFZ)*¹⁴, která se stala modifikovanou nástupkyní předchozí deklarace ZOPFAN ze 70. let. Šlo o modifikaci, neboť po skončení „studené války“ bylo evidentní, že deklarace ZOPFAN je již překonána a že je

¹⁴ Pokud jde o přesné geografické vymezení této zóny, jedná se o území všech států jihovýchodní Asie, jmenovitě: Barma, Brunej, Filipíny, Indonésie, Kambodža, Laos, Malajsie, Singapur, Thajsko a Vietnam, včetně pevninského šelfu a výlučných ekonomických zón těchto států (tzn. max. 200 mil od základní linie, což je linie spojující místa nejhlubšího odlivu).

nutné ji více přizpůsobit aktuálním bezpečnostním rizikům. Přijetím této smlouvy, která vstoupila v účinnost v roce 1997, se státy zavázaly k tomu, že nebudou vyvíjet (ani se výzkumně podílet na vývoji), produkovat nebo jakýmkoliv jiným způsobem získávat jaderné zbraně a navíc, že tyto zbraně nebudou nikde v regionu jihovýchodní Asie rozmístěny, testovány nebo skladovány.¹⁵ Důležité je, že ratifikace smlouvy je otevřena také pro země mimo region jihovýchodní Asie, včetně jaderných mocností. Faktem ovšem zůstává, že dodnes žádná z těchto mocností SEANWFZ neratifikovala.¹⁶

Přijetím SEANWFZ byla jasně demonstrována snaha ASEANu participovat na globálním jaderném odzbrojování a v boji proti opětovnému šíření jaderných zbraní ve světě. V tomto směru lze iniciativu ASEANu hodnotit jednoznačně pozitivně. Zóna bez jaderných zbraní v jihovýchodní Asii se stala jednou z pěti existujících zón ve světě a její vytvoření lze vnímat jako konkrétní příspěvek ve snaze o vytváření mírového prostředí nejen na regionální, ale také na globální úrovni. V regionálním kontextu má značný význam také skutečnost, že smlouva nepřímou přispívá k větší ochraně životního prostředí před riziky z přechovávání radioaktivních a toxických materiálů.

5.2.4 Regionální fórum ASEAN

Po konci „studené“ války došlo k odeznění ideologického konfliktu v jihovýchodní Asii a tím i k zásadní změně bezpečnostního prostředí v tomto regionu. Změnami procházel nicméně celý asijsko-pacifický region a na tyto změny, doprovázené pocitem nejistoty, bylo třeba flexibilně reagovat. Buszynski (1998: 570) popisuje počátek této éry ASEANu jako období mimořádných dilemat. Šlo o to, že státy začaly čím dál tím více vnímat svoji bezpečnost v širším, asijsko-pacifickém kontextu. Bezpečnostně politické zájmy již nebyly upřeny jen na státy na poloostrově Zadní Indie a na velmocenské, zejména sovětsko-americké soupeření v regionu, ale pozornost se pozvolna začala přesouvat do oblasti jihočínského moře, korejského poloostrova a zejména pak na stále rostoucí vliv Číny v regionu. Státy rovněž začaly přehodnocovat svůj postoj k významu

¹⁵ Ve dohodě je explicitně uvedeno, že se zakazuje rozmístění na pevnině, ve vnitřních a pobřežních vodách (tj. max. 12 mil od základní linie), na mořském dně, v podzemí či ve vzdušném prostoru jmenovaných států (Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, ASEAN, 2004).

¹⁶ Smlouva SEANWFZ byla zapojena do systému mezinárodní Smlouvy o nešíření jaderných zbraní (NPT). Pět stálých členů Rady bezpečnosti OSN sice vlastní jaderné zbraně, ale principem NPT je, že státy vlastníci tyto zbraně se zaváží k postupné redukci jejich počtů, zatímco ostatní země nebudou nikterak usilovat o jejich získání (Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons, IAEA, 2004).

ASEANu. Zdá se, že po krátkém váhaní převládl názor, že by bylo žádoucí posílit institucionální rámec ASEAN a závazky vůči němu. Jak uvádí Narine (1998: 209), státy začaly být přesvědčeny, že jejich rostoucí vliv na mezinárodní politické scéně a vlastní bezpečnost je podmíněna členstvím ve větším uskupení států.

Snaha ASEANu nést částečnou zodpovědnost za regionální bezpečnost v období po konci „studené“ války je ilustrována vytvořením Regionálního fóra ASEAN (ASEAN Regional Forum – ARF). Na skutečné důvody vzniku ARF lze nahlížet z více úhlů pohledu. Narine (1998: 209) argumentuje tím, že ASEAN jednoduše využil nejistého období po konci „studené“ války ke svému prospěchu tím, že začal vyvíjet větší tlak na změnu politiky směrem k rozšiřování operačního rámce sdružení a vytvoření nového institucionálního orgánu, což by mu mělo umožnit více se adaptovat na měnící se rovnováhu sil a všeobecné podmínky ve světě. Naopak Acharya (in Dewitt, Hernandez 2003: 41) vidí vznik fóra v poněkud jiných, konkrétnějších souvislostech. Ve své práci *Globalization, Interdependence and Regional Stability in the Asia Pacific* se zaměřuje na vazbu mezi narůstající interdependencí a mezinárodní bezpečností. Až do počátku ekonomické krize, která postihla Asii v roce 1997, byla ekonomická provázanost vnímána jako jistá záruka regionální stability. I když tato vzájemná závislost v sobě rovněž skýtá potenciál k vytváření nových politických problémů, jako například ty, které souvisí s „obchodními válkami“, zdůvodňuje Acharya vznik ARF právě v důsledku této narůstající závislosti, neboť dle něj přispívá k větší ochotě vlád spolupracovat na regionální úrovni a předcházet také případným konfliktům.

Myšlenka zřídit regionální fórum vzešla z 26. ministerské konference, která se konala v Singapuru v roce 1993. Na této konferenci byla deklarována vůle členských států směřovat k vyšší úrovni politické a ekonomické spolupráce a k zajištění míru a prosperity v oblasti (Cihelková, 2002: 219). V důsledku výše zmíněných změn v geopolitických vztazích a prohlubující se celkové interdependence mezi státy, bylo pochopitelně nutné rozšířit aktivity ASEANu v oblasti vnějších vztahů. K dosažení tohoto vytyčeného cíle bylo dne 25. června 1994 v Bangkoku zřízeno ARF.

Vytvoření ARF bylo prokazatelným důkazem toho, že ASEAN je způsobilý vystupovat v roli vlivného politického aktéra, který je schopen aktivně vytvářet a prosazovat řadu norem pro řešení politických problémů na vyšší než regionální (myšleno region

jihovýchodní Asie) úrovni. Beukel (2008: 30) označuje ustanovení ARF jako jakýsi pokus získat pro ASEAN ústřední roli zprostředkovatele politických jednání tím, že se rozšíří pro ASEAN charakteristický způsob bezpečnostní spolupráce i do vztahů mezi ostatními zeměmi v asijsko-pacifickém regionu.

Důležité je, že ARF je otevřené fórum, kterého se účastní i další asijské a neasijské státy. V současné době sdružuje toto fórum 27 zemí¹⁷, které mají určitý vliv na utváření bezpečnostního prostředí v celém Asijsko-Pacifickém regionu. Kromě deseti členských zemí ASEAN zahrnuje ARF také deset tzv. „partnerů v dialogu“ (Austrálie, Čína, Indie, Japonsko, Kanada, Korejská republika, Nový Zéland, Rusko, USA a Evropská unie) a dále Bangladéš, Korejskou lidově demokratickou republiku, Mongolsko, Pákistán, Srí Lanku, Východní Timor a Papuu Novou Guineu jakožto pozorovatelský stát ASEAN. To co činí Regionální fórum ASEAN skutečně jedinečným je fakt, že jde patrně o jediné fórum svého druhu na světě, ve kterém jsou zastoupeny státy, které spolu nemají zrovna korektní politické vztahy, jako například Indie a Pákistán, Východní Timor a Indonésie nebo vůbec zastoupení Korejské Lidové demokratické republiky, která se nachází takřka v absolutní zahraničně-politické izolaci.

Obrázek 1: Členské státy Regionálního fóra ASEAN

¹⁷ Evropská unie se svými 27 členskými státy je zde chápána jako jeden člen.

▪ **Charakteristika a oblasti spolupráce v rámci ARF**

Jednání v rámci ARF slouží k prezentaci stanovisek členských států fóra k otázkám obrany a bezpečnosti v asijsko-pacifické oblasti a také k výměně názorů a zkušeností s řešením eventuálních problémů. Charakteristické pro tato jednání je větší uvolněnost a spíše konzultační ráz. Toto je způsobeno tím, že řídicí roli ve fóru zaujímá ASEAN, kterému se podařilo vštípit vlastní podobu vnitřního rámce multilaterálního jednání (tzv. „ASEAN Way“)¹⁸ také do ARF, jehož se stal základem.

ARF musí být akceptováno jako sdružení států *sui generis*. Pro lepší pochopení významu a povahy ARF jako bezpečnostního fóra je nezbytné zdůraznit, že stejně jako ASEAN, nemůže být ani toto fórum vnímáno jako prostředek kolektivní bezpečnosti či obrany neboť nedisponuje dostatečnou kapacitou pro vedení samostatných akcí, nemá adekvátní institucionální strukturu natož pak nezbytný politický mandát. Fórum je volným uskupením států, vytvářejícím vhodný prostor pro politický dialog s důrazem na rozvoj preventivní diplomacie. Třebaže konflikty může ARF ovlivňovat pouze nepřímo, má potenciál působit jako katalyzátor dobrých vztahů mezi členskými zeměmi.

Zásadní pro organizaci aktivit ARF jsou každoroční schůzky na úrovni ministrů zahraničních věcí států ARF, které se zpravidla konají neprodleně po ministerské schůzce ASEAN v jedné z metropolí členských států. Hostitelská země zároveň předsedá ministerskému setkání na úrovni ARF. Veškerá rozhodnutí, která na ministerských setkáních padnou, by měla být výsledkem důkladných politických konzultací a měla by být přijata konsensuálně. Systém hlasování tudíž není uplatňován.

Na druhém setkání ministrů zahraničních věcí členských států ARF, které se uskutečnilo v roce 1995, byla na základě návrhů delegátů ASEANem vypracována „Konceptní studie ARF“ („The ASEAN Regional Forum – A Concept Paper“), která představovala výstup dosavadních jednání mezi tehdejšími členskými státy ARF. Studie předložila analýzu bezpečnostních problémů v regionu, které mohou v obecné rovině

¹⁸ „ASEAN Way“ (volně přeloženo jako způsob řešení nebo jednání ve stylu ASEAN) v sobě obsahuje dodržování principů obsažených již ve Smlouvě o přátelství a spolupráci v jihovýchodní Asii (TAC) ze 70. let (viz str. 5). Typické pro ASEAN Way je snaha rozhodovat na základě všeobecného konsenzu a *averze vůči institucionalizmu a formalizmu* (Acharya, 200: 174 in Beukel, 2008: 30). Základem tohoto přístupu je také premisa, že „asijské problémy si vyžadují také asijská řešení“.

nejvíce podmiňovat úroveň bezpečnosti a potažmo celkovou prosperitu regionu, který je dle úvodu této studie *ekonomicky nejrychleji rostoucím regionem světa, do něhož se pozvolna přemisťuje těžiště světové ekonomiky*.¹⁹ V dokumentu byly zdůrazněny zejména tyto výzvy, jimž by měl region společně čelit: 1) mělo by se vzít na vědomí, že období rapidního ekonomického růstu jsou často doprovázena dynamickými změnami v rozložení sil v rámci regionu, které mohou následně vyústit až v konflikt. Úlohou ARF bude napomáhat zvládat tato přechodná období ve smyslu zachovávání stabilního mírového prostředí. 2) asijsko-pacifický prostor je výrazně politicky, hospodářsky, kulturně a nábožensky rozmanitý. Státy mají rovněž odlišné historické zkušenosti. To znamená, že ARF by mělo zohledňovat odlišné přístupy k podobě regionální bezpečnosti a proto by se k těmto záležitostem mělo přistupovat konsensuálně. 3) v regionu stále přetrvává několik nevyřešených územních a hraničních sporů. Tyto spory by mohly působit jako „rozbušky“ pro vypuknutí závažnějších konfliktů a podkopat tak veškeré dosavadní úsilí o budování stabilního a prosperujícího regionu. Prostřednictvím ARF se bude muset pracovat na postupné eliminaci těchto potenciálních bezpečnostních rizik (The ASEAN Regional Forum: A Concept Paper).

Kromě vypracované Koncepční studie mělo druhé ministerské setkání ARF ještě jeden důležitý výstup. V souladu s usnesením ARF z roku 1995 začaly členské země ASEAN vydávat tzv. „Bílé knihy obrany“ („Defense White Papers“).²⁰ Tyto vládní dokumenty začaly být publikovány za účelem posílení transparentnosti v oblasti zveřejňování vojenských doktrín a koncepcí národní obrany. Kovář (1999: 243) ke vzniku těchto strategických dokumentů ještě dodává, že k nim přispěly také *seriózní obavy (i vzájemné) ze značného nárůstu vlastního vojenského potenciálu*.²¹ Publikování bílých knih představuje vstřícný krok k posilování vzájemné důvěry mezi státy, která je naprosto nezbytná pro dosahování výzev, jimž by měl region společně čelit (viz předchozí strana).

¹⁹ The ASEAN Regional Forum: A Concept Paper, ASEAN, 2005.

²⁰ Bílá kniha obrany jednotlivých států charakterizuje jejich vojenské doktríny a definuje možné bezpečnostní problémy těchto států. Například Indonésie v ní charakterizuje svou doktrínu jako defenzivní, Thajsko uvádí jako hlavní cíl svých ozbrojených sil obranu monarchie a mezi možné problémy řadí nejasné hranice a vývoj politické situace v sousedních zemích (Kovář, 1999: 243).

²¹ Pro srovnání je zajímavé uvést, že na počátku 90.let předčila hodnota zbraní pořízených státy jihovýchodní Asie země středního východu (Cabada, Waisová, 2006: 11).

5.3 Iniciativy ASEAN v zajišťování regionální bezpečnosti

V předchozí části práce jsem se snažil nastínit roli ASEANu v bezpečnostně-politické oblasti v obecnější rovině a historickém kontextu. Pozornost byla věnována zejména významu ASEANu jako určitého „stabilizátora“ politické a bezpečnostní situace v jihovýchodní Asii v počátcích jeho existence, tvorbě a sdílení společných norem, vytvoření multilaterální bezpečnostní platformy ARF, ale také faktorům, které nejvíce podmiňují aktivní roli ASEANu v bezpečnostní politice. Doposud se tedy jednalo především o iniciativy diplomatického charakteru. Ty sice mohou mít pozitivní vliv na prohlubující se politickou spolupráci mezi zeměmi, ale úroveň bezpečnostního prostředí mohou ovlivňovat spíše nepřímo. K tomu, abychom se mohli skutečně zabývat otázkami jak efektivně funguje ASEAN jako bezpečnostní společenství, do jaké míry jsou členské státy sdružení schopny sladit své vlastní bezpečnostní zájmy a spolupracovat na zajištění vnitřní bezpečnosti, nebo dokonce jaký je přínos existence sdružení pro celkový rozvoj regionu, je nezbytné věnovat pozornost také konkrétním příkladům spolupráce, jejím výsledkům, limitům, ale také novým výzvám, kterým je třeba čelit. Konkrétním oblastem a podobám spolupráce členských zemí sdružení a některým jeho vlastním bezpečnostním iniciativám se budu zabývat v této části práce.

5.3.1 Teritoriální spory

Problematika nevyjasněných státních hranic a sporných území patří mezi nejvýznamnější politická témata úzce související s bezpečností a celkovou stabilitou regionu jihovýchodní Asie. Spory tohoto druhu jsou právem považované za zásadní bezpečnostně politické problémy regionu vzhledem k tomu, jak velký mají destabilizující potenciál a rovněž vliv na úroveň diplomatických vztahů. *Kivimäki (in Mak 2008: 3, 6)* k tomu dodává, že ačkoliv ASEAN zažívá od 80. let minulého století období míru, byl stále plný potenciálních konfliktů. Zároveň si všímá, že tyto konflikty se již netýkají ani tak pevniny jak tomu bylo dříve, ale v současné době především oblasti Jihočínského a Celebeského moře.

V jihovýchodní Asii existovalo a stále ještě existuje mnoho sporů o území a přesný průběh státních hranic (zejména mořských). Mezi ty nejznámější patří spor o Spratlyho a Paracelské ostrovy v Jihočínském moři, sporný úsek hranice mezi Thajskem

a Kambodžou v pohoří Dangrek, indonésko-malajský spor o ostrovy Sipadan a Ligitan nebo malajsko-singapurský spor o ostrov Pulau Batu Puteh/Pedra Branca.

Spory o ostrovy Sipadan, Ligitan a Pulau Batu Putih/Pedra Branca byly v polovině 90. let, po dohodě zainteresovaných stran, podstoupeny k vyřešení Mezinárodnímu soudnímu dvoru v nizozemském Haagu.²² Na základě těchto případů si lze vytvořit předběžnou představu o roli ASEANu při řešení územních sporů členských států. *Narine (1998: 204)* v souvislosti s těmito spory zdůrazňuje skutečnost, že byly řešeny mírovou cestou v souladu s vytyčenými principy deklarace ZOPFAN. Takový postup může být na jednu stranu znakem toho, že státy ASEAN začínají přece jenom inklinovat k diplomatictějšímu způsobu řešení existujících problémů, na druhou stranu je ale evidentním důkazem neschopnosti sdružení efektivně a hlavně samostatně řešit tyto spory v rámci uskupení.

Diametrálně odlišná situace panuje ve sporu o Spratlyho a Paracelské ostrovy. Na rozdíl od předchozích dvou uvedených případů se nejedná o spor bilaterální, nýbrž multilaterální, který navíc nebyl doposud vyřešen. Tyto strategicky velice významné ostrovy²³ si kromě Číny (která si na ostrovy dělá největší nároky) nárokuje také Tchaj-wan, Vietnam a některé jejich části rovněž Filipíny, Malajsie a Brunej. Čínské námořnictvo vybuodovalo v roce 1987 na několika ostrovech vojenské pozorovatelské stanice a v roce 1992 Čína dokonce oficiálně prohlásila Spratlyho ostrovy za integrální část svého území (Solingen, 2001: 3). S jistou nadsázkou se dá říci, že jde o soupeření mezi mocnou Čínou a některými členskými zeměmi ASEAN. Tuto tezi potvrzují také události z konce 90. let minulého století, kdy byly země jihovýchodní Asie sužovány rozsáhlou ekonomickou krizí. Čína v té době využila diplomatického oslabení ASEANu (jehož členské země byly ponořeny do svých vnitropolitických a ekonomických problémů) k provedení několika jednostranných akcí, které měly jasně demonstrovat její

²² V roce 2002 Mezinárodní soudní dvůr s definitivní platností rozhodl, že ostrovy Sipadan a Ligitan připadnou Malajsii. Tehdejší indonéský ministr zahraničí Hassan Wirayuda tlumočil značné zklamání indonéské vlády z rozhodnutí haagského soudu, ale zároveň dodal, že Indonésie bude akceptovat verdikt spravedlivého a transparentního soudu (United Nations Foundation, 2003). O suverenitě nad ostrovem Pedra Branca bylo rozhodnuto až v roce 2008. Konečným verdiktem Mezinárodního soudního dvora byl tento malý ostrov přiknut Singapuru (International Court of Justice, 2008).

²³ V oblasti Jihočínského moře jsou bohatá ložiska ropy, zemního plynu a minerálů. Z geografického hlediska tvoří ostrovy „vstupní bránu“ do Jihočínského moře na spojnici mezi Indickým a Tichým oceánem, kudy vedou jedny z nejméně frekventovaných námořních linek světa. Zvýšení napětí v oblasti by mohlo potenciálně ohrozit námořní dopravu, na které jsou závislé mnohé ekonomiky zemí v regionu.

nároky na tyto ostrovy. Tyto čínské kroky vytvořily podněty k aktivní spolupráci zemí ASEAN. Po sérii vzájemných incidentů, kterým velmi často předcházely různé provokace (často i vojenského charakteru) hrozilo, že by tento vleklý spor mohl přerůst v regulární ozbrojený konflikt a destabilizovat tak celou oblast Jihočínského moře.

Jedním z největších problémů z perspektivy ASEANu bylo, jak zareagovat na dlouhotrvající napětí v Jihočínském moři mezi některými jeho členskými zeměmi a Čínou. Od počátku 90. let 20. století bylo evidentní, že sdružení bude muset zaujmout aktivnější roli v důsledku znepokojivého vývoje v Jihočínském moři. Mezi první významné kroky patřilo přijetí *ASEAN Deklarace o Jihočínském moři z roku 1992*, ve které byla zdůrazněna *nutnost řešit územní spory mírovou cestou, tzn. bez použití vojenské síly* (ASEAN Declaration on the South China Sea 1992, ASEAN, 2003). Přijatá deklarace, kterou lze interpretovat jako bezprostřední reakci na čínské prohlášení o suverenitě nad ostrovy z téhož roku, v sobě definuje smluvní vztahy mezi zeměmi ASEAN za účelem zlepšení společné vyjednávací pozice s Čínou. O poznání důležitější deklarace byla přijata v roce 2002. Deklarace o počínání si jednotlivých stran v Jihočínském moři (Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea), jež ratifikovala i Čína, zavazuje signatářské státy k dodržování Charty OSN a rovněž Úmluvy OSN o mořském právu z roku 1982. V případě sporných a neobydlených ostrovů, atolů a útesů se státy zavázaly chovat se disciplinovaně a zdržet se jakýchkoliv kroků, které by mohly vést k vyhrocení situace nebo dokonce ke konfliktu. Naopak spolupráce se očekává v oblastech jakými jsou například geologický výzkum, námořní navigace a komunikace, záchranné operace a boj s mezinárodním zločinem všeho druhu v oblasti Jihočínského moře (Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, ASEAN, 2007).

Pro ASEAN bylo rovněž nezbytné přesvědčit Čínu, aby se více zapojovala do jednání v rámci ARF s očekáváním, že větší angažovanost v této multilaterální instituci by mohla mít „zmírňující“ efekt na její politiku. Obě strany se nejprve dohodly, že vývoj v Jihočínském moři zahrnou do vyjednávací agendy ARF. Za těchto okolností se mohl projevit význam ARF jakožto fóra pro politický dialog a vyjednávání, nicméně Čína nakonec téma sporných ostrovů z ARF stáhla a dala přednost bilaterálním vyjednáváním. Amer (2002: 9) tento postup Číny odůvodňuje tím, že ASEAN prostřednictvím ARF (který de facto řídí) v tomto sporu nemůže vystupovat v roli

zprostředkovatele jednání (tzn. třetí strany), vzhledem k tomu, že čtyři z jeho členských států si na tyto ostrovy činí také nároky. Dalším problémem ASEANu, který oslabuje jeho vyjednávací pozici vůči Číně, je jeho vnitřní názorová nesourodost a nepochybně také obava ze zhoršení celkových vztahů s tímto významným ekonomickým partnerem.

Spor o Spratlyho a Paracelské ostrovy zůstává nadále nevyřešen. Jediným hmatatelným úspěchem všech dosavadních jednání tak zůstává fakt, že i přes přetrvávající občasné incidenty a provokace se stále daří zabránit vzniku rozsáhlého ozbrojeného konfliktu.

Posledním, velmi aktuálním územním sporem, o kterém bych se ještě rád krátce zmínil, je sporný úsek hranice mezi Kambodžou a Thajskem v pohoří Dangrek. Ohnisko svárů tvoří malé území o rozloze zhruba pět čtverečních kilometrů v bezprostřední blízkosti chrámu Preah Vihear. V roce 1962 sice Mezinárodní soudní dvůr OSN, přiznal vlastnictví chrámu Kambodži, ale již se nevyjádřil, komu patří malé území které jej obklopuje (Mak, 2008: 15). Území si nárokují obě strany sporu, a poté, co byl chrám přiznán Kambodži, došlo k růstu napětí a k okamžitému rozmístění armádních sil na obou stranách hranice. Od té doby došlo na společné hranici k několika ozbrojeným konfrontacím, při nichž byly zaznamenány i ztráty na lidských životech.²⁴

Členské země ASEAN se při řešení vzájemných územních sporů snaží akceptovat princip *uti possidetis juris*.²⁵ Využití tohoto principu při řešení kambodžsko-thajského sporu ovšem odmítá thajská strana. Kambodža tento spor dokonce předložila k projednání Radě bezpečnosti OSN, ale tři z jejích pěti stálých členů (Čína, Rusko a USA) jakoukoliv intervenci Rady odmítli. Poté byl vznesen požadavek na vytvoření speciální „ministrské skupiny“ v rámci ASEAN, jejímž cílem by bylo nalézt mírové řešení současné krize a zabránit vojenské konfrontaci mezi oběma členskými zeměmi. Také k tomuto návrhu zaujala thajská strana zamítavý postoj s odůvodněním, že tento spor by měl být řešen výhradně na bilaterální úrovni.

Jistý pokrok se možná dal očekávat od summitu ASEAN, který se měl uskutečnit v dubnu 2009, a na který byla avizována neformální bilaterální schůzka diplomatů obou

²⁴ Naposledy došlo ke vzájemné přestřelce mezi vojáky obou zemí na začátku dubna 2009 (BBC, 2009).

²⁵ Podle tohoto principu mezinárodního práva by u nově vzniklých států měly být v maximální možné míře respektovány původně vymezené hranice, tzn. ještě z dob před získáním nezávislosti. V případě kambodžsko-thajského sporu by byly směrodatné původní francouzské mapy (Mak, 2008: 15).

zemí. Vzhledem k neočekávaným událostem, které neumožnily regulérní konání summitu²⁶, je v případě kambodžsko-thajského hraničního sporu zachován status quo ante, čili stav panující před konáním tohoto summitu.

Odhadnout vývoj situace ohledně hraničních sporů v jihovýchodní Asii na základě již vyřešených územních sporů a dosud přetrvávajících problémů není příliš jednoduché. Některé státy jihovýchodní Asie mají vyřešeno více sporů než jiné, ale obecně stále platí, že žádný stát jihovýchodní Asie nemá vyřešeny veškeré své územní nároky a pře.

5.3.2 Přírodní rizika – společný krizový management

Při bližším pohledu na atlas přírodních rizik (*Natural Hazards and Vulnerabilities Atlas: Asia Pacific Edition*²⁷) je zřejmé, že jihovýchodní Asie je jednou z potenciálně nejohroženějších částí světa. Celá oblast je tektonicky velice aktivní, s čímž souvisí relativně častý výskyt zemětřesení různé intenzity a délky, případně ničivých vln tsunami. Mezi další významná přírodní rizika patří výskyt extrémních klimatických jevů, jako například tropických cyklón (tajfunů) nebo rozsáhlých požárů.

Četnost, rozsah a povaha možných hrozeb podnítily k aktivnější spolupráci států ASEAN. Prvním konkrétním krokem k navázání spolupráce bylo přijetí *Deklarace ASEAN o vzájemné spolupráci při živelných pohromách* z roku 1976 (*ASEAN Declaration on Mutual Assistance on Natural Disasters*). V deklaraci je zdůrazněno, že státy si uvědomují důsledky eventuálních přírodních pohrom na ekonomický a společenský rozvoj zemí, ale také nedostatku kapacit jednotlivých členských zemí k provádění samostatných akcí, za účelem zmírnění dopadů katastrof v nejhůře zasažených oblastech. Podpisem deklarace státy demonstrovaly své odhodlání spolupracovat v oblastech jako například: zlepšování komunikačních kanálů za účelem včasného varování, výměna expertů a relevantních informací nebo poskytování zdravotnických potřeb a služeb v rámci humanitární pomoci.

²⁶ 14. Summit ASEAN, jenž se měl konat ve dnech 10. – 12. dubna 2009 v thajském letovisku Pattaya, byl přerušen a odložen na neurčito (ASEAN, 2009). Důvodem byly masivní protivládní demonstrace v pořádající zemi, bezprostředně ohrožující bezpečnost delegátů.

²⁷ Pacific Disaster Center, 2009.

V roce 2003 byl zřízen orgán, zastřešující veškerou agendu, týkající se spolupráce v oblasti krizového managementu – *Výbor ASEAN pro zvládnání přírodních katastrof (The ASEAN Committee on Disaster Management, ACDM)*.²⁸ Vyjma koordinační funkce slouží Výbor, respektive jeho Regionální program (*ASEAN Regional Programme on Disaster Management, ARPDM*), jako styčný orgán pro spolupráci s mezinárodními organizacemi typu UNHCR, UNICEF, the Pacific Disaster Centre aj. K prioritám ARPDM patří například vytvoření efektivní komunikační sítě pro sdílení informací o přírodních rizicích (*ASEAN Disaster Information Sharing and Communication Network, ASEAN DISCNet*) v podobě webových stránek (informačních portálů) či vydávání odborných publikací, spolupráce s příslušnými úřady a nevládními organizacemi nebo zvyšování veřejného povědomí o možných rizicích prostřednictvím regionálních iniciativ (výstavy, workshopy, vzdělávací semináře apod.) v rámci tzv. *Dne krizového managementu ASEAN (ASEAN Day for Disaster Management, ADDM)*, který se koná každoročně od roku 2005. V rámci prevence je velice významná spolupráce na pořádání společných simulačních cvičení (*ASEAN Regional Disaster Emergency Response Simulation Exercise, ARDEX*). Cvičení mají za úkol zvýšit operativní schopnosti a míru součinnosti záchranných složek (příležitostně armád) států ASEAN v případě nasazení ve výjimečných situacích. Preventivní ráz těchto cvičení je posílen také tím, že každý rok simulují jiný typ hrozeb. V roce 2005 bylo první cvičení v Malajsii tematicky zaměřeno na zhroucení velkých staveb. O rok později byly v Kambodži simulovány zásahy při rozsáhlých povodních a v roce 2008, po zkušenostech s ničivým cyklonem Nargis, se záchranné složky během cvičení v Thajsku zaměřily na okamžitý zásah po zasažení tajfunem (Kamal 2007).

Největší pozornost na sebe přirozeně upoutávají přírodní rizika, jejichž eventuální dopady mají velký (regionální) rozsah. V podmínkách jihovýchodní Asie jde zejména o zemětřesení, vlny tsunami, tajfuny a obrovské lesní požáry. Vlny tsunami představují o to vyšší riziko, neboť v regionu jihovýchodní Asie žije nadpoloviční část obyvatelstva (zhruba 54 %) v relativně úzkém územním pásmu 150 kilometrů od pobřeží.²⁹ Dojde-li k zasažení oblasti vlnami tsunami, oběti na lidských životech, ale také materiální ztráty

²⁸ Výbor je tvořen experty a šéfy národních krizových center zodpovědných za krizový management v jednotlivých členských státech ASEAN. Jeho hlavní funkcí je koordinovat a implementovat činnosti na regionální úrovni, vedoucí ke zmírnění dopadů mimořádných událostí.

²⁹ Globální průměr přitom činí 44 % (Cabada, Waisová, 2006: 23).

bývají velmi vysoké.³⁰ Prakticky ihned po tragických událostech z konce roku 2004, byla 6. ledna 2005 do Jakarty svolána mimořádná schůzka čelních představitelů zemí ASEAN, věnovaná pomoci zasaženým zemím. V závěrečném komuniké byla vyslovena výzva ke zřízení nodálního regionálního systému včasného varování před tsunami pro oblast Indického oceánu a jihovýchodní Asie. Nejprve byl zřízen Podvýbor pro meteorologii a geofyziku (*ASEAN Sub-Committee on Meteorology nad Geophysics, SCMG*), v jehož rámci se scházely odborné pracovní skupiny pro zřízení monitorovací sítě systému včasného varování před tsunami (*Technical Task Force on the Establishment of Monitoring Networks of Tsunami Early Warning Systems in ASEAN*). Díky iniciativě Indonésie, Malajsie a Thajska byl v roce 2008 systém včasného varování dokončen. Systém se skládá ze seizmologických stanic pro detekci tsunami předcházejícímu zemětřesení, bójí s čidly na snímání otřesů podmořského dna a mareografů pro monitorování výšky přílivu a odlivu. Indonésie, Malajsie, Thajsko a Filipíny rovněž oznámili, že budou pokračovat ve výstavbě pobřežních výstražných věží. Po institucionální stránce zaujímá v systému včasného varování významnou roli monitorovací centrum ASEAN pro zemětřesení (*The ASEAN Earthquake Information Centre, AEIC*). Centrum slouží ke sběru, vyhodnocování a šíření informací o zemětřeseních zaznamenaných v regionu a jeho bezprostředním okolí. Smluvně je dáno, že dojde-li k výskytu zemětřesení o síle pěti a více stupňů Richterovy stupnice, jsou veškeré informace týkající se seismické aktivity (tzn. poloha, přesný čas/datum, hloubka, intenzita, počet stanic jež ji zachytily) distribuovány prostřednictvím elektronické pošty, internetu, textových zpráv (SMS), telefonicky nebo faxem jednotlivým národním seismickým centrům v regionu (Prasiddha, 2005: 5). Tyto informace by měly umožnit přesněji určit epicentrum zemětřesení a případný směr pohybu vln tsunami. Centrum dále slouží k zasílání výstražných zpráv o výjimečných situacích a organizuje různé školící aktivity pro odbornou veřejnost.³¹

V budoucnu by v případě zasažení regionu zemětřesením nebo vlnami tsunami měl regionální systém včasného varování výrazně přispět ke snížení počtu lidských obětí,

³⁰ Nejintenzivnější podmořské zemětřesení za posledních 40 let, s epicentrem nedaleko indonéského ostrova Sumatra, vyvolalo v prosinci 2004 vznik série obrovských vln tsunami. V důsledky této přírodní katastrofy přišlo o život v několika zemích takřka 200 000 lidí. Jednou z nejhůře zasažených oblastí byla indonéská provincie Aceh (BBC News, 2005).

³¹ V březnu 2007 AEIC například zorganizoval instruktážní kurz s cílem naučit komunity žijící na venkově a v odlehlejších oblastech zemí ASEAN odesílat a získávat seismická a klimatická data prostřednictvím satelitů (The ASEAN Science and Technology Network, 2007).

materiálních škod a v konečném důsledku k celkové bezpečnosti států a jejich obyvatel. V tomto ohledu lze toto kolektivní opatření označit za adekvátní a vzhledem k povaze rizik do jisté míry dokonce za maximálně možné.

Výrazně pasivněji přistupuje ASEAN k redukci jiného závažného (přírodního) rizika – mimořádného znečištění ovzduší (v regionu označovaném anglickým termínem „haze“, čili kouřový mrak, zákal) v důsledku rozsáhlých lesních požárů na ostrovech Borneo a Sumatra.³² Kromě toho, že toto přeshraniční znečištění způsobuje obyvatelům zasažených oblastí četné zdravotní problémy, má také nezanedbatelné hospodářské a environmentální dopady, poněvadž negativně postihuje turistický ruch, dopravu, zemědělskou produkci a také biodeverzitu. Největším zdrojem požárů, tedy i znečištění, je Indonésie, nicméně kouř z požárů se šíří také do sousedních zemí. Vyjma samotné Indonésie sužují mračna štiplavého kouře pravidelně Malajsii, Singapur, Brunej a čas od času dokonce jih Filipín (Simon, 2007: 1). Například v roce 2005 byl v některých částech západní Malajsie vyhlášen stav ohrožení v důsledku překročení zdraví ohrožujících limitů znečištění.³³ Daleko horší situace nastala v roce 1997 kdy byla Malajsie zamořena hustým smogem na několik měsíců.

Indonésie je pravidelně podrobena tvrdé diplomatické kritice (zejména ze strany Malajsie) za nedodržování mezinárodní Úmluvy o dálkovém znečišťování ovzduší z roku 1979. Pravděpodobně jediným krokem, který doposud samotná Indonésie učinila, bylo vydání zákazů čištění a získávání nové zemědělské půdy vypalováním. V praxi ovšem toto nařízení nikdo nedodržuje. Neustálé opakování těchto událostí a závažnost jejich následků přimělo země ASEAN již na počátku 90. let minulého století ke spolupráci na hledání řešení tohoto regionálního problému. Nejprve proběhla série jednání ministrů životního prostředí. Na základě těchto jednání byl přijat ASEAN plán pro spolupráci v oblasti regionálního znečištění (ASEAN Cooperation Plan on Transboundary Pollution). Podstatou spolupráce byla pouze výzva k posílení kapacit

³² Toto přírodní riziko je v rozhodující míře způsobeném antropogenními činiteli. Takřka každoroční požáry vznikají v důsledku expanze zemědělství, s tím souvisejícím odlesňováním pralesů a jejich osidlováním. Zemědělci využívají každoročního období sucha k tomu, aby vypalováním původní vegetace získali půdu pro pěstování zemědělských plodin a vyčistili stávající plantáže. Doslova boom zažívá v Indonésii a Malajsii pěstování olejové palmy kvůli produkci biopaliv..

³³ Ve městech Port Kelang a Kuala Selangor byli obyvatelé vyzváni, aby se zdržovali ve svých domovech a venku nosili roušky. Uzavřeny byly státní úřady, školy, mezinárodní letiště v Kuala Lumpur a ztížená byla rovněž velice frekventovaná námořní doprava v Malackém průlivu. Stav ohrožení byl odvolán až po několika dnech díky příznivému proudění vzduchu (BBC Home, 2005).

požární ochrany a kolektivní zákaz vypalování v obdobích sucha. Enormní rozsah požárů a následného znečištění v letech 1997 a 1998 ukázal na neadekvátnost doposud přijatých opatření. Například nařízení zakazující vypalování v období sucha se zcela minulo účinkem. Navzdory zákazu docházelo neustále k úmyslnému zakládání požárů.

Následovalo přijetí Regionálního akčního plánu pro boj se znečištěním v důsledku požárů (Regional Haze Action Plan, RHAP), který byl rozdělen do tří částí: 1) předcházení vzniku požárů prostřednictvím rozvoje lepších krizových postupů, zpřísnění legislativy a sankčních mechanismů na národní úrovni. Opět sem patří zákaz zakládání otevřených ohňů, dále formulace norem a zavedení pravidelného monitoringu kvality ovzduší a obdobně jako u rizika tsunami zřízení regionálního informačního systému poskytujícího relevantní informace odpovědným národním krizovým složkám za účelem kontroly šíření požárů a zvýšení veřejné informovanosti o úrovni aktuálního znečištění. 2) posílení schopností předvídat a monitorovat lesní požáry a měřit úroveň znečištění prostřednictvím specializovaného meteorologického centra ASEAN s využitím satelitních záběrů, větrných schémat apod. 3) zlepšení schopnosti požární ochrany na regionální úrovni. Po každé zemi bylo vyžadováno vypracování vlastních národních plánů, které by přejaly a respektovaly cíle obsažené v RHAP (Jones, 2006: 437). Slabou stránkou RHAP bylo, že body v něm obsažené měly spíše povahu doporučení než smluvně závazných kroků. Rozhodnutí o tom, co by jednotlivé země měly z RHAP zahrnout do svých národních plánů záleželo tedy výhradně na jednotlivých vládách. Výsledkem byla soustava autonomních národních plánů bez jasné koncepce užší spolupráce na regionální úrovni.

Neefektivnost dosavadní spolupráce a opětovný výskyt požárů a šířícího se znečištění na počátku 21. století přinutila členské země ASEANu k přehodnocení jejich postoje k řešení tohoto závažného problému. Dosud poslední iniciativou sdružení bylo uzavření Dohody ASEAN o přeshraničním znečištění (*ASEAN Agreement on Transboundary Haze Pollution*), jež vstoupila v platnost v roce 2003 a která zavazuje signatářské země k zaujetí aktivního a odpovědného přístupu k řešení problému na regionální úrovni v souladu s navrhovanými body RHAP. Největším slabinou této dohody ovšem je, že na ni nepřistoupily Filipíny a Indonésie.³⁴

³⁴ Indonéská vláda podlehlá silným lobbyistickým tlakům vlivných soukromých společností, zabývajících se produkcí palmového oleje a těžbou dřeva. Kvůli nedostatečné regulaci těžby nejsou

Nevyřešený problém velkých požárů a šířícího se znečištění ovzduší odhalil jeden z významných nedostatků ve struktuře sdružení a bývá často uváděn jako příklad jeho neefektivnosti a neschopnosti řešit problémy regionálního rozsahu. To, že ASEAN není stále schopen řešit tento problém odpovídajícím způsobem, dává Jones (2006) do souvislosti s preferovanou zásadou rozhodovat na základě všeobecného konsenzu a s uplatňováním principu „noninterference“. Za těchto podmínek jsou požáry na indonéském státním území vnímány jako její vnitřní problém, do kterého by se nemělo příliš zasahovat. Na druhou stranu je evidentní, že dokud Indonésie, coby největší zdroj požárů a znečištění, dohodu neratifikuje, lze jakýkoliv pokrok v implementaci opravdu efektivních protiopatření na regionální úrovni jen stěží očekávat.

5.3.3 Vojenská spolupráce

Jedno z největších dilemat členských států ASEAN vždy bylo, zda-li by v rámci zajišťování vlastní bezpečnosti měly spoléhat více na bilaterální smlouvy s mocnostmi (v čele s USA) nebo tento vliv zvenčí v maximální možné míře omezit, trvat na své autonomii a začít se případně více orientovat na spolupráci regionální. Jak je uvedeno v kapitole o diplomatických iniciativách sdružení, v počátcích své existence státy vykazovaly snahu o eliminaci vlivu velkých mocností v regionu, ale zároveň byly zavrhovány veškeré návrhy na vytvoření skutečné vojenské aliance. Odmítání vojenské spolupráce na nejvyšší úrovni ovšem neznamenal, že státy přistupovaly ke spolupráci na regionální úrovni naprosto pasivně. Beukel (2008:26) poukazuje na to, že již od 70. let, navzdory ne vždy korektním diplomatickým vztahům a relativně slabým vojenským vazbám, vyvíjely zakládající země sdružení množství iniciativ, nejčastěji v podobě bilaterálních obranných dohod, týkajících se provádění společných cvičení ozbrojených sil, poskytování výcvikových zařízení a dokonce sdílení zpravodajských informací. Acharya (1991:165) v této souvislosti zdůrazňuje, že to byly právě časté kontakty zpravodajských služeb, které představovaly „první důležité kroky směrem ke komplexnější podobě bezpečnostní spolupráce mezi státy ASEAN“.³⁵ Každoroční

společnosti dostatečně motivovány k dodržování preventivních opatření a péče o zachování životního prostředí. Čištění a získávání půdy vypalováním je navíc daleko levnější a časově méně náročné než používání drahých strojních zařízení (United Nations Conference XII – JHUMUNC, 2009).

³⁵ Sdílení zpravodajských informací bylo velice intenzivní zejména mezi Malajsií a Singapurem, a to i po odtržení Singapuru. Krátce po ukončení konfliktu začal Singapur s pravidelnými výměnami informací také s Indonésií. V roce 1976 podepsaly dohodu o výměně informací Thajsko a Filipíny. Do konce 70. let došlo k vytvoření zpravodajské sítě, v rámci které měly všechny státy ASEAN uzavřenou alespoň jednu

schůzky tajných služeb představovaly unikátní precedens pro další formy užší bezpečnostní spolupráce, například schůzky ministrů obrany, které státy předtím rezolutně odmítaly.

Také díky těmto pravidelným schůzkám ministrů obrany, ale také vnitra, se regionální spolupráce začala pozvolna prohlubovat a rozšiřovat i o spolupráci týkající se vnějších bezpečnostních hrozeb. Z čistě vojenského hlediska patří mezi nejvýznamnější formy spolupráce společné vojenské manévry (téměř výhradně bilaterální), námořní patroly, výcvikové instruktáže, standardizace zbraní a vytvoření obranného průmyslu ASEAN. Není náhodou, že počátky společných vojenských cvičení sahají do období vietnamské invaze do Kambodže, která začala v roce 1978. Od 70. let minulého století bylo započato celkem 11 bilaterálních cvičení, které se až do 90. let konaly každoročně a sedm nepravidelně se konajících (Acharya, 1991: 178). Nejaktivnějšími účastníky těchto bilaterálních akcí byla Indonésie a Malajsie. Jednotlivá cvičení byla zaměřena na výcvik námořních, vzdušných, ale také pozemních sil. Námořní a vzdušná cvičení nicméně převažovala, což pravděpodobně souvisí s větší citlivostí pozemních manévru.³⁶ Současný trend je takový, že ASEAN se snaží navazovat užší spolupráci ve vojenské oblasti i s partnery mimo sdružení, včetně USA, Austrálie a Číny.³⁷

Kromě společných armádních cvičení rozvinuly státy ASEAN bezpečnostní vazby skrze vzájemné poskytování stáží pro armádní důstojníky a sdílení vojenských výcvikových prostorů a zařízení, což má pro státy jakým je například Singapur naprosto klíčový význam. Vzhledem ke své malé územní rozloze je Singapur odkázán na výcvikové prostory v zahraničí. Pozemní vojsko trénuje hned na dvou místech (v Thajsku a Bruneji), letectvo částečně využívá vzdušný prostor Filipín a leteckou základnu Clark Air Base a společně s Indonésií a Malajsií využívá od roku 1989 taktickou střelnici pro testování zbraní protivzdušné obrany ve vojenském prostoru Siabu na indonésém ostrově Sumatra (Acharya 1991: 14 – 15). Z dohod ovšem netěží pouze malé státy. Například thajské letectvo pro svůj výcvik intenzivně využívá rozsáhlé horské údolí Crow Valley na Filipínách. Co se výměnných pobytů a vzdělávání personálu týče, tyto

bilaterální dohodu. Hlavním motivačním faktorem k posilování spolupráce tajných služeb byl přirozeně růst vlivu komunismu, hrozby vnitřních povstání a státních převratů (Acharya 1991:166).

³⁶ Jediné cvičení vševojskového charakteru se od roku 1982 konalo pouze dvakrát a šlo o indonésko-malajské cvičení „Darsasa Malindo“ (Acharya 1991:178).

³⁷ V roce 2010 by měla Kambodža hostit rozsáhlé vojenské cvičení ASEAN-USA (China view, 2003).

interakce jsou velice běžné prostřednictvím velitelských kurzů na vojenských akademiích pro důstojnický a poddůstojnický vojenský personál. Nejprve Indonésie zpřístupnila všechny tři svá vojensky vzdělávací střediska studentům z ostatních zemí ASEAN. Tento příklad ihned následovalo Thajsko, Singapur, Malajsie a Filipíny.

Veškeré rodící se společné vojensko-bezpečnostní iniciativy jsou významné z pohledu rozvoje operačních schopností armád, odborných kvalit jejich zaměstnanců, zvýšení interoperability mezi ozbrojenými silami států ASEAN, která vytváří základ pro vzájemnou pomoc proti společným bezpečnostním hrozbám³⁸, vytváření společných vojenských doktrín, a v neposlední řadě budování užších „sousedských“ vazeb a celkové důvěry mezi státy v regionu jihovýchodní Asie.

Mimo tradiční funkce armády jako garanta vnější bezpečnosti států, slouží ozbrojené složky také jako efektivní prostředek civilní obrany v případě mimořádných situací.³⁹ V roce 2005 byla podepsána Smlouva ASEAN o společném krizovém managementu a reakcích na mimořádné události (*The ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response, AADMER*). Na základě této smlouvy byly, mimo jiné, dohodnuty podmínky, za kterých mohou být využity kapacity armád států ASEAN při nasazení v humanitárních akcích za účelem urychleného nasazení těchto armád v případech nouze v rámci celého regionu. Klíčová je minimalizace dopadů těchto výjimečných situací na obyvatelstvo, majetek a životní prostředí. Také v této smlouvě byl zdůrazněn princip respektování suverenity zasaženého státu.⁴⁰ Smlouva doporučuje státům vyčlenit armádní kapacity, které by byly v pohotovostním režimu k dispozici. Po schválení přijímající země o nasazení těchto složek na svém území rozhodně o jejich vyslání vysílající země, kdežto o délce pobytu na území cizího státu rozhodují obě strany společně. Ze smlouvy dále vyplývá, že odpovědnost za veškeré akce těchto sborů přebírá přijímající země, příslušníci cizí armády mohou nosit své národní uniformy, ale nesmí být nikterak ozbrojeni. Pro zajištění efektivní a rychlé reakce v případě nouze by

³⁸ V tomto směru je významná spolupráce mezi indonéskou a malajskou armádou. Na základě uzavřené bilaterální smlouvy využívají obě země námořní základnu na jednom ostrovu souostroví Natuna pro svoje společné námořní cvičení. Politologové tuto spolupráci označují jako reakci na růst napětí v jihočínském moři, způsobeném zejména námořní rivalitou mezi Vietnamem a Čínou (Simon 1998:13).

³⁹ Civilní obrana jako integrální část ozbrojených sil obvykle slouží k odstraňování bezprostředních následků války či přírodních pohrom. Po zkušenostech s tsunami v Indonésii nebo s cyklónem Nargis v Barmě se nasazení těchto složek v postižených oblastech ukázalo být naprosto nepostradatelné.

⁴⁰ Vojenská junta v Barmě například odmítla tento druh humanitární pomoci po zasažení země ničivým cyklónem Nargis v květnu 2008.

měl každý stát ASEAN dodržet smluvně vymezený čas pro vyslání pomoci od doby, kdy byla postiženou zemí oficiálně podána žádost. Pro rozmístění sil byl předložen návrh do 24 hodin, pátrací a záchranné práce do 48 hodin, nouzová pomoc v rámci pěti dní a další asistence v průběhu jednoho měsíce (The Use of ASEAN Military Assets and Capacities in Humanitarian Assistance and Disaster Relief, 2005).

5.3.4 Regionální bezpečnost v post-bipolární éře: nové výzvy

Jihovýchodní Asie patřila vždy mezi oblasti v níž se prolínaly vztahy a zájmy mnoha aktérů, kteří zde mají své přirozené zájmy. Dříve byli těmito dominantními aktéry téměř výhradně národní státy, a to jak z tohoto regionu, tak i mimo něj.⁴¹ Po skončení studené války a především s nastupujícím procesem globalizace se počet aktérů, kteří ovlivňují bezpečnost jednotlivých zemí potažmo celého regionu, velmi rychle rozšířil. Mezi tyto nové (nestátní) aktéry patří například velké nadnárodní společnosti, organizovaný zločin, teroristické organizace, migranti nebo novodobí piráti. Zvláštní kategorií mohou být rychle se šířící virová onemocnění typu ptačí chřipky nebo SARS.

Postupnou erozí bipolarity mezinárodního systému došlo nejen ke změnám konceptu národní bezpečnosti, ale také k výrazné regionalizaci mezinárodních vztahů. Oslabující angažovanost USA a SSSR vytvořila větší prostor pro vývoj lokální bezpečnostní dynamiky se svými charakteristickými tématy a náhledy. V jistém smyslu jde o větší autonomii regionu. Na druhou stranu tato autonomie otevřela diskuzi o potřebě vybudovat soudržnější regionální režim, jenž by byl schopný reagovat na tak rychlé přelévání bezpečnostních hrozeb uvnitř regionu a rostoucí relevanci nestátních aktérů.

Podle klasické teorie regionálních bezpečnostních komplexů, kterou nejprve zformuloval a později ve spolupráci s Ole Xaverem a Jaapem de Wildem rozšířil Barry Buzan, se region jihovýchodní Asie nepochybně stal jedním z těchto regionálně vymezených bezpečnostních komplexů. Buzan definoval bezpečnostní komplex jako *„skupinu států, jejichž hlavní bezpečnostní zájmy jsou natolik vzájemně provázané, že problémy národní bezpečnosti každého z nich nelze přiměřeným způsobem analyzovat či*

⁴¹ Mezi tyto aktéry pochopitelně patřily (respektive stále patří) bývalé koloniální mocnosti v čele s Velkou Británií a Francií a dále státy závislé na profitujících námořních linkách v oblasti jihočínského moře, jmenovitě Japonsko, Jižní Korea, USA, Kanada, Rusko (dříve SSSR).

řešit odděleně“ (Buzan 1991 in Zelinka 2008: 7). V této části práce se proto zaměřím na to, jak došlo mezi státy jihovýchodní Asie k reflexi některých těchto změn, jakou roli v politicko-bezpečnostní oblasti tohoto dynamicky se vyvíjejícího regionu zaujímá ASEAN a jaká společná opatření byla v rámci vzájemné bezpečnostní závislosti proti těmto netradičním hrozbám doposud přijata.

▪ **Protiteroristická opatření**

Až do konce 20. století nepovažoval ASEAN terorismus⁴² za téma, kterému by měla být věnována zvláštní pozornost.⁴³ Situace se začala měnit po teroristických útocích z 11. září 2001 v USA a z října 2002 a 2005 na indonéském ostrově Bali. Po těchto tragických událostech již bylo evidentní, že hrozby v podobě jiných státních aktérů byly těmi nestátními odsunuty do pozadí. Také se ukázalo, že nevzrůstá pouze angažovanost těchto nových aktérů v konfliktech, ale také jejich operativní schopnosti. Z tohoto důvodu bylo patrné, že tato narůstající rizika nelze dále ignorovat a že je nutné se na tyto podmínky více adaptovat.

Krátce po útocích v USA bylo na třetím ministerském setkání ASEAN o mezinárodním zločinu (ASEAN Ministerial Meeting on Transnational Crime, AMMTC) v říjnu 2001 vydáno komuniké, v němž bylo uvedeno, že v rámci boje proti mezinárodnímu zločinu by měla být zvláštní pozornost věnována právě terorismu (Chow, 2005: 305). Vlády zemí ASEANu měly pádný důvod ke znepokojení. V jihovýchodní Asii působí hned několik skupin, které lze označit za teroristické organizace, z nichž většina je výrazně protistátně orientována.⁴⁴ Jak uvádí Petrů (2002:6), po útocích z 11. září a následném spuštění vojenské kampaně USA v Afghánistánu převládla legitimní obava z přenesení

⁴² Jednotná a komplexní definice terorismu neexistuje. Pro potřeby této práce je termín „terorismus“ používán pro označení subverzivních akcí (subverzivní terorismus), za účelem dosažení určitých cílů (např. politických) prostřednictvím vyvolání všeobecného strachu a paniky ve společnosti.

⁴³ V roce 1997 vydal ASEAN dokument s názvem „ASEAN Vision 2020“, který definoval dlouhodobé cíle sdružení. Mezi hlavní priority bylo zařazeno také zintenzivnění spolupráce v boji s mezinárodním zločinem, včetně nelegálního obchodování s drogami, lidmi apod. V tomto dokumentu není žádná zmínka o terorismu. Terorismus je zde vnímán pouze jako součást mezinárodního zločinu (Chow 2005: 304).

⁴⁴ V Indonésii operuje militantní islámistické hnutí Laskar Jihad s údajnými vazbami na al-Qaedu, separatistické Hnutí za svobodný Aceh (GAM) nebo vysoce organizovaná teroristická organizace Jemaah Islamiyah, která však operuje v celé jihovýchodní Asii. V Malajsii působí mudžahedínské sdružení Kumpulan Mujahideen Malaysia (KMM) a na filipínském ostrově Mindanao protivládní Islámská fronta osvobození Morů (MILF) a skupina Abu Sayyfa. (The East Asian Strategic Review 2002:98).

těžiště výcviku a plánování operací z Afghánistánu do jihovýchodní Asie. Z posílení vlivu těchto skupin v oblasti se obzvláště obávala Indonésie, Malajsie a Filipíny.

První konkrétní krok byl učiněn již v listopadu 2001, kdy státy ASEAN podepsaly Deklaraci o společném postupu proti terorismu (ASEAN Declaration on Joint Action to Counter Terrorism). Hlavními body této deklarace bylo mimo jiné:

- Prohlášení, že terorismus nepředstavuje hrozbu pouze pro regionální bezpečnost, ale také pro ekonomický rozvoj regionu
- Výzva členským zemím k přistoupení nebo ratifikaci všech významných protiteroristických konvencí včetně Mezinárodní úmluvy OSN o potlačování financování terorismu
- Odmítnutí spojování terorismu s jakýmkoliv náboženstvím nebo etnikem.

Ačkoliv v deklaraci nebylo explicitně uvedeno jakým způsobem a prostřednictvím jakých mechanismů by se mělo na multilaterální regionální úrovni terorismu předcházet, byla podle Chowa (2005:309) deklarace významná jako oficiální prohlášení, že terorismus představuje skutečně dlouhodobě závažný problém, kterému je třeba společně čelit.

V květnu 2002 předložil ASEAN návrh na vytvoření Akčního plánu pro boj s mezinárodním zločinem (*Work Program to Implement the Plan of Action to Combat Transnational Crime*), obsahující soubor preventivních strategií proti rozrůstání organizovaného zločinu na regionální úrovni, včetně terorismu. Mezi hlavní body tohoto plánu patřil návrh na zvýšení míry sdílení relevantních zpravodajských informací, vybudování regionálního úložiště těchto dat, zlepšení námořní kontroly nebo výměna informací o případech zajištění zbraní. Jak uvádí Chow (2005: 309), výrazným limitujícím faktorem efektivnější spolupráce byly velké rozdíly v národních legislativách. Na jedné straně právní řád Malajsie a Singapuru umožňuje zadržet osobu podezřelou z přípravy nebo provedení teroristického útoku prakticky bez soudního procesu na neomezenou dobu, na druhé straně v indonéském právním řádu nebyl terorismus až do roku 2003 oficiálně zaveden a byl klasifikován jako organizovaný zločin. Další ohnisko svárů mezi státy sdružení představovalo odlišné vnímání způsobů, jakými by se mělo terorismu v regionu čelit. Největší názorové neshody, doprovázené

drobnými diplomatickými roztržkami, panovaly opět mezi Singapurem a Indonésií. Singapur vinil Indonésii z toho, že není ochotná zničit skupiny teroristů na svém území s poukázáním na to, že čelní představitelé organizace Jemaah Islamiyah, Abu Bakar Ba'asyir a Ridduan Isamuddin, se stále pohybují na svobodě. V reakci indonéského ministra zahraničních bylo Singapuru sděleno, že odlišné přístupy k potírání projevů terorismu jsou odvozené od odlišných politických systémů obou zemí.⁴⁵

V srpnu 2002 byla v Bandar Seri Begawan podepsána společná deklarace ASEAN-USA o spolupráci v boji proti mezinárodnímu terorismu.⁴⁶ Na základě této deklarace se státy ASEAN přidaly do mezinárodní koalice států bojujících proti terorismu.⁴⁷ V praxi to znamenalo další spolufinancování výcviku policie, speciálních jednotek a nákupu vojenského vybavení (zejména Filipínám a Indonésii), ale předně šlo o posílení spolupráce zpravodajských služeb se zaměřením na výměnu informací o financování teroristických skupin⁴⁸, pohybu podezřelých osob a materiálu. Státy ASEAN se posléze dohodly na vytvoření národních skupin včasného varování proti kyberterorismu (*Computer Emergency Response Teams*). V závěrečné části deklarace byl přijat závazek k nešíření důvěrných informací a dat, jež budou získány v rámci spolupráce vyplývající z deklarace, a to jakékoliv třetí straně.⁴⁹

Ze zprávy *The East Asian Strategic Review* z roku 2004 vyplývá, že po bombovém útoku na luxusní hotel JW Marriott v Jakartě v srpnu 2003, zůstává hrozba terorismu v regionu stále aktuální. Následné dopadení pachatelů tohoto útoku v Thajsku a Kambodži navíc odhalilo skutečnost, že organizace Jemaah Islamiyah se již infiltrovala do celé jihovýchodní Asie (tamtéž: 125). Ukázalo se, že spolupráce téměř výhradně na regionální úrovni, navíc založená pouze na společných prohlášeních a deklaracích, není dostačující. Strategie ASEANu se začala opět měnit. V březnu 2003 svolal ASEAN v rámci ARF první z každoročních schůzek, věnované opatření proti

⁴⁵ Indonésie je na rozdíl od autoritářského Singapuru skutečně demokratickou zemí.

⁴⁶ Výraz „boj proti terorismu“ není příliš korektní. Terorismus je ze své podstaty metoda boje, která je používána pro svou účinnost. V podmínkách jihovýchodní Asie by se tedy mělo v drtivé většině případů užívat spíše slovní spojení „boj proti militantnímu islamismu.“

⁴⁷ Z důvodu kritiky voj. kampaně USA mnoha islámskými skupinami s touto podporu váhala Indonésie.

⁴⁸ Spolupráce nebyla příliš efektivní. Podle odhadu až 10 % transakcí, jež byly převedeny přes „charitativní“ organizace a soukromé podniky, které v zemích ASEAN založila organizace Jemaah Islamiyah, bylo určeno na financování jejich aktivit (*The East Asian Strategic Review* 2004: 131).

⁴⁹ ASEAN-United States of America Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism, Bandar Seri Begawan, 1 August 2002, ASEAN, 2003.

terorismu a mezinárodnímu zločinu. Schůzka byla významná tím, že se řešení problému terorismu již nehledalo výhradně na regionální úrovni, ale také skrz spolupráci s tzv. „partnery v dialogu“ v rámci ARF, například s EU, Austrálií, Čínou, Japonskem nebo Ruskem. Tento krok ASEANu byl podle Chowa (2005: 318) zřetelným projevem větší otevřenosti a ochoty hledat pomoc i mimo sdružení, a to i s vědomím rizika omezení vlastní suverenity. Mezi projednávanými tématy schůzky byly konkrétní návrhy na zlepšení hraničních kontrol, jako například standardizace cestovních dokumentů, zavedení pasů se strojově čitelnou zónou nebo dokonce biometrických pasů apod.

Pro ASEAN představuje problematika terorismu a vypořádání se s ním velký problém a to hned z několika důvodů: 1) dosavadní činnost teroristických skupin v regionu byla z nejrůznějších důvodů orientována většinou proti domácím vládám, souvisela tedy s prosazováním výhradně tuzemských cílů. Změna přišla s emancipací Jemaah Islamiyah – patrně nejvlivnější organizace v oblasti. Podle Petrů (2002: 7) je totiž cílem této vysoce organizované skupiny, která spolupracuje s nejrůznějšími lokálními hnutími, vytvoření velkého islámského státu (Daulat Islam), který by zahrnoval Malajsi, Indonésii, jih Filipín, Brunej a Singapur. 2) vzhledem k tomu, že Indonésie je největší muslimskou zemí světa, představuje otázka jak reagovat na projevy militantního islamizmu pro ASEAN skutečně citlivý problém. 3) přetrvávání principu „noninterference“ ve vzájemných vztazích. 4) nejednotný přístup k řešení. Panují vnitřní rozpory, do jaké míry by měly státy bojovat proti extremismu kolektivně z důvodů odlišné úrovně vnitropolitické stability jednotlivých států a obav z vnějšího zasahování. Státy se rovněž nemohou dohodnout, do jaké míry by měly být USA zapojeny do regionálních protiteroristických operací. Na jedné straně Singapur a Filipíny podporují větší zapojení USA, na druhé straně Malajsie a Indonésii preferují spíše čistě regionální přístup k řešení terorismu (Chow, 2005: 314).

Narůstající hrozba terorismu mohla pro ASEAN paradoxně znamenat příležitost pro posílení spolupráce a vytvoření efektivní bezpečnostní strategie. Ukazuje se ovšem, že neochota revidovat zavedený princip nezasahování do vnitřních záležitostí členských států znemožňuje přijímat efektivní kroky proti projevům islámského extremismu. Simon (2007: 7) dokonce úzký vztah ASEANu k tomuto kontroverznímu principu označuje za hlavní zdroj jeho politické slabosti a neschopnosti reagovat na měnící se podmínky a výzvy současného světa, včetně terorismu.

▪ Pirátství

Ačkoliv se v případě pirátství nejedná o nový fenomén, jeho novodobá forma představuje pro státy jihovýchodní Asie závažný bezpečnostní problém. Kvůli údajnému propojení některých novodobých pirátů s teroristickými organizacemi bývá pirátství někdy označované dokonce za „námořní terorismus“.⁵⁰

Společně s Adenským a Guinejským zálivem patří vody jihovýchodní Asie ke světově nejnebezpečnějším. Pirátským útokům nejvíce exponovanými místy jsou Singapurská a Malacká úžina.⁵¹ Z celkového počtu 469 nahlášených případů pirátství v roce 2000 připadalo na jihovýchodní Asii 263, z toho 119 případů se událo ve vodách kolem Indonésie a dalších 75 v Malacké úžině (The East Asian Strategic Review, 2002: 100). Pirátství nepředstavuje pouze bezpečnostní riziko, ale má také výrazně negativní ekonomické efekty.⁵² Nárůst případů pirátství v jihovýchodní Asii na začátku 21. století z ní v tomto ohledu učinilo vůbec nejnebezpečnější část světa (Ong, 2004: 2). V důsledku znepokojivého vývoje v regionu a obav z možného negativního dopadu na světový obchod začala být oblasti jihovýchodní Asie věnována opět zvýšená pozornost. O zajištění bezpečnosti námořní plavby se nezajímaly pouze přilehlé pobřežní státy, ale také vzdálenější země, pro které je bezproblémové proplutí touto námořní trasou v jejich národním zájmu. Jedná se zejména o Japonsko, Indii, Čínu, Jižní Koreu a USA.

V listopadu 2004 přijal ASEAN ve spolupráci s Čínou, Japonskem a Jižní Koreu (v rámci tzv. ASEAN+3 spolupráce) a dále s Bangladéši, Indii a Srí Lankou Dohodu o boji proti námořnímu pirátství v Asii (*Regional Agreement on Combating Piracy and Armed Robbery against Ships in Asia*), první mezivládní dohodu tohoto druhu v Asii. Na základě této dohody bylo rozhodnuto o zřízení Centra pro sdílení informací (Information Sharing Centre, ISC), které má statut mezinárodní organizace a slouží jako

⁵⁰ Podle klasické definice je za pirátství považován „násilný akt v mezinárodních vodách soukromým plavidlem proti jinému plavidlu za účelem lupu (*animus furandi*).“ (Ulč, 2009). Nutno ale doplnit, že za pirátství se nyní považuje také napadení nebo vykradení plavidel, která jsou zakotvena v přístavech.

⁵¹ Úžinami prochází jedna z nejdůležitějších světových plavebních tras z Indického oceánu přes Jihočínské moře a dále do Tichého oceánu. Touto námořní trasou prochází celá třetina celosvětové výměny zboží. Strategický význam úžin tkví také v tom, že neexistuje žádná ekonomicky výhodnější alternativa k této námořní cestě. Zhruba 800 kilometrů dlouhá Malacká úžina (místy široká pouze tři až čtyři kilometry) je tak ideálním místem pro pirátské operace (Němec, 2008).

⁵² Pokud je v určité oblasti bezpečnostní riziko aktuální, mají rejdaři dvě možnosti. Buďto zvolí jinou trasu (obvykle delší), nebo se za cenu podstatně vyšších pojistných výloh rozhodou touto oblastí plout. V konečném důsledku tak obě možnosti znamenají logický nárůst koncové ceny dopravovaného zboží.

platforma pro spolupráci smluvních stran. ISC funguje od roku 2006, sídlí v Singapuru a tvoří ho zástupci všech zúčastněných zemí. Posláním ISC je sběr, shromažďování a analyzování informací týkajících se pirátství, které vysílají plavidla smluvních stran. Dále se ISC zabývá detailním analyzováním pohybu námořních pirátů, poskytováním statistik, vydáváním reportů a co je důležité, slouží jako středisko pro vysílání varovných zpráv kapitánům lodí o aktuálních nebo připravovaných útocích.⁵³

Skutečně efektivní se ukázala být trilaterální spolupráce Singapuru, Malajsie a Indonésie. Tyto státy, s technickou podporou USA a Japonska, zavedly od července 2004 pravidelné námořní hlídky v Malacké úžině (Malacca Straits Patrols). Později se k těmto třem zemím přidalo také Thajsko. Kombinace hlídkových lodí a nad nimi pravidelně patrolujících vojenských letounů mělo za následek výrazný pokles případů pirátství v obou úžinách. O úspěchu námořní spolupráce vypovídají také nejnovější statistická data. Podle Mezinárodní námořní organizace (International Maritime Bureau) dochází od roku 2004 ke každoročnímu snižování počtu ohlášených případů pirátství v obou důležitých úžinách.⁵⁴

Uvnitř ASEANu probíhá rovněž diskuze o zpřísnění trestů za pirátství. Jedním z posledních dosavadních příspěvků států ASEAN ke zvýšení bezpečnosti námořní dopravy je tedy snaha sladit jednotlivé národní legislativy a usnadnit tak postihování námořních pirátů. Takové opatření by mohlo do budoucna působit preventivně proti opětovnému rozkvětu pirátství. V tomto případě je limitujícím faktorem skutečnost, že pouze pět členských zemí ASEAN jsou signatáři *Úmluvy o potlačení nezákonných činů proti bezpečnosti námořní plavby (Convention on the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation)* z roku 1988, která vytváří právní režim pro řešení veškerých zločinů proti námořní plavbě. Problémem je, že úmluvu zatím neratifikovala například Indonésie, Malajsie nebo Thajsko, čili země, které jsou pro zajištění bezpečnosti námořní plavby v oblasti jihovýchodní Asie klíčové.

⁵³ ASEAN's Contribution to Regional Efforts in Counter-Terrorism, 2008, ReCAAP Agreement, 2005.

⁵⁴ Zohledňují se skutečně útoky i pokusy o něj. V Malacké úžině bylo v roce 2004 zaznamenáno 38 případů, v roce 2005 12, 2006 11, 2007 7 a v roce 2008 pouhé 2 případy. V případě Singapurské úžiny byl výjimkou pouze rok 2007, kdy byl počet nahlášených případů nižší než v následujícím roce (Piracy and Armed Robbery Against Ships, 2009: 5).

▪ SARS

Na počátku roku 2003 zasáhlo východní a jihovýchodní Asii tehdy ještě neznámé virové onemocnění zvané akutní syndrom dýchacích cest, neboli SARS, které kvůli své vysoké nakažlivosti a velmi rychlému šíření představovalo pro oba nejhůře zasažené regiony světa značné bezpečnostní riziko velmi nekonvenční povahy. OSN (2003) dokonce označila SARS za „*první vážnou přenosnou chorobu 21. století.*“

Jak uvádí Caballero-Anthony (2005: 482), v důsledku mnohdy nepřiměřené paniky a zveličňování skutečné závažnosti situace, mělo šíření onemocnění SARS nejen dopady na zdraví obyvatelstva, ale také nezanedbatelný vliv na ekonomiky zasažených zemí. Ze zemí ASEAN byl citelně ochromen cestovní ruch Vietnamu, Singapur a Filipín. U Singapur došlo v průběhu třech měsíců po vypuknutí epidemie k 70% poklesu počtu turistů oproti stejnému období předchozího roku a vládní odhady růstu HDP pro rok 2003 byly údajně kvůli efektům SARS sníženy o více než půl procentního bodu. Vyjádřeno v absolutních číslech, onemocnění SARS stálo všechny zasažené země ASEAN dohromady zhruba 2,8 miliard amerických dolarů (Saywell et al., 2003: 1).

Krise okolo SARS vytvořila podnět k velmi úzké a pohotové spolupráci mezi ASEAN, Čínou, Japonskem a Jižní Koreou (ASEAN+3). Již na duben svolal ASEAN do Kuala Lumpur setkání ministrů zdravotnictví zemí ASEAN+3, po němž prakticky ihned následoval summit věnovaný SARS v Bangkoku. Cílem těchto formálních setkání bylo pochopitelně načrtnout možné způsoby řešení krize na regionální úrovni a zabránění šíření paniky. Neprodleně přijatá opatření zahrnovala navázání užší spolupráce s WHO, uzpůsobení internetového systému ASEAN pro monitoring infekčních nemocí (ASEAN-Disease Surveillance Net)⁵⁵ k výměně relevantních informací mezi státy ASEAN+3 a WHO, harmonizaci procedur spojených s cestováním (tj. kontrola zdravotního stavu cestujících již v zemi původu, například prostřednictvím nainstalovaných termokamer na velkých dopravních uzlech) nebo posílení imigračních

⁵⁵ Webové stránky poskytují rychlé a věrohodné informace o výskytu jakýchkoliv nemocí v daném místě bez potřebného vybavení. Na stránkách jsou skrze systém EWORS (Early Warning Outbreak Recognition System) shromažďována data zasláná z partnerských zemí. V praxi systém pracuje tak, že místní nemocnice pošle odebrané vzorky do centrálního počítače diagnostické laboratoře k vyhodnocení. Pokud se prokáže výskyt infekční nemoci, je nemocnice automaticky varována (Caballero-Anthony, 2005: 488).

kontrol za účelem identifikace cizinců, kteří jsou pravděpodobnými přenašeči SARS.⁵⁶ Důraz byl kladen také na informovanost o prevenci a možnostech přenosu onemocnění. Na summitu v Bangkoku byl jednohlasně přijat závazek, že každá členská země musí svým občanům pravidelně poskytovat nejnovější informace o vývoji situace ohledně SARS. Regionální informační kampaň ASEAN byla spuštěna prostřednictvím všech médií a její cílovou skupinou byli pracovní migranti, studenti, zahraniční cestovní kanceláře a letečtí dopravci.⁵⁷

Rychlost šíření SARS jasně prokázalo, že tato nová infekční onemocnění neohrožují pouze zdraví infikovaných jedinců, ale že jejich rychlé šíření v důsledku narůstající mobility obyvatel může mít také citelné ekonomické dopady. Jako legitimní se zdá být také předpoklad, že v případě zhoršení epidemického stavu by tato onemocnění mohla ohrožovat také stabilitu zasažených států nebo celého regionu. Díky rychlé a kolektivní spolupráci zemí ASEAN+3 byl postup nákazy SARS ve východní a jihovýchodní Asii po čtyřech měsících zastaven. Nejprve bylo na červnovém mimořádném setkání ministrů zdravotnictví zemí ASEAN+3 v Kambodži oznámeno, že Vietnam, Singapur a Filipíny byly WHO překlasifikovány na země s pouze „místním přenosem“ a o dva měsíce později již byly všechny země ASEAN této infekční nemoci zcela zbaveny.⁵⁸

5.5 Shrnutí

Kapitola o bezpečnostně-politických iniciativách ASEAN vychází z kauzálních souvislostí mezi úrovní bezpečnosti, politickou spoluprací a celkovým rozvojem regionu jihovýchodní Asie. V kapitole je sledována snaha ASEANu o vytváření stabilního a mírového prostředí pro rozvoj. Na pozadí nejrůznějších historických souvislostí je v první části kapitoly poukázáno na počátky procesu hledání regionální identity. V této fázi představoval integrační proces pro zakládající země sdružení nejprve nezbytný bezpečnostně stabilizační prvek a posléze, díky společným diplomatickým iniciativám, rovněž prostředek k oteplení vzájemných vztahů a k vymezení se v tehdejší mezinárodně-politickém uspořádání.

⁵⁶ Joint Statement of the Special ASEAN+3 Health Ministers Meeting on SARS, ASEAN, 2003.

⁵⁷ Table of Concrete Co-operation Measures to Prevent and Control the Spread of SARS, ASEAN, 2003.

⁵⁸ ASEAN is SARS Free, The first region in the world to work on a region-wide response to SARS, ASEAN, 2003.

Po přehodnocení vztahu k velmocím a změny orientace z izolacionismu došlo k založení platformy ARF. Přes veškeré své počáteční ambice se ukázalo, že ARF je nepříliš stabilním transregionálním fórem, jehož potenciál se zatím nepodařilo zcela využít. Za úspěch tohoto fóra lze považovat to, že se diskuze mezi členskými státy přenesla i na tak citlivá témata jako korejský poloostrov, jihočínské moře nebo jaderné odzbrojení. Význam platformy limituje fakt, že státy preferují bilaterální jednání.

Pro větší úplnost nebyly jmenovány pouze iniciativy výhradně diplomatického charakteru, ale ve druhé části kapitoly také konkrétní kroky sdružení, které byly podniknuty za účelem prosazování kolektivních cílů. Z této části práce je zřejmé, že ASEAN nebyl a stále není schopen řešit některé zásadní problémy ve vzájemných vztazích svých států, jako například územní spory či některé zásadní environmentální problémy. Takřka ve všech případech je za touto neschopností skryta nedostatečná specifikace pravomocí sdružení a neochota revidovat rigidní princip nezasahování do vnitřních záležitostí států, který spolupráci v mnoha ohledech výrazně limituje. V praxi to pak vypadá, že ke skutečné kooperaci dochází prakticky jen v oblastech, u nichž se všeobecný konsenzus očekává ještě před zahájením politických jednání.

Na druhou stranu lze za jednoznačný úspěch ASEANu považovat například vytvoření společného krizového managementu při zasažení členských zemí přírodními katastrofami nebo reflexe nekonvenčních moderních hrozeb v čele s terorismem, infekčním onemocněním SARS nebo pirátstvím, které se právě díky úzké a efektivní spolupráci povedlo velmi omezit a odbourat tak jedno z velkých rizik nejen pro oblast jihovýchodní Asie, ale celý mezinárodní obchod.

Faktem zůstává, že přes veškeré úspěchy i neúspěchy se ASEAN stále nachází v procesu hledání své identity a role v bezpečnostní architektuře světa. Paradoxní je, že v dnešním dynamicky se vyvíjejícím světě nemusí pro ASEAN jeho vlastní, ne příliš institucionalizovaná koncepce bezpečnostní spolupráce, nutně znamenat velký handicap. ASEAN sám o sobě není opravdovou autonomní vojenskou silou, ale charakter naprosté většiny novodobých bezpečnostních hrozeb nevyžaduje silová řešení. V současné době jde spíše než o obranu proti konvenčnímu nepříteli o větší reflexi moderních hrozeb nekonvenční povahy.

6. AFTA a ekonomické efekty integrace

Rozmach regionálních integrací je jedním z nejtýpějších rysů současné světové ekonomiky. Podle Světové banky (2005: 27) se počet preferenčních obchodních dohod (PTA's)⁵⁹ od počátku 90. let minulého století zčtyřnásobil. Schiff a Winters (2003: 6) k tomu dodávají, že v současné době jsou prakticky všechny země světa členy alespoň jednoho regionálního uskupení.

Integrující se země mohou z procesu regionální integrace profitovat hned v několika oblastech. Mezi nejvýznamnější ekonomické výhody patří: snazší přístup k větším odbytovým trhům v důsledku snížení nebo dokonce odstranění tarifních překážek obchodu, snížení transakčních nákladů, zvýšení vzájemné obchodní výměny, konkurence a tím také efektivity výroby nebo větší atraktivnost regionu pro zahraniční investory. Existují předpoklady, že tyto i další zde nejmenované výhody mohou vést k rozvoji jednotlivých zemí, popřípadě celého regionu.

V této kapitole budou zkoumány základní motivy k vytvoření zóny volného obchodu ASEAN (ASEAN Free Trade Area, AFTA) a zdali vlivem vytvoření AFTA a následné liberalizace obchodu na regionální úrovni došlo k urychlení ekonomického rozvoje členských států. Jistý prostor bude věnován také otázce, jestli preferenční obchodní dohody (PTA's) přispívají k vytváření obchodu (trade creation) nebo k odchylování obchodu (trade diversion).

Pro potřeby této práce bude za ekonomický rozvoj považován ekonomický růst vyjádřený vybranými makroekonomickými ukazateli. Pozornost bude věnována analýze přílivu přímých zahraničních investic, ale také struktuře a úrovni vývozu, jakožto klíčového faktoru hospodářského růstu. Dříve než budou analyzovány tyto makroekonomické ukazatele, bude sledován vývoj zóny AFTA a proces postupné eliminace tarifních překážek jakožto nezbytného předpokladu k rozvoji vzájemného obchodu.

⁵⁹ Termíny regionální obchodní dohody (RTAs) a preferenční obchodní dohody (PTA's) označují totéž. V textu se nicméně bude pracovat s termínem PTAs neboť jak poukazuje Bhagwati (2008: 1), ne vždy jsou tyto obchodní dohody ve svém smyslu regionální.

6.1 Motivy k vytvoření AFTA

V předchozí kapitole o efektech členství mimo ekonomickou sféru bylo zdůrazněno, že v počátcích své existence usiloval ASEAN primárně o dosažení svých politických cílů. Za počátek ekonomické spolupráce lze považovat vytvoření PTA mezi zakládajícími státy sdružení v roce 1977. Vliv této preferenční obchodní dohody na růst vzájemného obchodu byl nicméně takřka zanedbatelný. Důvodem bylo, že snížená celní sazba se vztahovala pouze na malé množství zboží, se kterým se navíc mezi členskými zeměmi téměř neobchodovalo. Podíl obchodu v rámci sdružení činil v období mezi rokem 1967 a počátkem 70. let podle odhadu pouze 12–15 % z celkového objemu obchodu členských zemí (Hapsari, Mangunsong, 2006: 5).

Hlavním důvodem proč státy ASEAN nebyly již dříve ochotny iniciovat užší ekonomickou spolupráci a otevřít své trhy bylo podle Cuyverse (2005: 3) prosazování hospodářské strategie založené na výrobě nahrazující dovoz (*import substitution*).⁶⁰ Změna postoje směrem k větší ochotě liberalizovat vzájemný obchod nastala až ve druhé polovině 80. let. Cuyvers za tímto obratem vidí narůstající tlaky ze strany Mezinárodního měnového fondu a Světové banky k urychlení liberalizace obchodu, ale také snahu vytvořit jakousi alternativu vůči nově se rozvíjejícím obchodním blokům v čele s NAFTA a EU. Státy jihovýchodní Asie se začaly obávat o omezení svých exportních příležitostí na tyto velké trhy. Pozornost se proto začala více přesouvat na své partnery v regionu. V roce 1991 přišlo Thajsko s konkrétním návrhem na zahájení intenzivnější ekonomické spolupráce. Tím bylo vytvoření zóny volného obchodu zahrnující všechny tehdejší země ASEAN.

6.2 AFTA a liberalizace regionálního obchodu

Na čtvrtém summitu ASEAN v Singapuru v roce 1992 uzavřelo všech šest dosavadních členských zemí sdružení (tzn. Thajsko, Singapur, Indonésie, Malajsie, Filipíny a Brunej) dohodu o vytvoření zóny volného obchodu v rámci ASEAN, známé jako AFTA (ASEAN Free Trade Area). Cílem této ambiciózní iniciativy bylo urychlení procesu liberalizace obchodu mezi členskými zeměmi, posílení ekonomické spolupráce

⁶⁰ Podstatou strategie je nahrazování dovážených výrobků doma vyráběnými výrobky zpracovatelského průmyslu. Taková hospodářská politika tedy nezohledňuje komparativní výhody jednotlivých států.

a vytvoření regionálního trhu čítajícího zhruba půl miliardy obyvatel (Hapsari, Mangunsong, 2006: 5). Státy věřily, že vytvoření zóny volného obchodu povede ke zvýšení obchodu, produkce a přílivu zahraničních investic.

Hlavním nástrojem a schématem pro postupnou liberalizaci obchodu v rámci AFTA byla dohoda o Společném efektivním preferenčním clu (Agreement on the Common Effective Preferential Tariff, CEPT). Článek 4 této dohody představoval konkrétní časový harmonogram eliminace tarifních i netarifních překážek obchodu.⁶¹ Podle tohoto článku měly členské země AFTA, s účinností od roku 1993, začít s postupnou redukcí svých dovozních cel na maximálně 5% úroveň původních celních sazeb a to do roku 2008. Výjimku tvořila pouze skupina patnácti produktů (rostlinný olej, cement, chemikálie, léčiva, průmyslová hnojiva, plasty, výrobky z gumy, kůže, keramiky, skla, textil, šperky, drahokamy, elektronika a nábytek ze dřeva a ratanu) pro niž byl dohodnut zrychlený režim snižování celních tarifů na maximální úroveň 5 % již do roku 2003 (Cheong, 2008: 3).

K tomu, aby nedocházelo uvnitř AFTA k reexportu zboží ze zemí mimo ní, byla zavedena tzv. „*ASEAN content*“ podmínka. V praxi to znamenalo, že redukce cel se vztahovala pouze na ty produkty, u kterých bylo prokázáno, že *alespoň 40 % jejich obsahu nebo hodnoty má původ v některé ze zemí AFTA*.⁶² Jakmile byl určitý produkt zařazen na tzv. „*inclusion list*“ a zahrnut do režimu CEPT, veškerá množstevní omezení při obchodování s ním musela být odstraněna okamžitě a ostatní netarifní překážky obchodu do pěti let. Státům AFTA bylo dovoleno vyřadit určité produkty z CEPT, pokud šlo o tyto tři případy: 1) dočasné vyloučení z CEPT (Temporary Exclusion Lists), 2) „citlivé“ zemědělské komodity (Sensitive Lists), 3) všeobecné výjimky (General Exception Lists). Produkty zařazené do první skupiny mohou být vyřazeny z liberalizace jen po určitou dobu, ale nakonec musí být všechny převedeny do „*inclusion list*“ a cla na ně uvalená musí být redukována dle CEPT.⁶³ Do druhé skupiny spadají nezpracované zemědělské produkty a především rýže jako jedna z nejdůležitějších zemědělských komodit celé jihovýchodní Asie. Obchod s těmito

⁶¹ Tarifní překážky představují veškerá celní opatření, zejména dovozní cla. Mezi netarifní opatření řadíme dovozní kvóty, různé administrativní normy a předpisy, které ztěžují vstup zboží na území státu.

⁶² Agreement on the Common Effective Preferential Tariff (CEPT), Scheme for the ASEAN Free Trade Area (AFTA), ASEAN, 2007.

⁶³ Této výjimky využila například Malajsie v roce 2000 za účelem prozatímní ochrany své domácí, státem kontrolované automobilky Proton (Cuyvers, 2005: 6).

produkty by měl být liberalizován do roku 2010. Třetí skupina výjimek zahrnuje produkty zvláštní povahy, které státy považují za nezbytné k ochraně národní bezpečnosti, života a zdraví svých obyvatel, fauny a flory a k ochraně předmětů vysoké umělecké a historické hodnoty. Tyto produkty jsou z režimu CEPT vyřazeny natrvalo.⁶⁴ Vyjádřeno čísly, objem obchodování s produkty spadajícími do kategorie CEPT tvořil v roce 1993 již 85 % celkového objemu obchodu uvnitř ASEAN, přičemž průměrná hodnota celního tarifu u produktů CEPT činila 13,4 % (Cheong, 2008: 3).

V roce 1995, na pátém summitu ASEAN v Bangkoku, došlo k revizi původního harmonogramu liberalizace a k rozhodnutí o urychlení realizace AFTA z 15 na 10 let. Předpokládaný termín do kdy by mělo dojít k redukci celních tarifů byl zkrácen na rok 2003.⁶⁵ V tomto období by se již maximální tarify měly pohybovat v rozmezí 0–5 % (viz tabulka 1). Úplné odstranění cel bylo naplánováno na rok 2010 pro ASEAN 6 a na rok 2015 pro země CLMV. Další změnou bylo, že do CEPT byly přesunuty některé produkty, které měly dočasnou výjimku a zahrnuty do něj byly poprvé i vybrané zemědělské komodity (Zlý, 2008: 124).

Posun v liberalizaci byl zaznamenán také u netarifních obchodních překážek, které, podle představitelů ASEAN, představují hlavní překážku v procesu vytváření volného pohybu zboží v AFTA. S vědomím tohoto problému a za účelem efektivnějšího odbourávání těchto obchodních bariér byla vytvořena jejich přehledná databáze. K vytváření databáze a její aktualizaci byl vyzván přímo soukromý sektor. Tímto bylo docíleno, že i méně známé potíže při obchodování v AFTA mohly být dodatečně eliminovány (Cuyvers, 2005: 7). Státy AFTA začaly rovněž s postupnou redukcí kvantitativního omezení dovozu (kvót) a harmonizací celních předpisů. Byly vytvořeny společné standardy certifikace zboží v rámci AFTA, ale také sladěny národních normy s mezinárodními normami, například dle Mezinárodní organizace pro standardizaci (ISO) nebo Mezinárodní elektrotechnické komise (IEC), pro vybrané skupiny produktů se značným exportním potenciálem.⁶⁶ Jednalo se především o elektroniku.

⁶⁴ ASEAN Free Trade Area (AFTA): an Update, 1999.

⁶⁵ Tento stanovený termín je platný pro původních šest členských zemí AFTA.

⁶⁶ Harmonisation of Tariff Nomenclature, Customs Valuation and Procedures, ASEAN, 1995.

Na bangkokském summitu (1995) byla podepsána také rámcová dohoda o regionální liberalizaci obchodu se službami a o spolupráci v oblasti ochrany práv duševního vlastnictví. O rok později byl zaveden mechanismus pro řešení případných obchodních sporů (ASEAN Dispute Settlement Mechanism, DSM).⁶⁷

V průběhu rozšíření AFTA o nové členské země došlo vlivem asijské finanční krize k opětovnému urychlení liberalizace. Na šestém summitu ASEAN v prosinci 1998 bylo rozhodnuto, že konečný termín pro smluvní snížení tarifů u starších signatářských zemí bude přesunut již do konce roku 2002.⁶⁸

Tabulka 1: Vývoj průměrné hodnoty cla (CEPT) v letech 1993–2003 (vyjádřeno v %)

Stát/rok	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Brunej	2,64	2,54	2,02	1,61	1,37	1,55	1,26	1,17	0,96	1,04
Filipíny	11,37	10,45	9,55	9,22	7,22	7,34	5,18	4,48	4,13	3,82
Indonésie	17,27	15,22	10,39	8,53	7,06	5,36	4,76	4,27	3,69	2,17
Malajsie	10	9,21	4,56	4,12	3,46	3,2	3,32	2,71	2,62	1,95
Singapur	0,01	0,01	0,01	0	0	0	0	0	0	0
Thajsko	19,84	18,16	14,21	12,91	10,24	9,58	6,12	5,67	4,97	4,63
ASEAN 6	10,97	10	7,15	6,38	5,22	4,79	3,64	3,22	2,89	2,39
Barma	-	-	-	-	2,39	4,45	4,43	4,57	4,72	4,61
Kambodža	-	-	-	-	-	-	10,39	10,39	8,89	7,94
Laos	-	-	-	-	5	7,54	7,07	7,08	6,72	5,86
Vietnam	-	-	0,92	4,59	3,95	7,11	7,25	6,75	6,92	6,43
ASEAN 10			7,03	6,32	4,91	5,01	4,43	4,11	3,84	3,33

Zdroj: ASEAN, Hapsari, Mangunsong, 2006.

6.3 Ekonomické efekty AFTA

Preferenční obchodní dohody jsou obecně považovány za druhou nejlepší variantu jak zvyšovat ekonomickou spolupráci mezi státy a urychlovat jejich ekonomický rozvoj. Tou nejlepší možností je zřejmě vytvoření celosvětového trhu bez obchodních bariér.

⁶⁷ ASEAN Protocol on Enhanced Dispute Settlement Mechanism, ASEAN, 2006.

⁶⁸ Rozšíření AFTA korespondovalo s rozšířením ASEAN o Kambodžu, Laos, Barmu (Myanmar) a Vietnam. Nové země (tzv. CLMV countries, podle počátečních písmen názvu zemí v angličtině) měly stanovené delší časové období k dosažení závazků redukovat svá cla a přitom mohly při obchodování využívat nižších dovozních tarifů původních zemí AFTA.

Ačkoliv většina odborné veřejnosti souhlasí s tím, že ASEAN má pozitivní vliv na utváření politické stability, soudržnosti a celkové konsolidace vztahů uvnitř regionu, ohledně přínosů v ekonomické oblasti panuje daleko menší shoda. Za hlavní přínos vytvoření AFTA se obecně považuje výrazné zintenzivnění spolupráce v obchodní oblasti mezi členskými zeměmi v důsledku redukce tarifních i netarifních obchodních překážek, zvýšení konkurence a efektivity výroby. Podle Krugmana (1991 in Cuyvers, 2005: 7–8) je u uzavřených dohod o volném obchodu mezi „přirozenými obchodními partnery“ (kterými jsou zpravidla sousední země) více pravděpodobné, že budou přispívat k navyšování prosperity zainteresovaných stran, než u dohod mezi zeměmi, které jsou od sebe více vzdáleny. Krugman k tomu ovšem dodává, že pokud je tento příklon k regionálním obchodním dohodám již příliš velký, může vést až k tzv. odchylování obchodu (trade diversion) od výhodnějších zdrojů vně dané preferenční obchodní zóny k dražším zdrojům pocházejících ze členských států. Pokud toto odchylování obchodu převyšuje jeho skutečné vytváření (trade creation), mohou být tyto preferenční regionální dohody pro státy v konečném důsledku nevýhodné.⁶⁹

Za účelem provedení stručné analýzy vlivu existence AFTA na členské země se nejprve zaměříme na dva makroekonomické ukazatele, u kterých se dá předpokládat, že členství země v preferenční dohodě má na jejich vývoj přímý vliv – objem vzájemného obchodu a příliv zahraničních investic. Pro větší věrohodnost analýzy budou na závěr, po představení gravitačního modelu, vyhodnoceny výsledky dostupných studií s použitím tohoto analytického nástroje.

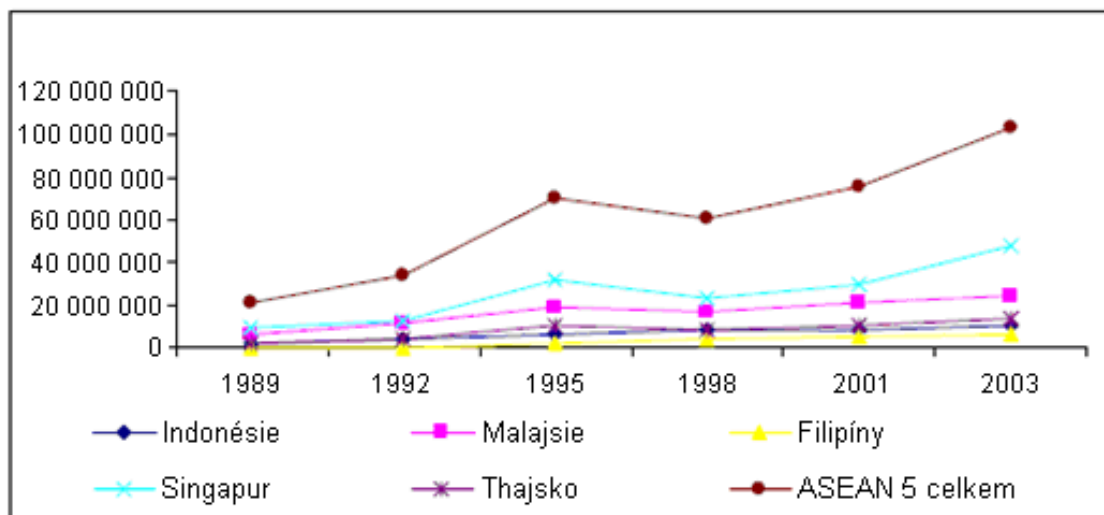
6.3.1 Vzájemný obchod a jeho struktura

Poté, co byla vytvořena AFTA a úspěšně implementována dohoda o CEPT, objem vnitroregionálního obchodu se začal skutečně zvyšovat (viz graf 1). Podle oficiální statistiky ASEAN činil objem obchodu mezi zúčastněnými státy AFTA v roce 1993 cca 44,2 miliard USD a v roce 2000 již 95,2 miliard USD. To znamená růst vzájemného obchodu v průměru o 11,6 % ročně (Southeast Asia, A Free Trade Area, 2002: 7).⁷⁰

⁶⁹ Trade diversion bývá definován jako tok obchodu, který byl ve skutečnosti odkloněn od zemí, které nejsou členy určitého obchodního bloku kvůli snížení cel mezi členy tohoto bloku. Naopak trade creation označuje nově vytvořené toky obchodu v důsledku snížení celních bariér.

⁷⁰ Z tohoto obecného trendu vybočuje pouze období mezi lety 1996–1998, kdy došlo k dočasné recesi v důsledku asijské finanční krize.

Graf 1: Vývoj ochodu v rámci ASEAN/AFTA v čase (vyjádřeno v tis. USD)

Zdroj: UN COMTRADE database in Hapsari, Mangunsong, 2006.

Na první pohled je sice evidentní, že po vytvoření AFTA došlo k nárůstu obchodní výměny mezi jejími členy, ale chceme-li objektivně zkoumat, zdali má AFTA skutečný ekonomický význam a jestli opravdu přispívá k lepším hospodářským výsledkům členských zemí, je nezbytné zohlednit také podíl jejich exportu a importu v rámci AFTA na jejich celkovém obchodu (tedy i mimo tuto zónu). Za těchto podmínek je podle Manchin a Pelkmans-Balaoing (2007: 4) obchod v rámci regionu (v absolutním objemu) stále velmi nízký, neboť v případě exportu tvořil tento podíl v roce 2004 pouhých 22,55 % a u importu 21,96 %. Ve srovnání s rokem 1993 jde o nárůst exportu o pouhých 1,4 a importu o 4,6 procentního bodu. Z toho lze usoudit, že preferenční obchodní režim AFTA má ve skutečnosti relativně malý vliv na regionální obchod. Důvodů proč je tomu tak existuje několik. Patrně tím nejpřesvědčivějším může být zdůvodnění, že země ASEAN (platí to zvláště pro ASEAN 6) jsou tradičně otevřené, „ven se orientující“ (tzv. outward-looking) ekonomiky. Elliot a Ikemoto (2004: 5) proto zdůrazňují, že spíše než obchod uvnitř regionu, přispíval ke značnému ekonomickému růstu zemí ASEAN během posledních tří desetiletí, obchod mezi regiony na širší asijské, ale také globální úrovni.⁷¹ AFTA se jako celek stala čím dál tím více závislá na obchodu s vnějšími partnery, zejména s USA (NAFTA), EU a Japonskem (viz tabulka 2).

⁷¹ Výjimkou v tomto směru může být pouze Barma a Laos. Podle statistiky ASEAN činil v roce 2004 podíl exportu do ostatních zemí ASEAN na celkovém exportu Barmy 75 % a u Laosu dokonce 84 % (ASEAN Statistical Pocketbook 2006:44, ASEAN, 2006).

Tabulka 2: Směr obchodu zemí AFTA ve vybraných letech (v % a absolutních číslech)

Obchodní partner/rok	1992	1997	2002
Směr exportu / podíl na celkovém exportu (v %)			
V rámci AFTA	20,98	24,95	23,66
NAFTA	20,63	19,35	19,04
EU	22,95	24,50	28,67
MERCOSUR	0,24	0,55	0,29
Japonsko	16,72	13,53	12,55
Čína	2,13	3,01	5,28
Export v rámci AFTA (v mld. USD)	39,48	88,77	95,49
Export mimo AFTA (celkem, v mld. USD)	188,20	355,87	403,56
Import z /podíl na celkovém importu (v %)			
V rámci AFTA	18,77	20,48	24,24
NAFTA	15,71	16,46	13,87
EU	15,21	14,59	11,09
MERCOSUR	0,82	0,68	0,68
Japonsko	23,54	20,07	16,39
Čína	2,87	3,69	7,65
Import v rámci AFTA (v mld.USD)	37,93	76,74	86,10
Import mimo AFTA (celkem, v mld. USD)	202,13	374,67	355,19

Zdroj dat: Direction of Trade, IMF 2003 in Kien, Hashimoto (2005: 19).

Dalším faktorem, který snižuje vliv AFTA na regionální obchod je podle Cuyverse (2005: 6) stále ještě limitované využívání CEPT. Podle něj místní podniky buďto jednoduše neví, že jejich obchodní transakce mohou podléhat preferenčnímu režimu nebo se tento nástroj kvůli zdoluhavé administrativě zdráhají ve větší míře využívat. Na druhou stranu státní úřady v zemích AFTA se příliš neobtěžují informovat soukromý sektor o výhodách CEPT, neboť nechtějí přijít o část svých státních příjmů.

6.3.2 Přímé zahraniční investice

Jak již bylo uvedeno v samotném úvodu práce, ASEAN je velmi nehomogenním sdružením co se úrovně rozvoje členských zemí týče. Pro země jakými jsou Barma, Laos nebo Kambodža představují přímé zahraniční investice (FDI) důležité vnější zdroje, které doplňují nedostatek domácích úspor a mohou tak za určitých podmínek⁷² výrazně stimulovat ekonomický růst, zlepšit dostupnost moderních technologií, manažerských dovedností a ulehčit také přístup domácí produkce na nové trhy.

⁷² Pokud již vlády zemí poskytují FDI nejrůznější stimulační, je třeba, aby tyto investice byly alokovány do budování a rozvoje takových odvětví národního hospodářství, která jsou skutečně integrována do ekonomické struktury dané země. Multiplikační efekty takové výroby se za těchto podmínek mohou pozitivně odrazit například v růstu zaměstnanosti apod.

U přílivu přímých zahraničních investic do zemí AFTA lze sledovat obdobnou situaci jako u struktury exportu a importu. Přestože objem FDI ze zemí ASEAN od roku 2002 každoročně dynamicky roste, jejich podíl na celkovém objemu není příliš vysoký a i po vzniku AFTA vykazuje značnou nestálost (viz tabulka 3). Relativně nízký podíl FDI ze zemí ASEAN na celkovém přílivu investic je přirozeně způsoben velikostí a vyspělostí ekonomik zemí ASEAN. Kromě Singapuru, Bruneje a Malajsie patří země ASEAN, dle klasifikace Světové banky, k zemím s nízkým a nižším středním příjmem (The World Bank, 2009).

Tabulka 3: Hodnota FDI v AFTA ze zemí ASEAN a jejich podíl na celkovém objemu

Zdroj FDI/rok	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Hodnota FDI ze zemí ASEAN (v mld. USD)	2,53	3,81	2,70	2,91	4,20	7,95	9,50
Celková hodnota FDI v AFTA (v mld. USD)	20,37	18,02	24,23	35,12	39,18	51,41	63,26
Podíl FDI ze zemí ASEAN na celkovém objemu FDI (v %)	12,4	21,2	11,1	7,4	10,7	15,5	15,0

Zdroj: Statistics of Foreign Direct Investment in ASEAN, 2008

Ačkoliv podíl FDI pocházejících z některé ze zemí ASEAN není ve srovnání s vnějšími investicemi příliš veliký, lze při bližším pohledu na tok těchto investic sledovat jeden pozitivní trend. Podle oficiální statistiky sdružení (ASEAN Statistical Pocketbook 2006: 63–64) je totiž tento podíl výrazně vyšší u hospodářsky zaostalejších zemí ASEAN jakými jsou Barma, Laos nebo Kambodža. Nejvyšší byl tento podíl zaznamenán u Laosu, kde v rozmezí let 1995-2004 tvořil v průměru polovinu veškerých zahraničních investic. Naopak nejrychlejší nárůst objemu investic pocházejících ze zemí ASEAN i jejich podílu na celkovém objemu zaznamenala Kambodža. Z těchto případů lze odvodit, že v určitých oblastech může ASEAN skutečně působit jako katalyzátor regionálního rozvoje.

Značná část výrobního sektoru v zemích ASEAN byla vybudována prostřednictvím FDI ze strany nadnárodních společností, které i v současné době dovážejí většinu součástí svých finálních produktů ze svých mateřských společností mimo region jihovýchodní Asie. A právě zde naráží příliv nových FDI do regionu na jeden zásadní problém. Tím

problémem je již zmíněna „ASEAN content“ podmínka, čili že u zboží, které má podléhat sníženému nebo dokonce nulovému clu musí být prokázáno, že alespoň ze 40 % jeho obsahu nebo hodnoty je původem z některé ze členských zemí AFTA. Manchin a Pelkmans-Balaoing (2007: 18) v souvislosti s tím zdůrazňují, že ačkoliv se tato podmínka (regionálního původu zboží) v porovnání s podmínkami v jiných preferenčních dohodách může zdát liberální, exportérům často obchodovaného zboží z regionu, jakým je zejména elektronika, může způsobovat značné potíže, poněvadž nemusí být vždy schopní naplnit vymezenou kvótu 40 % regionálního původu zboží.

6.3.3 Analýza studií využívající gravitační model

Vzhledem k omezenému rozsahu práce se nebudu zabývat samotným modelováním obchodu s použitím gravitačního modelu, ale po krátkém představení tohoto analytického nástroje se pouze pokusím o vyhodnocení závěrů dostupných studií pracujících s tímto modelem.

▪ Základní charakteristika gravitačního modelu

Gravitační model byl poprvé představen Tinbergenem (1962) a Poylonem (1963) a dodnes je jeden z nejčastěji používaných nástrojů v ekonomii pro analyzování obchodních toků mezi zeměmi a obchodními bloky. Model se také využívá k měření efektů preferenčních obchodních režimů (jakým je například AFTA) na regionální, ale také mezinárodní obchod. Slovy Krugmana a Obstfelda (2009: 13) identifikuje gravitační model ty faktory, které ve skutečnosti rozhodují o tom, kdo s kým obchoduje.

Analogie s Newtonovým gravitačním zákonem spočívá v tom, že podle tohoto modelu je vzájemný obchod dvou zemí determinován rostoucí funkcí velikosti jejich ekonomik (měřeno hodnotou HDP) a klesající funkcí jejich vzdáleností.⁷³ Skutečně všechny modely prokazatelně dokazují negativní efekt vzdálenosti na mezinárodní obchod. Vyjádřeno čísly, podle odhadů je 1% nárůst vzdálenosti mezi dvěma ekonomikami spojován s poklesem vzájemného obchodu o 0,7 – 1 % (Krugman, Obstfeld, 2009: 17).

⁷³ Tuto tezi později podpořil Krugman (1991 in Kien, Hashimoto, 2005: 1), který zastával názor, že vytvoření zóny volného obchodu mezi geograficky blízkými zeměmi stimuluje obchod v rámci této zóny, neboť čím blíže si země jsou, tím větší je objem obchodování mezi nimi. Podobně tato pozitivní přímá úměra platí u velikosti ekonomik.

Jedním z důvodů proč je gravitační model tak často využíván je skutečnost, že umožňuje zahrnout do modelu také nejrůznější anomálie v mezinárodním obchodu. Velikost ekonomik a geografická vzdálenost mezi nimi jsou sice podle předpokladu mnoha ekonomů rozhodujícími faktory ovlivňující objem obchodu, ale nejsou rozhodně faktory jedinými a nelze je proto považovat za univerzálně směrodatné (Krugman, Obstfeld, 2009:16-17). Z tohoto důvodu bývá základní model, za účelem dosažení větší validity výsledků, běžně rozšiřován o nejrůznější proměnné, jejímž úkolem je zachytit další významné faktory ovlivňující vzájemný obchod.⁷⁴ Tyto dodatečně vysvětlující proměnné, vyjádřené koeficienty, lze rozdělit podle toho, zdali se od nich očekává, že vzájemný obchod ovlivňují spíše pozitivně nebo negativně. Mezi nejčastěji zohledňované pozitivní faktory patří společná hranice, geografická blízkost, užívání stejného oficiálního či dalšího, běžně používaného jazyka, absolutní velikost populace nebo členství ve stejném obchodně preferenčním uskupení, přičemž velikost koeficientu záleží na míře liberalizace obchodu v rámci integračního uskupení. Naopak negativně jsou vnímány faktory jako například geografická uzavřenost zvyšující transakční náklady obchodu (často vnitrozemská či jinak izolovaná poloha státu) nebo nejrůznější administrativní bariéry obchodu.

Při modelování obchodu mezi státy a obchodními bloky pomocí gravitačního modelu se používá statistická metoda regrese a pro usnadnění výpočtů jsou využívány různé statistické programy.

Hlavní výhodou používání gravitačního modelu je poměrně snadná dostupnost vstupních dat, které lze čerpat z více zdrojů, což umožňuje porovnávání těchto dat a v případě velkých hodnotových odchylek také zpětnou kontrolu. Údaje o vzájemném obchodu nebo o hrubém národním produktu jsou nejčastěji čerpány z jednotlivých národních statistik nebo mezinárodních organizací, jakou je například Mezinárodní měnový fond, OSN, regionální banky a jiné. Pro měření vzdálenosti se nejčastěji zohledňuje silniční vzdálenost v kilometrech mezi metropolemi nebo hlavními hospodářskými centry zemí.⁷⁵

⁷⁴ O výběru dalších vysvětlujících proměnných rozhoduje autor podle toho, jaké faktory se mu zdají být relevantní do modelu navíc zahrnout.

⁷⁵ Způsob výpočtu vzdáleností lze různě kombinovat. V každém případě je získání obecně platných hodnot problematické, neboť v mnoha zemích je průmyslových center více.

Naopak kritizován bývá model nejčastěji za to, že byl vytvořen účelově bez adekvátního teoretického zdůvodnění. Zásadní nevýhodou modelu je podle Dotřelové (2004: 35) jeho nedostatečná schopnost zohledňovat skutečnost, že v reálu není trh dvou zemí nebo zemí tvořící obchodní blok nezávislý na faktorech spojených s vývojem trhů jiných zemí. Dalším problémem jsou paradoxně vstupní data. Může totiž dojít k situaci, kdy hodnota exportu z jedné země do druhé neodpovídá hodnotám importu této země. Přes veškeré problémy a nedostatky je ovšem gravitační model považován za empiricky hodnotný analytický nástroj s vysokou vypovídací silou.

▪ **Výsledky regrese vybraných studií**

O vlivu AFTA na regionální obchod existuje relativně malý počet odborných studií založených na využití gravitačního modelu. Důvodem je zřejmě to, že AFTA zatím existuje v plném rozsahu necelých sedm let, což je ještě stále krátká doba na objektivní zhodnocení reálného vlivu této preferenční zóny na obchod. Empirické závěry celkem devíti studií, provedených v rozmezí let 2000–2007 shrnul Cheong (2008: 7). Ze závěrů sedmi studií vyplývá, že v případě AFTA převažuje vytváření obchodu (trade creation) nad jeho odchylováním (trade diversion). Naopak dvě studie došly k závěru, že AFTA nemá buďto žádné zásadní pozitivní efekty na vývoj obchodu členských zemí nebo v některých případech dokonce způsobuje jeho odchylování.

Cheong provedl také vlastní analýzu s využitím gravitačního modelu. Jako další vysvětlující proměnné zohlednil mimo jiné výši HDP importujících a exportujících zemí, jazykový faktor nebo vývoj kurzů národních měn. Vstupní data o importu byly převzaty z databáze OSN Comtrade a Mezinárodního měnového fondu, míry preferenčních cel z vlastní databáze ASEAN a údaje o výši HDP jednotlivých států z indikátorů Světové banky. Veškerá data se vztahovala k období 2001–2003. Z výsledků regrese vyplývá, že AFTA v uvedených letech přispívala obecně spíše ke stimulování regionálního obchodu s tím, že efekt vytváření obchodu byl pocíťován výhradně v hospodářských odvětvích s vysokým stupněm diferenciacie produkce, a to jak horizontální, tak vertikální.⁷⁶ Mezi taková odvětví s komplexní produkcí se

⁷⁶ V případě horizontální diferenciacie hovoříme o směně výrobků shodné povahy, lišící se pouze detaily (např. jiný design, barva apod). Jejich jednotkové ceny si jsou velice blízké. U vertikálně diferencovaných výrobků je jejich diferenciacie založena na rozdílné kvalitě a tím i ceně.

například řadí výroba strojů a strojních zařízení, elektroniky nebo dopravních prostředků. Přestože byl pozitivní efekt na obchod zaznamenán u všech zemí v regionu, pouze v případě Kambodže, Malajsie, Thajska a Vietnamu hovoří Cheong o významném, 5% nárůstu obchodu. Analýza nicméně poukazuje také na sektory hospodářství, ve kterých v důsledku preferenčního režimu docházelo k tzv. odchylování obchodu. Mezi tyto sektory patřil obchod s potravinami (zejména zeleninou), kožešinami, kůží a koženými výrobky, surovým dřevem a výrobky ze dřeva. Ve všech těchto případech se jedná o sektory s relativně nízkou diferenciací produkce.

Jedním z důvodů proč Cheong došel k závěru, že AFTA přispívá spíše k vytváření obchodu a nikoliv k jeho odchylování je zřejmě také skutečnost, že u zemí jihovýchodní Asie (zejména těch vyspělejších, které se ovšem na obchodování podílí přirozeně větším dílem) tvoří produkty pocházející ze sektorů hospodářství s vyšším stupněm diferenciacie produkce rozhodující část obchodovaného zboží.

Studie Kiena a Hashimota (2005) se více zaměřila na vnější obchodní partnery zemí AFTA.⁷⁷ Autoři do studie zahrnuli data z celkem 39 zemí (z toho 20 jsou členové EU, NAFTA a MERCOSUR) a to z rozmezí let 1988–2002. Zdroje dat jsou totožné se studií Cheonga s tím, že navíc byla použita databáze The Direction of Trade Mezinárodního měnového fondu. Autoři nezkoumali pouze to, jaký vliv má AFTA na regionální obchod či jaké dopady na obchod mají preferenční zóny obecně, ale také to, do jaké míry jsou významné faktory ovlivňující obchod, jež do modelu zahrnuli formou dodatečných proměnných.

Je zřejmé, že preferenční režimy nepůsobí na všechny regionální obchodní bloky stejně. Ze čtyř sledovaných obchodních zón vykazovaly podobné účinky pouze NAFTA a MERCOSUR, zatímco v případě AFTA a EU byly výsledné dopady diametrálně odlišné. V případě AFTA lze hovořit o vytváření obchodu, kdežto u EU o jeho jednoznačném odchylování, zejména na straně dovozu.⁷⁸

Ze závěrů studie tedy vyplývá, že AFTA vede jednoznačně k vytváření obchodu. Kien a Hashimoto interpretují efekt vytváření obchodu na dovozní i exportní straně přibližně stejným zdůvodněním. Podle nich se dynamicky vyvíjející domácí produkce členských

⁷⁷ V tomto případě pouze jejich původních šesti členů.

⁷⁸ Důvody proč je tomu tak autoři neuvádějí a ani v této práci se jim nebudeme věnovat.

zemí AFTA opírala zejména o dovozy ze zemí mimo region jihovýchodní Asie. Rovněž nárůst zahraničních investičních projektů alokovaných v regionu jihovýchodní Asie je dokladem toho, že dovozy v rámci AFTA nejsou uskutečňovány na úkor dovozů ze zemí mimo tuto zónu, tedy že AFTA nepůsobí diskriminačně. Podobně u exportu bylo prokázáno, že hnacím motorem ekonomického růstu těchto zemí byly po uvedené období jejich tradičně proexportně orientované hospodářské strategie, kdy charakteristika produkce ve všech zemích AFTA je neustále vedla k hledání nových obchodních partnerů mimo zónu, jakožto potenciálních odbytišť jejich exportu.

Na závěr studie byly analyzovány role dodatečných proměnných, které reprezentovaly specifické faktory ovlivňující obchod. Autoři potvrdili, že pokud jsou si země jazykově blízké (přitom zohledňovány nemusí být výhradně úřední jazyky), tato kulturní vazba má tendence povzbuzovat bilaterální obchod.⁷⁹ Také v této studii bylo prokázáno, že rostoucí koeficient geografické vzdálenosti má negativní dopady na toky obchodu. Kien a Hashimoto navíc zdůraznili, že uvnitř zóny volného obchodu se tento negativní vliv rostoucí vzdálenosti projevuje ještě intenzivněji a to i přesto, že náklady na dopravu v průběhu posledních několika desetiletí poklesly.⁸⁰ Z tohoto důvodu by se pro další podporu růstu regionálního obchodu bylo třeba soustředit na zvýšení efektivnosti administrativních záležitostí a logistiky v důležitých obchodních přístavech a na celních úřadech. Bez zlepšení situace v této oblasti je podle autorů vysoce pravděpodobné, že AFTA může být do budoucna neúspěšná v dosahování jednoho ze svých stěžejních cílů, totiž stimulace obchodu v regionu jihovýchodní Asie.

Poslední zmíněnou studii provedli Manchin a Pelkmans-Balaoing (2007). Autoři připouští, že plně implementovaná zóna volného obchodu (tzn. zcela bez cel na vnitřním trhu) by mohla pozvolna vést k odchylování obchodu. Nicméně v tomto případě byla pozornost výzkumu přesunuta na vliv preferenčních cel v rámci AFTA na regionální obchod. Prezentované výsledky naznačují, že u cel spadajících pod CEPT se dá očekávat, že budou ve větší míře využívány až v případě, kdy rozdíl mezi výši tohoto preferenčního cla a cly třetích zemí bude dostatečně ekonomicky motivační. Podle odhadu autorů nastává výraznější pozitivní ekonomický efekt preferenčních cel až

⁷⁹ Kulturní faktory symbolizují zvyky, potřeby a obecně preference spotřebitelů. Země s podobnými preferencemi mají tudíž tendence spolu obchodovat více, než se zeměmi jež je mají naprosto odlišné.

⁸⁰ Přestože se u tohoto faktoru, podobně jako u faktoru jazyka očekává další snižování jejich významnosti v důsledku prohlubující se globalizace a ekonomické integrace, podle Světové banky (2002) stále platí, že náklady na dopravu tvoří rozhodující část transakčních nákladů, a to i ve srovnání s celními náklady.

v situaci, kdy preferenční clo je alespoň o čtvrtinu nižší než clo běžné.⁸¹ V současné době těmto podmínkám odpovídá pouze 9,2 % celních položek v Indonésii, Malajsii, Thajsku a na Filipínách a spadá do nich 7,8 % hodnoty jejich vzájemných importů (Manchin, Pelkmans-Balaoing, 2007:19).

Omezený objem obchodu spadající pod preferenční režim v AFTA přesto nemusí být způsoben neúspěšným implementováním preferenčních plánů nebo vysokými administrativními náklady k získání tohoto zvýhodnění. Udělování preferenčních cel na produkci uvnitř AFTA není automatické a sami producenti o ně ne vždy usilují. Jak ukazuje analýza struktury využívání CEPT, i kdyby preferenční cla byly plně využívány, objem obchodu spadající do této kategorie by v regionu tvořil maximálně 37 procent z celkového objemu importů uvnitř AFTA. Pokud bychom navíc zohlednili zmíněné administrativní náklady, tento podíl by se ještě snížil.

Tabulka 4: Předpokládané efekty AFTA na obchod v rámci zóny i mimo ní (přehled výsledků studií využívajících gravitační model)

Autor/autoři studií	Výsledky studií	
	Obchod v rámci AFTA	Obchod se zeměmi mimo AFTA
Cheong, 2008	+	+
Manchin & Pelkmans-Balaoing, 2007	+	- (v případě úplného odstranění vnitřních cel)
Hapsari & Mangunsong, 2006	+	- (v případě úplného odstranění vnitřních cel)
Kien & Hashimoto, 2005	+	+
Lee & Park, 2005	- (koef. nevýznamný)	+
Elliot & Ikemoto, 2004	+	+
Dee & Gali, 2003	-	+
Gosh & Yamarik, 2002	nebylo zkoumáno	+
Clarete & Wallack, 2002	0	-

Zdroj: Manchin, Pelkmans-Balaoing, 2007, vlastní shrnutí dostupných studií

Poznámka k tabulce: kladné znaménko v prvním sloupci znamená, že členské země AFTA mají tendence více obchodovat uvnitř regionu nad rámec toho, co lze očekávat od jejich ekonomických, kulturních a geografických charakteristik. V tomto případě tedy AFTA zvyšuje obchodní výměnu mezi členskými státy. Kladné nebo záporné znaménko ve druhém sloupci vyjadřuje pozitivní nebo negativní efekty AFTA na nečlenské země. Záporné znaménko znamená, že vlivem liberalizace obchodu uvnitř zóny dochází k odchylování obchodu, čili přesouvání obchodu od zemí mimo zónu k eventuálně méně efektivním zemím uvnitř zóny.

⁸¹ Toto je způsobeno značnými administrativními náklady spojenými s prokazováním původu zboží, které v konečném důsledku mnohdy převyšovaly výhody plynoucí z využití preferenčního cla.

6.4 Shrnutí

Poté, co se ASEAN etabloval jako životaschopné bezpečnostně-politické uskupení, začalo pozvolna docházet ke sblížení postojů a stanovisek členských států za účelem posilování spolupráce také v ekonomické oblasti. Ta vyvrcholila uzavřením dohody o vytvoření AFTA na singapurském summitu v roce 1992.

Vytvoření AFTA je považováno za snahu států ASEAN vytvořit alternativu k neustále se rozvíjejícím a nově vznikajícím obchodním blokům ve světě. Cílem AFTA byla celková liberalizace obchodu na regionální úrovni, čili postupné snižování cel prostřednictvím dohody o Společném efektivním preferenčním clu (CEPT), ale také eliminace netarifních překážek obchodu do konce roku 2002.

Ukazuje se, že analyzovat vliv AFTA na vývoj obchodu členských zemí není vůbec snadné. Patrně tím největším problémem je to, že smlouvy jsou v plném rozsahu implementovány velmi krátkou dobu. Tradičním předpokladem je, že vytvoření zóny volného obchodu má pozitivní vliv na zintenzivnění obchodní spolupráce mezi členskými zeměmi, zvýšení konkurence a efektivity výroby uvnitř zóny. Z tohoto důvodu byl sledován vývoj a struktura vzájemného obchodu, příliv zahraničních investic a také efekt na vytváření a odchylování obchodu.

AFTA má podle očekávání pozitivní dopad na růst objemu regionálního obchodu a příliv zahraničních investic, ale při bližším pohledu na strukturu tohoto obchodu i investic zjistíme, že podíl obchodu v rámci AFTA na celkovém obchodu členských zemí nebo investic pocházejících z některé z členských zemí není zásadní. Důvodem je zejména to, že země jihovýchodní Asie se tradičně orientují na partnery mimo tuto zónu a v případě investic je to způsobeno velikostí tamních ekonomik.

Závěrem byly vyhodnoceny efekty vytváření a odchylování obchodu a rovněž míra využívání preferenčního cla. Pro tyto potřeby byly použity závěry dostupných studií používající gravitační model obchodu, jakožto analytického nástroje k tomu přímo určeného. Ze závěrů sledovaných studií vyplývá, že AFTA, vzhledem ke své orientaci na vnější obchodní partnery nezpůsobuje, až na výjimky v podobě málo diferencované produkce, vychylování obchodu, ale zároveň není rovněž využíván veškerý její

potenciál k podněcování růstu obchodu na regionální úrovni. Jako hlavní problémy byly jmenovány relativně vysoké administrativní náklady spojené s CEPT, které mnohdy stírají rozdíl mezi preferenčním a běžným clem. Nízké ekonomické motivy k využívání preferenčního režimu, špatná informovanost producentů o těchto možnostech, vysoké administrativní náklady s tím spojené a v neposlední řadě orientace spíše na vnější obchodní partnery snižuje legitimitu a význam AFTA pro růst regionálního obchodu.

7. Perspektivy dalšího vývoje

„Do roku 2020 vybuduje ASEAN stabilní jihovýchodní Asii kde budou státy koexistovat v míru. Do té doby budou eliminovány veškeré možné příčiny vzájemných konfliktů, a to prostřednictvím neustálého respektování práva a spravedlnosti, ale také díky posilování národní a regionální soudržnosti.“

Vize ASEAN do roku 2020

Až do roku 1992 byla regionální spolupráce v rámci ASEAN většinou omezena na politické a bezpečnostní záležitosti. V roce 1992 se tehdejší členské země dohodly na vytvoření zóny volného obchodu ASEAN, která byla dle revidovaného návrhu realizována v roce 2003. Mezitím ASEAN v roce 1994 vytvořil multilaterální platformu ARF, navázal užší vztahy se svými klíčovými vnějšími partnery prostřednictvím APEC (Asijsko-tichomořská hospodářská spolupráce), ASEM (Asijsko-evropské setkání) nebo iniciativy ASEAN+3 a rozšířil se o další země regionu. Nyní se nabízí otázka, jaké ambice má sdružení do budoucna a jakým směrem se bude pravděpodobně nadále vyvíjet. Hledání odpovědí na tyto otázky bude předmětem této kapitoly.

První iniciativou sdružení s cílem vymezit cíle do budoucna bylo vydání zprávy Vize ASEAN do roku 2020 (ASEAN Vision 2020) v roce 1997, tedy přesně 30 let po vzniku sdružení. Zdůrazněna je v ní nutnost dodržování principů vycházejících z původních smluv a deklarací (ZOPFAN, TAC, SEANWFZ, viz 5.2.2 a 5.2.3). Také v tomto dokumentu je striktně odmítnuto navázání spolupráce v bezpečnostně politické oblasti, která by měla podobu skutečné vojenské aliance (obranného paktu) nebo společné zahraniční politiky. Hlavy států a vlád v ní vyjádřily přesvědčení, že do roku 2020 budou mírovou cestou vyřešeny veškeré územní spory v regionu, bude prohloubena integrace v ekonomické oblasti ve smyslu zajištění volného toku zboží, služeb a investic, zmenšeny propastné rozdíly v úrovni rozvoje členských států, výrazně snížena míra chudoby, zajištěna potravinová bezpečnost všech států, ve větší míře využívány obnovitelné zdroje energie apod.⁸² Dokument ovšem není nikterak konkrétní co se způsobu dosahování vytyčených cílů týče. Jde tedy skutečně pouze o společnou vizi bez jasné koncepce k jejich naplňování.

⁸² ASEAN Vision 2020, ASEAN, 2007.

Na devátém summitu ASEAN, který se konal v říjnu 2003 na indonéském ostrově Bali, přijali čelní představitelé států II. deklaraci o shodě členů ASEAN (Declaration of ASEAN Concord II). Ústředním bodem deklarace bylo přijetí závazku k vytvoření Společenství ASEAN (ASEAN Community), což představovalo rámec vývoje sdružení do roku 2020. Bylo dohodnuto, že Společenství ASEAN se bude opírat o tři pilíře: 1. bezpečnostní spolupráce (ASEAN Security Community, ASC), 2. ekonomická spolupráce (ASEAN Economic Community, AEC), 3. sociokulturní spolupráce (ASEAN Socio-Cultural Community, ASCC). Důležité je, že na rozdíl od ASEAN Vision 2020 byly v rámci diskuze o vytvoření a podobě Společenství ASEAN projednány také možné aktivity, které by měly pomoci vytyčených cílů dosáhnout.

7. 1 Bezpečnostní spolupráce

Bezpečnostní společenství ASEAN (ASC) navazuje na již stanovené principy z původních smluv a deklarací (viz výše) s tím rozdílem, že v budoucnu se očekává, že regionální bezpečnost bude muset být vnímána ještě více v širším asijském kontextu, a proto bude třeba ve větší míře spolupracovat s vnějšími partnery v rámci ARF, především s EU, USA Japonskem a Čínou. Z tohoto důvodu je velice pravděpodobné, že vytvoření ASC posílí význam ARF jako bezpečnostního fóra a prostředku preventivní diplomacie.

Podle oficiálního dokumentu ASEAN, který navrhuje opatření k realizaci ASC (ASC, Plan of Action) by ASC mělo být v budoucnu založeno na sdílení jasných norem a pravidel bezpečnostní spolupráce mezi státy, politickém rozvoji, efektivním předcházení konfliktů a případné post-konfliktní spolupráci (peace building). Mezi konkrétními kroky, které by měly k naplňování těchto cílů vést bylo zmíněno například: podpora volného toku informací mezi zeměmi ASEAN, boj s korupcí, ochrana zranitelných skupin obyvatel, posilování veřejného povědomí o lidských právech, zajišťování další podpory TAC ze strany nečlenských zemí, společný postup při ratifikaci konvencí OSN o potírání terorismu, zřízení pracovní skupiny ASEAN-Čína za účelem dokončení implementace Deklarace o počínání si jednotlivých stran v Jihočínském moři a tím vyřešení zásadních územních sporů, větší využívání armád při obnově po přírodních pohromách, zintenzivnění vzájemných pozorovatelských misí, vytvoření ASEAN centra pro humanitární asistenci a mnoho dalších.

7.2 Ekonomická spolupráce

Devátý summit ASEAN znamenal průlom zejména v dalším vývoji hospodářské spolupráce. Na tomto summitu se členské země dohodly na transformaci ASEAN/AFTA v hospodářské společenství (AEC), jehož realizace představuje konečný cíl ekonomické integrace jak bylo nastíněno ve zprávě Vize ASEAN do roku 2020. Jestliže následkem AFTA byla naprostá většina dovozních cel snížena na 0–5% úroveň původních cel, cíl AEC je o poznání ambicióznější. Podle původního předpokladu by do roku 2020 mělo dojít k vytvoření jednotného regionálního trhu s volným pohybem zboží, služeb, investičního kapitálu a kvalifikované pracovní síly. V lednu 2007, na 12. summitu ASEAN ve filipínském Cebu, bylo rozhodnuto o zkrácení konečného termínu realizace AEC již na rok 2015.⁸³

Ze závěrů sledovaných studií v části o ekonomických efektech AFTA vyplynulo, že potenciál ekonomické integrace v jihovýchodní Asii nebyl doposud plně využit. Jak se zdá, vytvoření AEC by to mohlo změnit. Podle analytiků totiž transformace ASEANu v hospodářské společenství povede k urychlení hospodářského růstu a zvýšení konkurenceschopnosti zemí ASEAN, zejména vůči rostoucí ekonomické síle Číny a Indie. Podle odhadů studie McKinseyho (in Chee, 2004: 5) by hospodářsky plně integrovaný ASEAN mohl zvýšit regionální HDP nejméně o 10 % a omezit již zmíněné vysoké administrativní náklady až o 20 %. Na návrh Thajska a Singapuru přijaly státy ASEAN pro urychlení liberalizace tzv. 2+X přístup. Ten spočívá v tom, že pokud dvě země souhlasí s rychlejším procesem odbourávání tarifních i netarifních překážek obchodu, mohou tak učinit bez ohledu na postup ostatních zemí. Prvním případem byla úplná liberalizace nákladní letecké přepravy mezi Singaporem, Thajskem a státem Brunej již v roce 2004.

Jednou z klíčových zásad budoucího vývoje sdružení v ekonomické oblasti je podle zprávy Vize ASEAN do roku 2020 také potvrzení jeho stávající, „ven se orientující“ hospodářské politiky. ASEAN má dlouhodobé ekonomické vztahy s mnoha zeměmi mimo region a také v tomto případě bude pravděpodobně jeho cílem rozvinout užší a integrovanější ekonomické vztahy se svými klíčovými partnery v čele s Čínou,

⁸³ Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015, ASEAN, 2007.

Japonskem, USA, Indií, Austrálii a Novým Zélandem. V současné situaci, kdy světový obchodní systém je stále do značné míry protekcionistický to znamená, že ASEAN se bude muset orientovat na uzavírání bilaterálních obchodních dohod umožňující další liberalizaci vzájemného obchodu. V této souvislosti je nejzajímavější sbližování obchodních zájmů ASEANu a Číny, které začalo již na osmém summitu ASEAN v listopadu 2002 v kambodžském Phnompenhu. Na tomto summitu byla podepsána rámcová dohoda o všeobecné hospodářské spolupráci mezi sdružením a Čínou, v rámci níž se obě strany dohodly na postupné liberalizaci obchodu se zbožím a službami s tím, že pro nové členské země ASEAN by platila přechodná doba k zavádění liberalizačních opatření. Na základě smlouvy by mělo být rovněž zahájeno vyjednávání o vytvoření zóny volného obchodu ASEAN-Čína do 10 let.⁸⁴ Zóna volného obchodu ASEAN-Čína by vytvořila trh s 1,9 miliardy spotřebitelů a stala by se tak největší zónou volného obchodu na světě. Mimo výrazné pozitivní ekonomické efekty pro obě strany je velice pravděpodobné, že by vytvoření zóny volného obchodu přispělo také k lepším diplomatickým vztahům a celkové stabilitě ve východní a jihovýchodní Asii (Towards a Single Economic Space).

Směr jakým se ubírá prohlubování ekonomické integrace v rámci regionu jihovýchodní Asie a spolupráce s vnějšími partnery naznačuje, že ASEAN nebude následovat vzoru EU a raději se bude snažit vytvořit jednotný trh bez toho, aniž by vytvářel jakékoli nadnárodní orgány. Toto není až tak překvapivé, jelikož státy ASEAN se vždy zdráhaly delegovat pravomoci národních vlád na jakékoliv nadnárodní orgány. Z tohoto důvodu ale zůstávají pochybnosti, zdali ústřední sekretariát s jeho velmi omezenými pravomocemi bude schopen řídit integrační proces směrem k AEC. Na rozdíl od EU totiž ASEAN nemá orgán, který by dohlížel na implementaci a vymáhání jednotlivých rozhodnutí (Cuyvers, 2005: 11).

⁸⁴ Framework Agreement on Comprehensive Economic Co-Operation Between ASEAN and the People's Republic of China, Phnom Penh, 5 November 2002, ASEAN, 2007.

7.3 Sociokulturní spolupráce

Sociokulturní společenství ASEAN (ASCC) by mělo napomáhat ve spolupráci mezi státy v oblasti sociálního rozvoje. Cíl ASCC je primárně zaměřen na zvyšování životní úrovně znevýhodněných skupin obyvatel, malých komunit a venkovské populace. Vzhledem k propastným rozdílům v úrovni ekonomického a společenského rozvoje členských zemí je mezi cíli ASCC dále snaha o zvyšování objemu státních investic plynoucích do rozvoje lidských zdrojů. Dlouhodobým záměrem sdružení je, že tyto investice by mohly být získány díky ekonomickému růstu, který se očekává v důsledku prohlubování ekonomické integrace v regionu a směřovány konkrétně na podporu základního a středního vzdělání, rozvoje vědy a tvorby nových pracovních míst. Další dimenze ASCC tvoří posílení spolupráce v oblasti zlepšování veřejného zdraví a ochrany životního prostředí s důrazem na omezování masivního znečištění ovzduší, které se následně šíří přes hranice států.

Ve spojitosti se sociálním rozvojem států ASEAN je širokou veřejností často poukazováno na znepokojující stav lidských práv v některých zemích jihovýchodní Asie, především pak v Barmě, která je členskou zemí od roku 1997. Veškeré výzvy mezinárodního společenství k neprodlenému zahájení demokratizačního procesu vládnoucí vojenská junta dlouhodobě ignoruje a ASEAN doposud také nebyl schopen k této záležitosti zaujmout jasné stanovisko. Důvodem neschopnosti sdružení přimět vládu v Barmě k plnění závazku demokratizace je bezesporu striktní dodržování zásady nevměšování se do vnitřních záležitostí členských států. Jak již bylo uvedeno v kapitole o mimoekonomických efektech členství, lidská práva jsou jen jednou z oblastí, kde tato zásada podrývá plány sdružení na jeho postupnou přeměnu ve skutečně integrovaný region, založený na sdílení společných hodnot a řídicí se závaznými pravidly.

Veškeré dosavadní snahy o revizi této doktríny byly bezvýsledné a pravděpodobně ani v blízké době nelze očekávat zásadnější pozitivní obrat v tomto přístupu. Z tohoto důvodu tedy převládají spíše skeptické postoje k navrhované politické, ekonomické a sociální unifikaci jihovýchodní Asie.

8. Závěr

Z hlediska teorie regionalismu je ASEAN příkladem mělké integrace s velmi nízkým stupněm institucionalizace. Státy nejsou příliš ochotny delegovat své pravomoci na vyšší, regionální rozhodovací orgán. Veškerá spolupráce je tedy založená na mezivládní spolupráci. Ústřední roli sehrávají vnitrostátní instituce a společné rozhodování vychází z mnohdy komplikovaného hledání kompromisů při prosazování zájmů jednotlivých členských států. Z tohoto důvodu dochází k opravdové spolupráci pouze v oblastech, u nichž se všeobecná dohoda očekává ještě před zahájením diplomatických schůzek a vyjednávání. Vzhledem ke značné rozmanitosti regionu v mnoha ohledech ovšem tato situace nastává velice zřídka.

Hlavním cílem diplomové práce bylo provést analýzu integračního procesu v jihovýchodní Asii se zaměřením na jeho bezpečnostní a ekonomické efekty. Pro lepší zhodnocení efektů integrace v bezpečnostně-politické oblasti je dobré posuzovat působení ASEANu v této oblasti zvlášť v době studené války a po jejím konci. Již vznik tohoto uskupení byl vnímán jako produkt opětovného sblížení dříve značně zneprátelených zemí, zejména Malajsie, Singapuru a Indonésie. V počátcích existence proto sehrávalo nově vzniklé sdružení dvě velice významné úlohy. V rámci zakládajících pěti států působil ASEAN jako katalyzátor lepších sousedských vztahů a rovněž jako preventivní nástroj proti vypuknutí nových konfliktů. Ve vztahu k ostatním zemím regionu, mnohdy komunistickým, působil ASEAN v roli formální opozice a diplomatického prostředku proti dalšímu šíření komunistické ideologie v jihovýchodní Asii. Není náhodou že všechny zakládající země sdružení byly nekomunistické a jeho ústřední orgán vznikl přesně v době sjednocení Vietnamu. Po konci studené války nedošlo pouze ke změnám v mezinárodně-politické situaci, ale také k výrazné změně bezpečnostního prostředí. Ukázalo se, že do popředí se stále více dostávají bezpečnostní rizika spíše nekonvenční povahy, jako například terorismus, pirátství, ale také významná přírodní rizika ohrožující bezpečnost a ekonomiky většiny zemí v regionu. Bylo evidentní, že závažnost a povaha těchto rizik vyžaduje společný postup při jejich eliminaci nebo alespoň zmírnění jejich dopadů. Spolupráce v bezpečnostní oblasti se tedy přesunula spíše na bilaterální úroveň v rámci regionu, vždy podle toho, kterých zemí se tyto rizika aktuálně nejvíce týkala.

Za úspěch sdružení lze jednoznačně považovat zachování míru, vytvoření Regionálního fóra ASEAN, systému regionálního včasného varování proti vlnám tsunami a navázání užší spolupráce v boji proti novým bezpečnostním hrozbám v podobě pirátství, kdy díky společným iniciativám států ASEAN došlo k výraznému poklesu těchto případů, které by jinak mohly mít velmi negativní vliv, a to nejen na regionální, ale také světový obchod. Naopak jako neúspěšnou lze označit spolupráci při omezování šíření přeshraničního znečištění, eliminaci teroristických útoků v regionu nebo neschopnost sdružení aktivně se podílet na řešení vleklých územních sporů. Příčiny těchto, ale i jiných selhání společných postupů má ve většině případů jednoho společného jmenovatele. Tím je již tradičně striktní dodržování zásady států nezasahovat do vnitřních záležitostí jiných států v regionu. V důsledku nedostatečné politické vůle proto nelze ani do budoucna očekávat žádný zásadní obrat v tomto přístupu.

V ekonomické oblasti státy ASEAN zpočátku neusilovaly o prohlubování regionální integrace, ale snažily se spíše ve větší míře zapojovat do globální ekonomiky. To se zpočátku dařilo, ale na konci 80. a začátku 90. let začala být vrcholným představitelům států ASEAN stále zřejmější potřeba rozvoje regionální ekonomické spolupráce, která by představovala další tmelící prvek a základ budoucí vnější ekonomické diplomacie. Významným podnětem k uzavření dohody o vytvoření zóny volného obchodu ASEAN v roce 1992 se stalo selhání multilaterálního vyjednávání o liberalizaci mezinárodního obchodu a vlna ekonomické regionalizace ve světě v jeho důsledku. Státy ASEAN se proto začaly přirozeně obávat o exportní příležitosti svých tradičně ven se orientujících ekonomik a příklon ke spolupráci na regionální úrovni tak byl logickým krokem.

Původně vytyčené cíle liberalizace obchodu v rámci AFTA byly v roce 2002 skutečně naplněny, ale jak se zdá, státy AFTA se i nadále zaměřují spíše na regionální spolupráci v širším kontextu než jen ve vlastním prostoru AFTA s jejím poměrně omezeným trhem. Toto ovšem nijak nedevaluje význam této preferenční obchodní dohody. Z makroekonomických ukazatelů jasně vyplývá, že v důsledku postupného snižování tarifních i netarifních překážek obchodu skutečně docházelo k nárůstu obchodní výměny v rámci zóny a také ke zvyšování přílivu tolik potřebných přímých zahraničních investic do regionu. Také ze závěrů analyzovaných studií využívajících gravitační model vyplynulo, že AFTA má spíše pozitivní efekt na rozvoj obchodu uvnitř zóny. Co je důležité je také to, že podle většiny těchto studií AFTA nepřispívá k tzv.

odchylování obchodu, jak se u preferenčních obchodních dohod obecně předpokládá. Na druhou stranu je ovšem právě toto určitým důkazem o jejím stále omezeném vlivu na regionální obchod.

Jedním z velice ambiciózních cílů sdružení je vytvoření jednotného regionálního trhu s volným pohybem zboží, služeb, investičního kapitálu a kvalifikované pracovní síly do roku 2015. Dosažení ekonomické integrace na této úrovni by jistě umožnilo využít plně potenciál, který je skryt v tomto perspektivním regionu představující takřka 600 miliónový trh. Otázkou ale zůstává, zdali je naplnění těchto vizí ASEAN reálné s ohledem na jeho slabou institucionální strukturu. Státy ASEAN navíc stále ještě dávají přednost cíli učinit své ekonomiky konkurenceschopnější na širší asijské i globální úrovni před upevnováním regionálního trhu jako takového.

ASEAN je bezesporu velmi perspektivním sdružením, které členským zemím přináší mnohé výhody. Avšak je třeba mít stále na paměti, že sdružení je založeno na základě deklarace nikoliv smlouvy, která by jasně vymezovala pravomoci vůči současným deseti členským státům. Z tohoto důvodu bude pro ASEAN důležitější, spíše než snaha o naplňování příliš ambiciózních cílů, se soustředit na pěstování pocitu sounáležitosti, společné identity a vůbec budování toho, čemu se říká smysl pro regionální zájmy, jakožto hnacích motorů postupné integrace, zejména mezi zakládajícími a novými členskými zeměmi. Výraznější pokrok v integračním procesu lze zřejmě očekávat pouze v méně kontroverzních oblastech. Hledání konsenzu za každou cenu a vyhýbání se přímé politické konfrontaci jistě není tou správnou cestou k dosahování zmíněných ambiciózních cílů sdružení. Za současných podmínek jsou tedy úvahy o politické, ekonomické a sociální unifikaci jihovýchodní Asii skutečně velice předčasné.

9. Seznam zdrojů

▪ Tištěná literatura

CABADA, L., WAISOVÁ, Š. (eds.) *Contemporary security dilemmas : reflections on security in East Asia and Central Europe*. Liberec: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeňek, 2006. ISBN 80-7380-014-4.

CIHELKOVÁ, E. a kol. *Světová ekonomika: regiony a integrace*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBD 80-247-0193-6.

BHAGWATI, J. *Termites in the Trading System: how Preferential Agreements Undermine Free Trade*. New York: Oxford University Press, 2008. ISBN 978-0-19-533165-3

DEWITT, D. B., HERNANDEZ, C. G. (eds.) *Development and Security in Southeast Asia, Volume III: Globalization*. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2003. ISBN 0 7546 1792 0.

KOVÁŘ, J. *Asie – dynamický kontinent. Hlavní faktory a ohniska růstu*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-683-X.

KRUGMAN, P. R., OBSTFELD, M. *International Economics: Theory & Policy*. 8th. ed. Boston: Pearson Education Inc., 2009. ISBN 13: 978-0-321-49304-0.

SCHIFF, M., WINTERS, A. L. *Regional Integration and Development*. Washington: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, 2003. ISBN 0-8213-5078-1.

ZLÝ, B., at al. *Integrační procesy ve světové ekonomice*. 1. vyd. Ostrava: Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta, 2008. ISBN 978-80-248-0592-4.

▪ Zdroje z oficiálních internetových stránek ASEAN/ASEAN Secretariat

Agreement on the Common Effective Preferential Tariff (CEPT) Scheme for the ASEAN Free Trade Area (AFTA). [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2007. [citace 15. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/10150.htm>

ASC, Plan of Action. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2004. [citace 10. 07. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/16826.htm>

ASEAN's Contribution to Regional Efforts in Counter-Terrorism. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2008. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/17274.htm>

ASEAN Cooperation on Disaster Management. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/18444.htm>

ASEAN Declaration on Mutual Assistance on Natural Disasters, Manila, 26 June 1976. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/17455.htm>

ASEAN Declaration on the South China Sea (1992). [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2003. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/5233.htm>

ASEAN Free Trade Area (AFTA): an Update. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 1999. [citace 16. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/10881.htm>

ASEAN is SARS Free, The first region in the world to work on a region-wide response to SARS. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2003. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z http://www.aseansec.org/pis_sars.htm

ASEAN Protocol on Enhanced Dispute Settlement Mechanism. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006. [citace 16. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/16754.htm>

ASEAN Statistical Pocketbook 2006. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006 [citace 16. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/19196.pdf>

ASEAN Structures and Mechanism. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2009. [citace 12. 06. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/64.htm>

ASEAN-United States of America Joint Declaration for Cooperation to Combat International Terrorism, Bandar Seri Begawan, 1 August 2002. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2002 [citace 05. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/7424.htm>

ASEAN Vision 2020. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2007. [citace 10. 07. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/1814.htm>

Cebu Declaration on the Acceleration of the Establishment of an ASEAN Community by 2015. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2007. [citace 10. 07. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/19260.htm>

Declaration of ASEAN Concord, Indonesia, 24 February 1976. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2004. [citace 12. 06. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/1216.htm>

Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2007. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/13163.htm>

Framework Agreement on Comprehensive Economic Co-Operation Between ASEAN and the People's Republic of China, Phnom Penh, 5 November 2002. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2007. [citace 12. 07. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/13196.htm>

Harmonisation of Tariff Nomenclature, Customs Valuation and Procedures. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 1995. [citace 16. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/10113.htm>

Joint Statement of the Special ASEAN+3 Health Ministers Meeting on SARS. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2003. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/14824.htm>

Politics and Security, Overview. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006. [citace 01. 02. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/92.htm>

Southeast Asia, a Free Trade Area. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2002 [citace 16. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/viewpdf.asp?file=/pdf/afta.pdf>

Special ASEAN Leader's Meeting on Aftermath of Earthquake and Tsunami, Jakarta, 6 January 2005. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2005 [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/17066.htm>

Statement from the Office of the Secretary-General of ASEAN, ASEAN Secretariat, 11 April 2009. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2007. [citace 10. 04. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/PR-StatementRelatedSummit.pdf>

Statistics of Foreign Direct Investment in ASEAN, 2008. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2008 [citace 19. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/22369.htm>

Table of Concrete Co-operation Measures to Prevent and Control the Spread of SARS. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2003. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z http://www.aseansec.org/sars2_annexb.htm

The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration), Bangkok, 8 August 1967. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2004. [citace 25. 01. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/1212.htm>

The ASEAN Regional Forum : A Concept Paper. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2005. [citace 10. 03. 2009] Dostupné z http://www.aseansec.org/politics/arf_ch2c.htm

The Use of ASEAN Military Assets and Capacities in Humanitarian Assistance and Disaster Relief. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2005 [citace 03. 05. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/18471-d.pdf>

Towards a Single Economic Space. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2003. [citace 12. 07. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/pdf/tse1.pdf>

Treaty of Amity and Cooperation in Southeast Asia Indonesia, 24 February 1976. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006. [citace 05. 02. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/1217.htm>

Treaty on the Southeast Asia Nuclear Weapon-Free Zone, Bangkok, Thailand 15 December 1995 [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2004. [citace 07. 03. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/2082.htm>

Zone of Peace, Freedom and Neutrality Declaration. Malaysia, 27 November 1971. [online] Association of Southeast Asian Nations, Jakarta 2006. [citace 05. 02. 2009] Dostupné z <http://www.aseansec.org/3629.htm>

▪ **Zdroje z mezinárodních organizací**

About Timor-Leste: Brief History of Timor-Leste. [online] Government of the Democratic Republic of Timor-Leste, TimorLeste.GOV, Dili 2004. [citace 07. 03. 2009] Dostupné z <http://www.timor-leste.gov.tl/AboutTimorleste/history.htm>

ASEAN Attempting to Strengthen Cohesiveness. [online] East Asian Strategic Review 2001. The National Institute for Defense Studies, Tokyo 2001. [citace 26. 01. 2009] Dostupné z http://www.nids.go.jp/english/dissemination/east-asian/pdf/east-asian_e2001_3.pdf

Case Concerning Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia/Singapore). [online] International Court of Justice, Hague 2008. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z <http://www.icj-cij.org/docket/files/130/14492.pdf>

Data and Statistics, Country groups. [online] The World Bank, Washington 2009. [citace 19. 06. 2009] Dostupné z http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/DATASTATISTICS/0,,contentMDK:20421402~pagePK:64133150~piPK:64133175~theSitePK:239419,00.html#Upper_mid_dle_income

Global Economic Prospects. Trade, Regionalism, and Development. [online] The World Bank, Washington 2005. [citace 15. 05. 2009] Dostupné z <http://siteresources.worldbank.org/INTGEP2005/Resources/gep2005.pdf>

Natural Hazards and Vulnerabilities Atlas: Asia Pacific Edition. [online] Pacific Disaster Center, Kihei 2009. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.pdc.org/atlas/html/atlas-viewer.jsp>

Piracy and Armed Robbery Against Ships – Annual Report 2008. [online] ICC International Maritime Bureau, London 2009. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z http://www.icc-ccs.org/index.php?option=com_fabrik&view=form&fabrik=18&random=0&Itemid=92

The East Asian Strategic Review 2002. [online] The National Institute for Defense Studies (NIDS), Tokyo 2002. ISBN 4-939034-15-1. [citace 04. 05. 2009] Dostupné z http://www.nids.go.jp/english/dissemination/east-asian/pdf/east-asian_e2002_2.pdf

The East Asian Strategic Review 2004. [online] The National Institute for Defense Studies (NIDS), Tokyo 2004. ISBN 4-7890-1172-0. [citace 06. 05. 2009] Dostupné z http://www.nids.go.jp/english/dissemination/east-asian/pdf/east-asian_e2004_05.pdf

The World Factbook. [online] The Central Intelligence Agency, Washington 2009. [citace 18. 06. 2009] Dostupné z <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>

Treaty on the Non-proliferation of Nuclear Weapons (1970). [online] International Atomic Energy Agency, Vienna 2004. [citace 07. 03. 2009] Dostupné z <http://www.iaea.org/Publications/Documents/Infcircs/Others/infcirc140.pdf>

World Development Report 2002, Building Institutions for Markets. [online] The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank, Washington 2002. [citace 28. 06. 2009] Dostupné z http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2001/10/05/000094946_01092204010635/Rendered/PDF/multi0page.pdf

▪ Ostatní internetové zdroje

ACHARYA, A. Regional Military-Security Cooperation in the Third World: A conceptual Analysis of the Relevance and Limitations of ASEAN. [online] *Journal of Peace Research*, Vol. 29, No. 1, Sage Publications, Ltd., London 1992. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/423875>

ACHARYA, A. The Association of Southeast Asian Nations: „Security Community“ or „Defence Community“? [online] *Pacific Affairs*, Vol. 64, No. 2, University of British Columbia, Vancouver 1991. [citace 27. 01. 2009] Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2759957>

AMER, R. *The Association of South-East Asian Nations and the Management of Territorial Disputes*. [online] IBRU Boundary and Security Bulletin 2001-2002, Durham University, Durham 2002. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z http://www.dur.ac.uk/resources/ibru/publications/full/bsb9-4_amer.pdf

ASEAN Continues to Monitor the Establishment of Monitoring Networks of Tsunami Early Warning Systems in ASEAN. [online] The ASEAN Science and Technology Network, Jakarta 2007. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.astnet.org/index.php?name=Main&file=events&eid=66>

ASEAN's Regional Emergency Response and Humanitarian Assistance Capacities, Put to the Test in Simulated Typhoon Disaster Scenario. [online] ASEAN Committee on Disaster Management, Jakarta 2008. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z http://acdm-online.net/index.php?option=com_content&task=view&id=76

BEUKEL, E. *ASEAN and ARF in East Asia's Security Architecture: The Role of Norms and Powers*. [online] Danish Institute for International Studies 2008:4, Copenhagen

2008. ISBN: 978-87-7605-248-5. [citace 07. 03. 2009] Dostupné z <http://www.diis.dk/sw49955.asp>

BUSZYNSKI, L. ASEAN'S New Challenges. [online] *Pacific Affairs*, Vol. 70, No. 4, University of British Columbia, Vancouver 1998. [citace 09. 03.2009] Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2761323>

CABALLERO-ANTHONY, M. SARS in Asia: Crisis, Vulnerabilities, and Regional Response. [online] *Asian Survey*, Vol. 45, No. 3, University of California Press, Berkeley 2005. [citace 12. 05.2009] Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/4497110>

Cambodia to host ASEAN-U.S. military exercise in 2010. [online] *China View*, 03. 03. 2009. [citace 20. 06. 2009] Dostupné z http://news.xinhuanet.com/english/2009-03/03/content_10933685.htm

Cambodia-Thailand Border Dispute Heats Up. [online] CBS News, 22. 07. 2008. [citace 10. 04. 2009] Dostupné z <http://www.cbsnews.com/stories/2008/07/22/world/main4281015.shtml>

Clashes on Thai-Cambodian border. [online] BBC news, 03. 04. 2009. [citace 09. 04. 2009] Dostupné z <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/7980535.stm>

CRAIL, P., KIMBALL, D. G. Nuclear-Weapon-Free Zones (NWFZ) At a Glance, Category and Description. [online] Arms Control Association, Washington 2007. [citace 08. 03. 2009] Dostupné z <http://www.armscontrol.org/factsheets/nwzf>

CUYVERS, L., et al. *From AFTA towards an ASEAN economic community...and beyond*. [online] Universiteit Antwerpen, Centre for ASEAN Studies, Antwerpen 2005. [citace 15. 05. 2009] Dostupné z <http://webh01.ua.ac.be/cas/PDF/CAS46.pdf>

CHEE, CH. H. *The Role of ASEAN in the Political and Economic Future of the Region*. [online] thematic speech, 24th June 2004 [citace 25. 01. 2009] Dostupné z www.usasiainstitute.org/images/events/Ambassador_Chan_s_speech_full_length.doc

CHEONG, D. *The Effects of AFTA: A Disaggregated Analysis*. [online] Johns Hopkins University, SAIS Bologna Center, Bologna 2008. [citace 15. 05. 2009] Dostupné z <http://www.jhubc.it/facultypages/dCheong/3CheongAFTAEffects.pdf>

CHOW, J. T. Asean Counterterrorism Cooperation since 9/11. [online] *Asian Survey*, Vol. 45, No. 2, University of California Press, Berkeley 2005. [citace 04. 05. 2009] Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/4497099>

Delegate Preparation Guide, ASEAN Transboundary Haze Pollution. [online] Johns Hopkins University Model United Nations Conference XII – JHUMUNC, Baltimore 2009. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://ww2.jhu.edu/jhumunc/backgroundguides/ASEAN1.pdf>

DOTŘELOVÁ, A. Ekonomická integrace ve střední Evropě – analýza s využitím gravitačního modelu. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta

sociálních věd, Institut ekonomických studií, 2004. [citace 20. 06. 2009] Dostupné z ies.fsv.cuni.cz/default/file/download/id/743

ELLIOT, R. J. R., IKEMOTO, K. AFTA and the Asian Crisis: Help or Hindrance to ASEAN Intra-Regional Trade? [online] *Asian Economic Journal* 2004, Vol. 18, No. 1, Singapore 2004. [citace 18. 05.2009] Dostupné z <http://www3.interscience.wiley.com/cgi-bin/fulltext/118804840/PDFSTART>

HAPSARI, I. M., MANGUNSONG, C. *Determinant of AFTA Members' Trade Flows and Potential for Trade Diversion*. [online] Asia-Pacific Research and Training Network on Trade, Working paper Series, No. 21, Bangkok 2006. [citace 15. 05. 2009] Dostupné z <http://www.unescap.org/tid/artnet/pub/wp2106.pdf>

Haze causes emergency in Malaysia. [online] BBC Home, 11. 08. 2005. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z http://news.bbc.co.uk/cbbcnews/hi/newsid_4140000/newsid_4142000/4142040.stm

ICJ Rules Sipadan, Ligitan Islands Are Malaysian. [online] United Nations Foundations and National Journal Group Inc., Washington 2003. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z http://www.unwire.org/unwire/20021217/30993_story.asp

JENÍČEK, V. *Regionalizace a globalizace*. [online] Vysoká škola ekonomická v Praze, Praha 2001. [citace 07. 07. 2009] Dostupné z <http://agris.czu.cz/etc/textforwarder.php?iType=2&iId=136962&PHPSESSID>

JONES D. S. ASEAN and transboundary haze pollution in Southeast Asia. [online] *Asia Europe Journal*, Vol. 4, No. 3, Springer Publisher, Berlin 2006. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.springerlink.com/content/k5g54627j0gk06g8/?p=cda96142f82c4d6bb9650150746a3bf2&pi=9>

KAMAL, A. *ASEAN's Initiatives on Disaster Risk Reduction*. [online] Asian Ministerial Conference on Disaster Reduction, New Delhi 2007. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z http://www.nidm.gov.in/amcd_presentations/HighLevel_Table2/ASEAN.pdf

KIEN, N. T., HASHIMOTO, Y. *Economic Analysis of ASEAN Free Trade Area: By a Country Panel Data*. [online] Graduate School of Economics and Osaka School of International Policy, Discussion Paper 05-12, Osaka University 2008. [citace 18. 05.2009] Dostupné z <http://www2.econ.osaka-u.ac.jp/library/global/dp/0512.pdf>

MADRA, E. *Cambodia, Thailand agree more temple talks*. [online] Reuters, 24. 07. 2008. [citace 10. 04. 2009] Dostupné z <http://www.reuters.com/article/worldNews/idUSBKK6449320080724?pageNumber=1&virtualBrandChannel=0&sp=true>

MAK, JN. *Sovereignty in ASEAN and the Problem of Maritime Cooperation in the South China Sea*. [online] S. Rajaratnam School of International Studies, Singapore 2008. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z <http://www3.ntu.edu.sg/rsis/publications/WorkingPapers/WP156.pdf>

- MANCHIN, M., PELKMANS-BALAOING, A. O. *Clothes without an Emperor: Analysis of the Preferential Tariffs in ASEAN*. [online] Centro Studi Luca D'Agliano, *Development Studies Working Papers*, No. 223, Milano 2007. [citace 18. 05.2009] Dostupné z http://www.dagliano.unimi.it/media/WP2007_223.pdf
- MUKIM, M. *ASEAN Foreign Direct Investment Trends: Implications for EU-ASEAN Relations*. [online] European Policy Centre, Brussels 2005. [citace 25. 01. 2009] Dostupné z http://www.epc.eu/TEWN/pdf/668121015_EPC%20Issue%20Paper%2031%20EU%20ASEAN%20FDI%20Trends.pdf
- NARINE, S. *ASEAN and the Management of Regional Security*. [online] Pacific Affairs, Vol. 71, No. 2, University of British Columbia, Vancouver 1998. [citace 27. 01.2009] Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2760976>
- NĚMEC, P. *Novodobí piráti*. [online] Ekonom, 29. 11. 2008. [citace 09. 04. 2009] Dostupné z <http://ekonom.ihned.cz/c1-30844770-novodobi-pirat>
- ONG, G.G. *'Ships Can Be Dangerous Too': Coupling Piracy and Maritime Terrorism in Southeast Asia's Maritime Security Framework*. [online] Institute of Southeast Asian Studies, Singapore 2004. ISSN 0218-8953. [citace 09. 04. 2009] Dostupné z <http://www.iseas.edu.sg/ipsi12004.pdf>
- PETRŮ, T. F. *Kruh se uzavírá aneb kam až sahají chapadla al-Káida v jihovýchodní Asii*. [online] Mezinárodní politika 4/2002, Ústav mezinárodních vztahů Praha, Praha 2002. ISN 0543-7962. [citace 04. 05. 2009] Dostupné z <http://www.iir.cz/upload/MP/MPArchive/2002/MP042002.pdf>
- PRASIDDHA, R. *ASEAN Cooperation on Disaster Management*. [online] International Conference on Environment and Disaster Management, Melaka 2005. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.wyf.org.my/2005/ASEAN%20Cooperation%20on%20Disaster%20Management.doc>
- ReCAAP Agreement*. [online] ReCAAP Information Sharing Center, Singapore 2005. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z <http://www.recaap.org/about/pdf/ReCAAP%20Agreement.pdf>
- SARS: měsíc poté*. [online] Informační centrum OSN v Praze, Praha 2003. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z <http://www.osn.cz/zpravodajstvi/zpravy/zprava.php?id=919>
- SAYWELL, T., et al. *The Cost of SARS: \$11 Billion and Rising*. [online] Far Eastern Economic Review 2003, Hong Kong 2003. [citace 12. 05. 2009] Dostupné z <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/APCITY/UNPAN009483.pdf>
- SHIFF, M., WINTERS, L. A. *Regional Integration as Diplomacy*. [online] The World Bank Economic Review, Vol. 12, No. 2, The World Bank, Washington 1998. [citace 27. 01.2009] Dostupné z http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/2000/02/23/000178830_98111703545037/Rendered/PDF/multi_page.pdf

SIMON, S. W. *ASEAN and its Security Offspring: Facing New Challenges*. [online] Strategic Studies Institute, Carlisle 2007. ISBN 1-58487-306-X. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/Pubs/display.cfm?pubID=793>

SIMON, S. W. *The Economic Crisis and ASEAN States' Security*. [online] Strategic Studies Institute, Carlisle 1998. [citace 02. 05. 2009] Dostupné z <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/FILES/PUB78.pdf>

SOLINGEN, E. *Regional conflict and cooperation: The Case of Southeast Asia*. [online] University of California, Irvine 2001. [citace 27. 03. 2009] Dostupné z www.ciaonet.org/casestudy/soe01/soe01.pdf

Timeline: Asian tsunami disaster. [online] BBC News, 07. 01. 2005. [citace 11. 04. 2009] Dostupné z <http://news.bbc.co.uk/2/hi/asia-pacific/4154791.stm>

ULČ, O. *Piráctví stále víc kvetoucí*. [online] Valka.cz, 05. 01. 2009. [citace 09. 04. 2009] Dostupné z http://www.valka.cz/clanek_12855.html

VLČEK, T. *ASEAN - Sdružení států jihovýchodní Asie*. [online] E-polis.cz, 26. červen 2008. ISSN 1801-1438. [citace 25. 01. 2009] Dostupné z <http://www.e-polis.cz/mezinarodni-vztahy/287-asean-sdruzeni-statu-jihovýchodni-asie.html>

ZELINKA, P. *Kritika teorie bezpečnostního komplexu z hlediska přístupu síťových aktérů*. Bakalářská práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra politologie, 2008. [citace 12. 04. 2009] Dostupné z http://is.muni.cz/th/182349/fss_b/kritika_RSCT_z_hlediska_pristupu_sitovych_akteru.pdf